Ню Йорк, в червні 1961

ВАША ДОСТОЙНОСТЕ!

Ділимося з Вами відрадною вісткою про те, що дві найбільші комбатантські організації — Об'єднання б. Вояків-українців в Америці і Братство кол. вояків 1 Української Дивізії УНА — рішили видавати спільно один український репрезентаційний журнал ВІСТІ КОМБАТАНТА, що його перше число пересилаємо Вам в прилозі. Крім вищезгаданих двох головних комбатантських організацій, свою співпрацю в цьому ділі зголосила Українська Стрілецька Громада в Канаді.

Забезпечивши новому журналові, що являється прямим продовженням дотеперішніх журналів „ГОЛОС КОМБАТАНТА" і „ВІСТІ БРАТСТВА", одностайну Редакцію (редактори: Іван Кедрин-Рудницький і д-р Любомир Ортинський, і члени Редакційної Колеґії: інж. Ю. Тис-Крохмалюк, ген.-шт. полк. А. Валійський, Роман Купчинський і Є. Шипайло) і гурт постійних співробітників, журнал буде появлятися квартально і приноситиме статті, коментарі й інформації на історично-військові й актуальні теми. Журнал матиме постійні відділи, присвячені українському війську з нової історії України, сучасним військовим проблемам та збройним силам у нинішньому світі, споминам, військовим новинкам, рецензіям, військовій бібліографії, хроніці з життя комбатантських організацій у вільному світі, фейлетонам, Листам до Редакції, посмертним згадкам і. т. п. Ми будемо подавати недруковані ще ніде матеріяли про наші визвольні змагання останніх десятиріч, — перегляди цікавіших українських і чужомовних книжок з ділянки воєнної історії, зокрема партизанської і підпільної боротьби, та будемо знайомити читачів з різними актуальними військово-політичними справами.

Найважніше: наш журнал є виявом доброї волі і бажання ділового об'єднання і співпраці комбатантів різних українських військових формацій і ґенерацій: покоління часів українських визвольних змагань з-перед 40 років і з часу другої світової війни. Наш журнал буде рідким у наших еміґрантських умовах виявом уже не теоретичної, а фактичної єдности „старих" і „молодих" для здійснення спільних загально-українських цілей, для плекання спільного культу збройної боротьби.

В переконанні, що знайдемо у Вас підтримку для нашої видавничої ініціятиви і в надії, що Вам буде цікаво читати „ВІСТІ КОМБАТАНТА", сердечно запрошуємо Вас до його передплати. Журнал буде появлятись у форматі, як залучене перше число, у розмірі найменше 64 сторінки друку. Ціна річної передплати $3.00. Надіслані передплати на „ГОЛОС КОМБАТАНТА" будуть враховані на передплату „ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА". Тому членів ОбВУА, що прислали передплату на 1961 рік, просимо прислати ласкаво додатково маленьку квоту $1.00. Що стосується колишніх передплатників „ВІСТЕЙ БРАТСТВА", то їх передплати на 1961 рік будуть враховані на журнал „ВІСТІ КОМБАТАНТА".

З глибокою пошаною

За Адміністрацію „ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА":

Володимир Гриньох *Петро Постолюк*

Просимо виповнити цей відтинок і вислати на залучену адресу.

Замовляю передплату квартальника „ВІСТІ КОМБАТАНТА" на рік/роки ....

і прошу присилати мені його на адресу:

....

....

Мій даток на пресовий фонд $ ....

В прилозі чек/готівка на $..................

....

(підпис)

"VETERANS' NEWS"

P. O. BOX 1184, CHURCH ST. STATION

New York 8, N. Y.

U. S. A.

ВІСТІ
КОМБАТАНТА

1-2

Нью-Йорк 1961

ВІСТІ КОМБАТАНТА

КВАРТАЛЬНИК

РЕДАКТОРИ:

І. Кедрин-Рудницький
Л. О. Ортинський

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ю. Тис-Крохмалюк, А. Валійський,
Р. Купчинський, Є. Шипайло

ВИДАВЦІ:

Головна Управа Об'єднання
б. Вояків Українців в Америці

Головна Управа Братства
кол. вояків 1 УД УНА

СПІВУЧАСНІ:

Братство Українських Січових Стрільців
Об'єднання к. вояків УПА
Українська Стрілецька Громада в Канаді

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИКІВ

Аргентина:
Fraternidad de los ex-comb.
de la 1 UD., Curacalique 760,
Buenos Aires, **Argentina**

Бразилія:
B. L. Bilynskyj,
Rua Piaui, 205-3
Sao Paulo, **Brazil**

Канада-Схід:
M. B. Bihus
219 Montrose Avenue,
Toronto 4, Ont., **Canada**

Канада-Захід:
O. Nawrockyj
544 Aberdeen Avenue,
Winnipeg 4, Man., **Canada**

ЗДА й всі інші краї:
"VETERANS' NEWS"
P. O. Box 1184
Church St. Station
New York 8, N. Y., U.S.A.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

Австралія	0:8:0	0:2:0	ЗДА	3 дол.	75 ц.
Англія	0:6:8	0:1:8	Канада	3 дол.	75 ц.
Аргентина	160 круз.	60 круз.	Німеччина	6 н. м.	1,10 н. м.
Бразилія	60 пез.	15 пез.	Франція	8 ф. фр.	2 ф. фр.

VETERANS' NEWS, quarterly, published jointly by:
United Ukrainian War Veterans in America, Brotherhood of former soldiers of the 1 Ukrainian Division UNA
in association with:
Brotherhood of Ukrainian Sichovi Striltsi, Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc., Ukrainian War Veterans' Association in Canada.
Address: P. O. Box 1184, Church St. Station, New York 8, N. Y., U.S.A

ВІСТІ КОМБАТАНТА

Рік 1961 **Нью Йорк** **Ч.: 1-2**

З М І С Т

Статті, підписані прізвищем чи ініціялами автора, не завжди відповідають поглядам Редакції. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і справляти мову.

Друкарня «ЛУНА», 77 Ст. Маркс Пл., Н. Йорк 3, Н. Й.

Іван Кедрин

Спільними силами

Трохи неприємно повторяти речі такі відомі, очевидні, трафаретні, що надокучило вже говорити їх і слухати. До цих правд належить історичний закон про необхідність всенародного єднання в хвилинах кризи і небезпеки, про конечність діяти об'єднаними силами, бо в розпорошенні головне джерело слабости й головна запорука програ. Для малих дітей існує казка про те, як легко зламати кожний окремий прутик, і як важко зробити це з туго зв'язаною згорткою прутів. Набридло говорити про українське партійницьке й організаційне розпорошення у вільному світі, коли в рідному краю не існує ніякого вільного політичного ні культурно-суспільного життя, бо вся тамошня дійсність скована путами офіційної політики, веденої в усіх буквально ділянках „ад майорем Московіє ґльоріям". За 16 років, що проминули від кінця другої світової війни, тільки як про короткі епізоди можна говорити про моменти маніфестування української національної єдности, і то здебільша, наче на глум, ті моменти приходили із смертю видатних мужів, над їх свіжими могилами, в настрою сантиментальної жалоби та з почуття куртуазії, а не в почутті конечности конструктивної співпраці.

До найбільш характеристичних рис української вдачі належать однаково — потурання почуванням із шкодою для розуму, як і брак вичуття політичного реалізму. Через те ми керуємось радше сантиментами, роблючи те, що нам приємне, а не любимо слухати диктату дійсности, не любимо робити те, що його вимагає даний час. Ми кохаємось у фразах і зловживаємо фразами — навіть на святочних академіях. Не маючи вичуття для дійсности довкола себе, у широкому світі, не вичуваємо її й у нашій власній громаді. Тому ми, хоч говоримо вічно про загрозу від імперіялістичного комунізму для всього вільного світу, до якого хочемо враховувати й Україну, хоч знаємо, що в перманентно напруженій міжнародній ситуації криються можливості нагального вибуху в будь-якому часі, проте не приймаємо собі до серця тієї логічної науки, яка

каже — єднатися. І тому теж ми не тільки не відчуваємо, як прикру аномалію, що в теперішньому українському громадському та культурному житті поза межами України є багато фікцій, але ще ті фікції радо культивуємо і ніяк не хочемо приступати до ліквідування їх.

Ці загальні завваги, в яких, зрештою, нема ніякої новини, потрібні, щоб зрозуміти значення ніби маленької події, яка сталась на одному відтинкові українського життя. У рамцях численної української преси у вільному світі появлялись і органи, видавані колишніми українськими військовиками з Західній Німеччині, в Англії, в Канаді і в ЗДА. Два з отих органів були журналами двох найповажніших комбатантських організацій — Об'єднання б. вояків-українців в Америці (ОбВУА) і Братства кол. вояків 1 Української Дивізії УНА, тому й ті журнали були найбільші об'ємом, розпоряджали найбільшими фондами та числом співробітників. Але й вони мали поважні недоліки, що в них найкраще орієнтувались самі їх видавці й редактори. Наче автоматично насувалась думка про об'єднання фондів і співробітників, щоб спільними силами створити з тією самою метою і для тієї самої спільної цілі, для добра обох організацій, щось одне, краще. До цієї думки штовхав ще один момент, ще глибшого значення. Більшістю членства ОбВУА, так би мовити його твердим зерном, є колишні активні учасники ще великої української революції 1917-21 років, в тому числі і залишки найстаршої української військової формації Українських Січових Стрільців. Ясно, що той кадр старих наших ветеранів на очах топніє. Свідомі потреби зорганізованої передачі своїх організаційних цілей, із яких найпершою ціллю є культ збройної традиції українського війська і культ збройної сили взагалі, — свідомі цієї потреби лідери ОбВУА віддавна намагались „відмолодити" членський кадр організації. Пощастило їм це тільки в незначній мірі. Їм удалось втягнути в членські ряди ОбВУА декого з-поміж так званих „корейців". себто молодих українців, які вже в рядах американської армії відбули Корейську кампанію. і Об'єднання кол. вояків УПА, яке вступило до ОбВУА на базі автономної правної одиниці. Розуміючи психологічні й інші труднощі. що перешкоджують повній консолідації існуючих комбатантських організацій, ОбВУА і Братство кол. вояків 1 Української Дивізії УНА прийняли 6 вересня 1959 року спільну ухвалу в принципі. щоб змагати до консолідації на видавничому відтинку. Так само. як треба було довшого часу, щоб дійти до того спільного принципового порозуміння, треба було дальших майже двох років, щоб теоретичне визнання принципу перетворити в практичне діло. Але самі ініціятори тієї ідеї не наполягали на приспішення рішень,

знаючи, що тільки те діло тривке й успішне, яке стається добровільно й завдяки одностайній постанові, вирісши з потреб життя, „здолу”, а не з накиненої „згори” директиви. Головні Управи обидвох згаданих вгорі наших комбатантських організацій, спершу кожна з них одна від одної незалежно, прийняли одноголосні постанови про злуку своїх органів, потім обидві підписали умову — про що мова на іншому місці.

У цій умові говориться про покликання до життя спільного військово-історичного журналу, що залишився б органом обох наших комбатантських організацій. Але значення цієї консолідації на видавничому відтинку глибше і дальше, як тільки ліквідація двох давніх журналів — „Голосу Комбатанта” в Ню Йорку і „Вістей” в Мюнхені — та покликання до життя нового квартальника „Вістей Комбатанта”. Сутнє значення цієї події в тому, що саме колишні вояки доказали у практиці, що вони таки мають почуття дійсности і знайшли в собі мужність зректися своїх партикулярних амбіцій, щоб кожна з отих організацій мала обов'язково „свій власний” журнал. Вона матиме його й надалі, але у вигляді спільного журналу, видаваного спільними фондами, спільними редакційними силами, спільним резервуаром людей, що цікавляться військовою літературою і студіями над українською військовою історією, спільним адмініструванням і спільним кадром читачів. Сутнє значення цієї події в тому, що вона є рідкою появою комасації, а не дальшої парцеляції зусиль вільних українців, що роблять якесь конструктивне діло у вільному світі.

Сутнє значення цього діла в тому, що впорядкованим громадським способом кладеться підвалини під перебрання в молодші руки тих ідеалів і тих конкретних завдань, що їх мало перше в новітній історії України покоління українських вояків, які — хоч у різних уніформах, рідних і чужинецьких армій — мали спільне розуміння змагання до волі своєї батьківщини і спільне переконання, що ту волю можна здобути тільки збройним ділом. Теперішня наша ніби маленька подія може служити за символічний доказ правди, що історію твориться не заднім, а переднім розумом — не критикуванням помилок минулого, що їх зробили предки чи попередники, а тверезим розумовим плянуванням майбутнього. Річ не в тому, чи будуть два-три, чи один журнал, котрий із них котрого „переживе” і котра організація матиме більшу сатисфакцію, що вона змогла продовжити екзистенцію свою і свого органу. Річ у тім, що українській громаді в Америці не можна думати категоріями будь-котрої організації в рідному краю за сяк-так нормальних умовин, ані навіть категоріями партійних клітин на політичній еміґрації, що з головою пірнули у взаємну мишодраківку. Україн-

ська громада в Америці, маючи за самим своїм числом, за кількістю своїх інтелектуалів і за ролею ЗДА у вільному світі місію передової громади українців у діяспорі, веде боротьбу на два фронти: за приєднання американської політики й американської публічної опінії до справи державного визволення України і за — фізичне збереження самої себе. Процес природної асиміляції сильніший і швидший в Америці, як в інших країнах Заходу, бо власне завдяки відсутності всякого офіційного асиміляційного натиску і завдяки широким вольностям — американський „перетоплюючий котел" на наших очах ковтає молодь і дітвору всіх національних груп — з українською включно. У цій особливій небезпеці, в цих особливих умовинах треба й особливих заходів, щоб могти виконати обидві місії: української визвольної політики та фізичного збереження себе, як окремої національної групи.

Журба за тяглість національно-політичної думки є журбою передусім за забезпеку тяглости проводу в американсько-українській громаді і за защеплення молоді та дітям сантименту до країни їхніх батьків. Визвольна справа України надто велика, щоб її обмежувати до одного-двох поколінь. Ідеали збройної боротьби України мусять мати активних пропаґаторів також тоді, коли не стане нікого з членів Армій УГА і УНР. Це власне та визвольна війна, що її спільними силами ведуть цілі покоління — одно за одним, у ході десятиріч, поки ведеться визвольна війна і поки вона не закінчиться перемогою української Ідеї. Тільки під кутом великих справ можна робити й малі. І наше мале діло — видавання спільними силами нового військово-історичного журналу — започатковано під кутом тієї великої справи, якою є боротьба за волю України спільними силами цілих українських поколінь, живих, мертвих і ненароджених, в Україні і поза Україною сущих.

„Казав Клемансо, що війна є засерйозна справа, щоб її залишити воякам. Я б поширив цю завваґу і сказав, що в існуючих сьогодні умовах життя, збереження миру і виключення війни є засерйозною справою, щоб її залишити одній групі спільноти. Сама мілітарна сила не є вистачальна, якщо її не унапрямлює просвічене цивільне керівництво".

Ген. Максвелл Дейвенпорт Тейлор

Любомир О. Ортинський

Крок вперед

На порозі нового етапу видавничої діяльности Братства кол. вояків 1 УД УНА, діяльности, що від тепер виявлятиметься у формі квартальника „ВІСТІ КОМБАТАНТА”, спільно видаваного Братством і Об'єднанням б. Вояків-Українців в Америці, слід нам, членам Братства, усвідомити собі потребу і доцільність такої постановки.

Одинадцять років тому ми почали були видавати „Вісті Братства кол. вояків 1 УД УНА” бо вважали, що ситуація яка заіснувала після другої світової війни наоколо нашої Дивізії, що труднощі й дискримінація, з якою зустрічалась наша військова формація і її члени, серед своїх і чужих, вимагають від нас публічної документації фактів про нашу формацію і її вояцтво, вимагають вияснення і опрокинення різного роду клевети і підозр, коротко сказавши — ми відчували, що у власній справі мусимо забрати голос і що це можливе лише на шпальтах власного журналу.

До речі, тоді йшлося про дуже засадничу справу: про те, щоб шляхетну, крицево чисту настанову тисячей українців Дивізії, передовсім молоді, її боєготовість за українську справу і вояцьку смерть тисячей поляглих наших товаришів *вписати на властиве і заслужене конто нашої історії* і в цей спосіб збагатити ними нашу традицію збройної боротьби за українську державу.

Завдяки послідовній, жертвенній праці численних наших товаришів, при помочі широких кіл членів Братства і завдяки прихильній поставі нашого громадянства нам удалось, впродовж 11-ти років, видавати журнал „Вісті” та виконати львину частину завдань, які ми собі визначили. На цьому місці ми не збираємось робити балянсу одинадцятирічної появи „Вістей”, все ж треба ствердити, що без матеріялів, зібраних у річниках „Вістей”, годі собі уявити написання історії Дивізії, без них було б неможливо зорганізувати наше Братство і витворити цю атмосферу довір'я і співпраці, якою Братство сьогодні втішається.

Водночас треба теж ствердити, що свої специфічні завдання журнал „Вісті” в основі виконав і його майбутній розвиток можливий по лінії загально-українських комбатантських інтересів. Затримува-

тись на теперішньому етапі і засклепитись у рямцях, визначених приналежністю тільки до одної формації широкого фронту українських збройних змагань, було б застоєм і могло б допровадити до своєрідного „льокального патріотизму" нашої формації, могло б прислонити нам ширші горизонти на потреби і наші обов'язки супроти цілости українського комбатантського життя і його видавничої діяльности. Суть, велич, а заразом і сила українських визвольних змагань лежить в їх традиційності і послідовності, в запевненій „зміні варти", в сукупності різнородних фраґментів боротьби, що всі вони навіяні цією самою метою.

В конкретному випадку еміґраційного комбатантського життя це означає, що нам треба ліквідувати мозаїку виявів комбатантської видавничої діяльности та де лише можна шукати і знаходити співпрацю і спільну дію з нашими старшими чи молодшими товаришами. Треба теж мати на увазі, що прийшов час, що наше покоління не може дозволити собі на люксус спостерігання збоку життя, але що мусимо встрявати в це життя, брати обов'язки і нести відповідальність. В першу чергу це стосується комбатантського сектора і його видавничої справи, де наш вклад є потрібний і можливий.

Керуючись саме вищезгаданими розумуваннями, ми свого часу приступили до співпраці, разом з іншими комбатантськими організаціями, в збірковій акції на фонд інвалідів. Сьогодні ця ділянка є вже в нас упорядкована, співпраця повністю себе виправдала і вже прямо важко уявити її відсутність.

Подібно мається справа з видавничою діяльністю: з хвилиною, коли „Вісті" сповнили свої специфічні, з минулим Дивізії зв'язані завдання, нема ніяких засадничих перешкод, які стояли б на заваді в об'єднанні існуючих двох комбатантських журналів в один. А коли ще візьмемо до уваги існуючі труднощі авторського і фінансового характеру, то спільна дія являється прямо наказом хвилі, виявом відповідальности, а коли йдеться про Братство — *рішучим кроком вперед,* кроком, який робить нас співтворцями і співвідповідальними вже не за один вирізок українського комбатантського життя, але за його цілість.

НАЙНОВІША ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Юрій Лопатинський — Лев Шанковський

Сотня проти бриґади

(Бій сотні УПА „Галайда І" проти бриґади ВВ НКВД в Жовківщині)

Загальна ситуація

Війна наближалась до кінця. 12 січня 1945 року, з сандомирського фронту рушили до офензиви армії 1-го Українського Фронту, що ними командував маршал Г. С. Конєв, а за ним пішли й інші „фронти". Ця офензива закінчилась здобуттям Берліну та капітуляцією Німеччини.

Восени та взимі 1944/45 року большевики намагались зліквідувати український повстанський рух, кидаючи до боротьби головно „стрибків", відділи червоних партизан (так звані „червоні мітли") та загони „сталінських дітей", що складались із безпритульних та „урків". Але відділи УПА не тільки, що видержали удар цієї „першої хрущовської офензиви", але ще й завдали большевикам поважних втрат[1]). Доручення Сталіна покінчити з українським підпіллям до 15 березня 1945 року, що його повторив у своїй тайній інструкції секретар Волинського Обкому КП(б)У, І. Профілатов в лютім 1945 року, не виконано. Як виглядала тодішня ситуація на західніх українських землях, і як дуже большевики боялись україн-

---

1) В Польщі появилася книга спогадів М. Куніцкого, поляка — командира сов. партизанського загону ім. Сталіна, що в 1944—1945 воював проти УПА в Дрогобиччині та Львівщині. Див. М. Куніцкі, **Памєнтнік Мухи**, Варшава 1959, Вид. Міністерства Оброни Народовей, стор. 438. Спогади ці відкривають повністю підступні і злочинні методи, що їх большевики стосували в боротьбі проти УПА. Див. Любомир О. Ортинський, „Офіційна польська документація про нищення українців", **„Свобода"**, ч. 16, 26 січня 1960 р., стор 2.

ського підпілля — найкраще видно з одного вірша Ростислава Братуня[2]). Це був час, згадує Братунь, коли „банди" „заповзали в ліщини" й большевицьким загонам на кожному кроці зустрічались:

Направо — засада,
Наліво — засада,
А прямо поїдеш — кінець.
І б'ють по колесах,
А ми проїжджаєм
Крізь ніг,
Крізь смертельний свинець . . .

Ворог

Дізнавши поразки в першій офензиві проти УПА, Хрущов постановив підтягнути тим разом більші сили, бо побачив, що льокальними ґарнізонами НКВД, чи відділами „Червоної Мітли" та „Стрибками" він ради не дасть. Тому з Волині стягнено нові бриґади Внутрішніх Військ (ВВ) НКВД, які почали вивантажуватись у Красному, Заболотцях, Ожидові та Бродах. Висівши на місцях призначення, вони п'ятьма колонами почали марш на захід. В Жовкві і в Жовтанцях вивантажилась одна Бриґада ВВ НКВД, для прочистки Туринського Лісу, а в Камінці Струмиловій інша, для прочистки радванецьких лісів. Було ясним, що большевики рішили зліквідувати УПА у Львівській Області і з тією метою створили кордон вздовж границі Волині, який мав унеможливити відступ відділам УПА на Волинь.

Сили УПА у Львівській Області:

Львівська Область була Військовою Округою ч. 2, „Буг", та ділилась на Тактичні Відтинки. На терені цієї области були такі частини УПА:

Тактичний Відтинок 1, „Холодний Яр", з базою на Янівському полігоні 3 сотні „Холодноярців" та 2 сотні „Галайда I", „Галайда II" з базою в Туринських лісах — Жовківщина.

Тактичний Відтинок 2, 3 сотні „Дружинників" з базою в радванецьких і брідських лісах, а крім цього сотні: „Кочовики" (Радехівська сотня), „Пролом" (Кам'янецька сотня), „Тигри" (Сокальська сотня).

Тактичний Відтинок 3, з базою в Гологорах, курінь УПА Максима плюс 3 сотні новобранців.

Разом у Військовій Окрузі „Буг" було 17 сотень силою 3.400 чоловіка.

Перебуваючи в Україні, в 1944—1945 році, Ю. Лопатинський мав нагоду побувати в Львівській Області, де разом з Головним Командиром УПА ген. Тарасом Чупринкою, брав участь у відправі Обласного Проводу Львівщини. Після відправи Лопатинський їздив по Області і мав нагоду особисто переконатись про високий моральний та бойовий стан відділів УПА в цьому терені. З сотнею Перемо-

[2]) „Пісня комсомольців 1944 р." у збірці „Я — син України", Київ 1958, стор. 111—113.

ги зустрівся він щойно в травні 1945 року, з нагоди переходу совєтсько-польського кордону.

Бій і прорив сотні Перемоги

Сотня „Галайда І", що нею командував сотенний Перемога, складалась із трьох чот, з ланок: кулеметної і гарматної та роя розвідчиків. В цілому сотня нараховувала 167 чоловік. На кожний рій припадало по два кулемети, а ланки: кулеметна і гарматна мали по чотири кулемети. Разом було в сотні 26 кулеметів, в тому два німецькі М.42. Стрільці були озброєні в кріси та револьвери різного походження. Сотня складалася з молодих хлопців, що були добре вишколені та здисципліновані. Сам Перемога — це теж був „старий вояк", який пройшов повний вишкіл у „Соловію" та належав до старшин, які були співтворцями УПА. Чотовими були теж колишні „солові", або вихованці підстаршинських шкіл УПА. В другій половині березня 1945 року сотня Перемоги прибула з радванецьких лісів в Жовківщину та закватирувалася в селі Верини, сім кілометрів на північний схід від Жовкви. В селі сотня перебувала через ніч, а над раном виходила до лісу, щоб не дати большевицькій розвідці даних про місце перебування сотні. Дня 21 березня розвідка повідомила сотенного про вивантаження більших ворожих сил в місті Жовкві. В сотні заряджено гостре поготівля і стягнено поодинокі рої з кватир. Крім військової розвідки вислано ще й цивільну розвідку з організаційної сітки, щоб знати докладніше про рухи ворога. Під вечір розвідка донесла, що большевики обсадили заставами Туринський ліс, та зайняли села Зіболки і Передриміхи Малі та посуваються в сторону села Жовтанецька Воля, що є чотири і пів кілометра на південний схід від села Верини. Заряджено алярм та вимарш сотні до лісу. Було ясно, що ворог підготовляє облаву на ліс Зібольщина, що простягається на південь від села Верини, між Жовквою і Камінкою Струмиловою. 22-го березня, над ранком, командир Перемога враз із чотовими вибрав становища для сотні та наказав окопуватись. Становища вибрано на південь від села Верини, приміщуючись у малих гайках, а не в головному лісовому масиві. Перемога надіявся, що большевики, перешукуючи ліс, можуть не звертати уваги на малі гайки, що з огляду на вчасну пору року не були ще покриті листям. Вибрані Перемогою становища мали догідне поле обстрілу: відкриту поляну на північ і північний схід, а низький зруб на схід. Сотня зайняла становища так: чота Лісового зайняла відтинок на північ, себто на село Верини, звідки сподівались найскорше ворога, чота Ігоря — на схід, в напрямі на Жовтанецьку Волю, а чота Сивого — на північний схід, в напрямі села Передриміхи Малі. Решту сотні згруповано в глибину, як резерву.

Стало розвиднятись. Якась посмертельна тиша панувала в лісі. Стрільці лежали тихо, вдивляючись у ліс. Видно було по обличчях, що хлопці бояться. Перемога наказав строгу мовчанку та заборону стріляти без наказу. Вогонь мав бути відкритий лише тоді, коли большевики налізуть на становища, і то у віддалі 20 кроків. Стріляти до цілей лише тоді, коли видно їх точно і ясно.

Щойно біля п'ятої ранком большевики почали акцію. В лісі заклекотало. Чути було поодинокі постріли та крики наступаючих большевиків. Нараз на поляну вийшла з лісу розстрільна большевиків та почала йти поляною. Все завмерло. Хлопці притаїлись в окопах і було лиш чути шурання ніг большевиків. Розстрільна пройшла поляну, залишаючи гайок, обсаджений повстанцями. Вигуки большевиків почали чимраз більше віддалюватись. Хлопці полегшено відітхнули. Але десь біля одинадцятої години ранку крик і стріли большевиків почали знову наближатись до становищ сотні. На поляну вийшла розстрільна около п'ятдесят большевиків та почала йти просто на гайок. Стрільці насторожились, можна було бачити, що дехто тихенько щось під носом шептав, мабуть, молились. Розстрільна большевиків чимраз ближче підходила до гайку. Перемога побачив, що тим разом таки треба буде прийняти бій. Коли розстрільна зблизилась на 25-20 кроків, він дав наказ: „Вогонь!" Посипались крісові постріли та заклекотіли кулемети. В один мент — і розстрільної не стало. Її змело неначе гураґаном. Настала хвилина тишини, в якій чути було лише зойки ранених. Та це не тривало довго, бо з лісу вискочила друга розстрільна і пішла в наступ. Знову наказ: „Вогонь!" і знову не стало розстрільної.

По цих двох наступах, ворог зайняв становища і почав обстрілювати густим вогнем становища сотні. Видно, большевики стягалися з лісу на місце сутички та замикали перстенем становища сотні, бо стріли почали падати густо із усіх боків. По якомусь часі, большевики знову пішли в наступ, який сотня відбила. Большевики побачили, що атака — через поляну навпростець — наносить їм величезні втрати, тому повели наступну атаку через зруб, на відтинку чот Ігоря та Сивого. Атака була дуже нагальна. Лава за лавою бігли з криком „Ура!", „За родіну, за Сталіна!", прикриваючи рукою очі. Перевага ворога була така велика, що, здавалося, що кулемети стріляють за-помалу. Ось большевики вже перед самими становищами і, здається, що котрийсь із них зловить рукою за цівку скорострілa. В одному місці вже навіть кількох вдерлось у становища повстанців. Зав'язався рукопашний бій. Перемога кинув на допомогу кулеметну і гарматну ланки. Хлопці підбігають до становищ, стріляючи на ходу.

Їхній вогонь заломив лаву атакуючих. Большевики почали втікати назад, але мало кому пощастило добігти до зруба. Відкинувши цю найкритичнішу атаку, Перемога залишив ланки в чотах Ігоря і Сивого, не маючи вже нікого в резерві, а сам перейшов з лівого крила на середину між чоти Ігоря і Сивого.

Большевики стріляють, але атаки вже не повторюють. Панує якась релятивна тиша. В сотні є ранені, ранений і сам Перемога. Хлопці, хоч і втомлені, але вдоволені успіхами у відбитті дотеперішніх атак, піднеслись на дусі. Минула година третя по полудні. Сонце клонилось до заходу і тіні дерев на поляні щораз більше видовжувались. Командир Перемога висилає зв'язкових до чотового Лісового та Сивого з наказом приготовитись до прориву. Знаком до прориву буде відкриття нагального вогню чотою Ігоря, що залишиться на становищах і своїм вогнем допоможе двом іншим чотам прорватись. Після прориву чоти Лісового й Сивого мають вдарити по задах ворога і в цей спосіб допомогти чоті Ігоря зробити прорив. Після прориву чоти мають зібратись за дорогою Зіболки—Жовтанецька Воля, біля горба число 252.

Під вечір большевики почали з новою силою обстрілювати становища сотні. Крім крісового та кулеметного вогню почулись сильні вибухи, і мінометні стрільна зі свистом почали перелітати понад становищами сотні. Большевики отримали міномети і почали приготовляти новий наступ. Почувся крик „Ура!" і нові хвилі большевиків побігли в атаку. Закипів наново бій. Хлопці пражили по них, мов навіжені, і примусили завернутись. Відступивши, большевики наново почали обстріл мінометами. На щастя, вогонь не був дуже цільний, та все ж таки він спричинив смерть кількох стрільців.

Почало смеркати. Перемога бачив, що довше видержати не буде сили, тим більше, що большевицькі міномети поволі встрілюються в ціль, і тому постановив, не чекаючи ночі, негайно робити прорив. Згідно з попереднім наказом чота Ігоря відкриває вогонь, до прориву зривається чота Сивого і з грімким „Слава!" кидається на большевиків, що займали становища на зрубі. За ним зривається чота Лісового і з окликом біжить через поляну до лісу. Большевики, мабуть, не сподівались цієї атаки, їхня розстрільна на зрубі заломилась. Чота Сивого уже увірвалася на зруб і гонить большевиків перед собою, а й чота Лісового вже перебігла поляну і опинилась у лісі. Звідтіль чути її крики „Слава!", бо обі чоти вдарили по тилах большевиків. Це використовує чота Ігоря і йде в прорив. Стрілянина й крики „Слава" лунають уже по всьому лісі. Постав страшний заколот: большевики, думаючи, що це прийшли на допомогу нові відділи УПА, почина-

ють панічно втікати. Перемога, що йшов до прориву з чотою Сивого, збирає чоту і йде на умовлене місце. Помалу починають стягатися і стрільці з чоти Лісового. На умовленому місці — короткий відпочинок та перев'язка ранених. Ранений також є чотовий Сивий. Вислано стежі. Стрільці з чоти Лісового, що прибули на місця збірки повідомили, що у прориві впав їхній чотовий Лісовий. Бракує теж багато стрільців. Всі дещо приголомшені, але щасливі, що вирвались з окруження. Настала ніч, а чоти Ігоря дальше немає. Одна зі стеж привела на місце постою дві чоти із сотні „Галайда II", які чуючи стрілянину в лісі, підсунулись ближче для здобуття язика. Обі чоти прилучились до відділу Перемоги та після півночі, взяши 12 ранених, рушили маршем на північ, аж під давній сокальський кордон, у Радехівщину, де два дні сиділи в лісі, не заходячи до жодних сіл. У цьому часі большевики ганялись за сотнею в Жовківщині, перешукуючи ліс „Сто Морґів" коло Мостів Великих. По трьох днях Перемога вернувсь із відділом назад на місце недавнього бою. Після прориву чота Ігоря загналась аж під село Дальнич і щойно пізніше долучилась до сотні.

В травні 1945 року, з доручення Головного Командування УПА, Ю. Лопатинський відійшов на Закерзоння, де разом з поручником Емір Корою (Богдан Гвоздецький) мав перевести розмови з представниками Головного Командування польської АК. Провідник Львівської Області Золотар спрямував його в район Рави Руської, де перебувала сотня Перемоги, що йшла на Закерзоння для відпочинку. Сконтактувавшись у Равщині з тамошнім проводом Лопатинський легко відшукав сотню. Зустріч була дуже сердечна. Багато старшин і вояків він знав особисто ще з т. зв. „Солов'я". По двох днях він з сотнею Перемоги перейшов совєтсько-польський кордон. По дорозі сотенний Перемога оповідав йому про свій бій у лісі Зібольщина.

Вернувшись назад на місце бою, оповідав командир Перемога, вони довідались від місцевого населення більше деталів про свій бій. Селяни оповідали їм, що большевики реквірували з довколишніх сіл вози для транспорту ранених та вбитих. Вони заподали, що було вбитими та раненими понад 900 большевиків (насправді втрати цієї бриґади, за провіреними вістками виносили біля 480 осіб). Всіх 38 старшин, що впали в цьому бою, поховано з великою парадою на ринку в Жовкві. Штаб бриґади, в часі бою, був у селі Жовтанецька Воля та мав телефонічний зв'язок з фронтовою лінією. Амуніцію, для бойової лінії, довозили селянськими фірами з Жовкви. Був момент, казали селяни, що большевикам не стало було амуніції, і якщо б у той час сотня була вдарила по них, то напевно була б їх прогнала.

На наступний день генерал, що командував облавою, приїздив у супроводі багатьох старшин на поле бою і оглядав становища сотні. Дальше оповідав командир Перемога, що його сотня відбила одинадцять большевицьких атак на становища сотні й втратила 40 старшин, підстаршин і стрільців, але головно від мінометного вогню та під час прориву. Найбільше стрільців впало із чоти Лісового, що мусіла прориватись поляною до лісу.

Побувши один тиждень із сотнею, Ю. Лопатинський розпрощався з ними та відійшов до місця постою Провідника Закерзоння — Ярослава Старуха. Сотня Перемоги перебувала на Закерзонні три місяці, а опісля вернулася на Жовківщину.

Висновки

Бій сотні проти бриґади? Втрати цієї бриґади, що втричі перевищали особовий склад повстанської сотні, що відбивала атаки бриґади? Все це виглядає доволі фантастично, але, тим не менше, — це твердий факт і такий бій відбувся вчасною весною 1945 року на Львівщині. Бої цього роду належать до тисячі й одної несподіванок партизанської війни, яка не може вкладатись в рамці твердих і незмінних „правильників" та тактичних канонів. Так теж і у випадку бою сотні УПА Перемоги („Галайда І") проти бриґади ВВ НКВД рішали чинники, які є відсутні в нормальних тактичних ситуаціях і на ці чинники бажаємо вказати в закінченні нашого огляду.

Отже, перш-за-все, ідейність вояцтва, — це один із рішальних факторів власне у сутичках і боях „малої" партизанської війни. Партизан знає, за що він воює і за що він, кожної хвилини, може скласти своє життя. Ця свідомість дає йому величезну перевагу над противником, який густо-часто тієї свідомости не посідає. Існуванням цієї свідомости можна було пояснити перемоги партизанських загонів над переважаючими і краще озброєними та вишколеними відділами німецької армії на полях України, Польщі, Юґославії тощо.

У лісі Зібольщина молоді добровольці — повстанці з сотні УПА Перемоги мали також безсумнівну ідейну перевагу над противником, який у своєму рядовому складі цілком не був заінтересований у поборюванні УПА і не бажав даремне гинути в боях проти повстанців за неясну собі справу. Аннали історії УПА знають численні випадки, що червоноармійці, навіть з ВВ НКВД, відмовлялись воювати проти УПА, а випадки допомоги для УПА зброєю чи амуніцією були доволі часті. Восени 1944 року (30. IX) заломалась атака 18-ої бриґади ВВ НКВД на становища куреня УПА „Сіроманці" (к-р Дмитро Карпенко-Яструб) у лісі біля Унева (Перемишлянщина). У цьому бою, „Сіроманці" відбили 22 атаки бри-

ґади, бо кожного разу розстрільна наступаючих большевиків заломлювалась і большевики кидались до втечі, як тільки починали грати повстанські кулемети. Подібний стан існував теж у лісі Зібольщина, де большевики атакували нерадо, їхні атаки заломлювались і большевицькі бійці легко піддавалися паніці. Беручи це на увагу, не можна дивуватись, що військова думка Заходу щораз більше схиляється до переконання, що в майбутньому світовому конфлікті, чималу ролю відіграватимуть ідейно-озброєні партизанські загони, які може й рішатимуть про вислід цього конфлікту.

Очевидно, немає теж сумніву, що тактичні промахи командування большевицької бриґади причинились чимало до її поразки. Перш-за-все, вони виникали з традиційної російської тактичної настанови, що, не рахуючись з життям вояка, вважає доцільним рішати вислід бою масою, без огляду на можливі втрати. Російська воєнна історія знає чимало випадків, що генерали кидали на безцільний убій свої солдатські маси і ми знаємо навіть опінію маршала Жукова (висловлену в розмові з ген. Айзенгавером), що краще розміновувати заміновані поля пустивши на них стрілецьку дивізію, як дивізію танків, мовляв, танки для цієї цілі закоштовні. Тактичний канон: „жизнь солдата — капєйка" причинилась до поразки в бою в лісі Зібольщина. Бажали закидати сотню УПА „шапками" і знищити її „масою" своїх солдатів, а натрапили на холоднокровного, добре озброєного і рішеного на все противника, який прийняв большевицькі розстрільні цільним і влучним вогнем на недалеку віддаль з добре обраних становищ. Звичайно, большевики могли легко знищити окопану сотню мінометами, але, власне, цих мінометів на початку бою не було: большевики вибрались на облаву лісів із самими стрілецькими частинами (мінометний батальйон органічно входив до складу бриґади ВВ НКВД з 4 стрілецьких батальйонів). І вибираючись на облаву до лісу, залишивши мінометний батальйон у Жовкві, большевицьке командування, мабуть, не рахувалося з можливістю натрапити в лісі на реґулярну сотню УПА, озброєну численними кулеметами. Факт доволі несподіваної зустрічі з таким противником мусів вплинути неґативно і на рішення большевицького командування (неясність положення, невідомий противник) і на дух та настрої большевицького вояцтва. Вміле маневрування сотні в часі прориву могло внести дальше замішання серед противника, який не міг сподіватися атаки очайдухів з гайку і мусів прийняти їх появу на своїх тилах, як прибуття нової допомоги. А втім, ця допомога (сотня УПА: „Галайда ІІ") таки дійсно наближалась на поле бою.

Представлені нами моменти були власне причиною, чому бій у лісі Зібольщина закінчився перемогою повстанців. Своє псевдо „Перемога" сотенний отримав власне за цей бій. Його сотня відбила всі атаки переважаючих большевицьких сил і вийшла з окруження проривом, вдаряючи по перстені окруження в найдогіднішому для себе місці й часі. У цьому прориві одна з чот сотні (Ігоря) відступила в напрямі на м. Мости Великі, стягаючи головні сили облави на себе і даючи цим змогу сотням „Галайда І" і „Галайда ІІ" відступити до сокальського кордону. Дещо пізніше чота Ігоря долучилась майже без втрат до своєї сотні. Сталось це тому, що в боротьбі проти большевиків, УПА мала ще один козир на своєму боці, який стараються заперечити большевики, але який щиро-сердечно визнає ген. Іґнаци Блюм, польський дослідник боротьби УПА[3]). Цим козирем була повна підтримка українського народу для своєї УПА постачанням, розвідкою, охороною. Власне серед українського населення Жовківщини чота Ігоря зникла, як під землею і вийшла щойно тоді, коли її сотня вернулася назад на старі місця постою. Без підтримки українського народу, УПА не могла б існувати й боротись проти переважаючого противника впродовж багатьох місяців і років.

---

3) Іґнаци Блюм, ген. бриґ. мґр. „Удзял войска польскеґо в вальце о утрваленє владзи людовей", **Войскови пшеґльонд гісторични**, IV, I, Варшава 1959, стор. 16.

Роман В. Долинський
пполк.

З фронту за дроти полону

Статтю „З фронту за дроти полону" написав пок. пполк. Р. В. Долинський для збірної праці про перебування Дивізії в полоні в Італії в рр. 1945—47. Надсилаючи свою статтю для запляннованого збірника рівно на один місяць перед своєю ненадійною та передчасною смертю, покійний Автор дав ще один доказ, що Дивізія й її історія не переставали бути предметом його зацікавлення дослівно до останніх днів Його життя.

В одному з чергових чисел нашого журналу буде вміщена довідка про стан підготови збірника про полон Дивізії в Італії.

Ред. „В. К."

Ранком 8-го травня 1945 увесь світ облетіла радіо-вістка, що Німеччина безумовно скапітулювала перед альянтами. Всі частини німецько-совєтського фронту в південній Австрії, куди входила також 1 Українська Дивізія Української Національної Армії, на наказ командуючого фронтом знялись зі своїх позицій і, немов під силою магнету, потягнулись на північний захід. Притихла звична вже канонада, притихли скорострільні серії, а всі шляхи були вкриті пішими та кінними, колонами авт і обозів та творили правдивий образ мандрівки народів.

Німецькі валки рухались відносно організовано та забезпечено, об'єднані одним гаслом: назад, додому, на батьківщину! В цьому морі відступаючих капітулянтів окремими групами відступали частки нашої Дивізії. В кожного дивізійника стояло в думці одне важке питання: куди, що далі, що буде з нами тепер? На батьківщину, окуповану ворогом, з яким ще вчора боролись? Ніколи! Тоді — куди? В світ за очі, далі на захід, у сторону альянтів, а там . . . буде видно.

Крім зброї, наші українські частини майже ніяких запасів не мали. Хоч шлях Дивізії з фронту мав проходити теренами під контролею західніх альянтів, під Юденбурґом біля 4-ох тисяч дивізійників натрапили на совєтські частини і мусіли всякими засоба-

ми промощувати собі дорогу. Ядро Дивізії, в кількості біля десяти тисяч, згуртувалось у призначеному британською військовою владою місці і бодай тимчасово було забезпечене від насильної репатріяції. Ось загальна картина, як відбувся шлях Дивізії з фронту за дроти полону:

Трьома більшими групами прямували дивізійники назустріч британським збройним силам в Австрії, в сторону південного перевалу австрійських Альп. Перша й найбільша група, на чолі з — тодішнім — полковником М. Кратом і полк. Б. Барвінським, складалась із Запасового та Першого й Другого полків. Ця група встигла проскочити в районі Юденбурґу і дістатись у район Удіне в Італії ще до появи совєтських танків біля Юденбурґу. Друга за чисельністю колона з пполк. П. Силенком, автором цих рядків і пполк. Є. Нікітіним, зустрінувши чоло британських танкових частин біля місцевости Пак в австрійських Альпах, одержала напрямок до міста Віллях у підніжжя австрійських Альп, а там — у сторону Удіне. В склад цієї колони входив відділ бойового постачання Дивізії, окремі частини всіх трьох полків і технічних частин. Під Віллях наша колона одержала кілька днів для перепочинку та поповнення харчів, після довгого й томлячого переходу через перший альпійський хребет, з постійним бойовим забезпеченням від тітовських і австрійських комуністичних партизанів. Біля Віллях долучилась до нас третя по числу група, на чолі з сот. Гончаренком, пок. сот. А. Саковичем і пок. пор. С. Тищенком. У групі було коло 2,000 вояцтва.

Не буде зайвим зазначити, що британські військові окупаційні власті в Австрії й Італії виявили прихильність і зрозуміння для нас, дивізійників, трактуючи нас радше, як військово-інтернованих, а не як полонених. При зустрічі з британськими частинами, від нас зажадали здати в найближчому пункті важку зброю, залишаючи нам легку, для самооборони перед „мародерами", що вештались у той час Альпами. У Віллях ми здали й легку зброю, все ж залишено нам по одному крісові на кожних 10 стрільців, а старшини могли затримати при собі пістолі. Таке ставлення британців у великій мірі допомогло нам зберегти високий моральний рівень вояцтва в тих критичних днях. В обличчі невідомого майбутнього, нас кріпило на дусі те, що британці ні трохи не огірчували нашої долі та йшли назустріч нашим потребам, наскільки це було в їх компетенції, а іноді й поза компетенцією.

Таке відношення британців до нас можна зілюструвати отаким фактом: По дорозі до Віллях ми зустріли десятитисячну колону кінного корпусу Донських козаків під проводом генералів Краснових і Вранґеля (мол.). Вони прямували під відносно малою ескортою в тому напрямку, з якого ми від-

ступали. Один із їхніх осаулів звернувся до нас зі словами: „Куди ж ви прямуєте, брати-українці? Для нас війна ще не закінчена! Ми їдемо на охорону австрійської границі перед Тітом, так чому б вам не податися з нами?" В розмові з тим молодим, веселим осаулом я старався переконати його, що їх „місія" викликає в мене деякі підозріння, але мої намагання були даремні. Згодом, перебуваючи в Ріміні, ми довідались про сумну долю козачого корпусу. На югославському кордоні рядових козаків відокремили від старшин і всіх передали совєтській репатріяційній місії. Відома нам дальша їх доля: Старшин і багато підстаршин перестріляно, генералів повішено публічно в Москві, козаків запроторено в табори на повільне конання. Хоч як боляче згадувати цей факт, все ж згадка про нього наводить думку, що з нами могло статися подібне. Якщо ставлення до нас британців було інакше, ніж до козаків, ми мусимо вірити, що на нас спочило тоді ласкаве око Провидіння...

***

В половині червня 1945 р. стягались автоколонами з Удіне до Белярії всі головні та дрібні групи дивізійників на призначену пляном тимчасову площу концентрації Дивізії. Так назбиралось нас понад 10.000. Починався другий етап нашої одисеї, в сусідстві совєтської репатріяційної місії, що притемнювала наші й без того невеселі гороскопи. Знову відрадним явищем було те, що британці не добавляли нічого злого до нашої невеселої долі. Скоро ми завважили, що вони респектують постанови міжнародних конвенцій про трактування осіб із ворожих армій, а в випадку нашого табору — вони дали нам дуже широку автономію, не вмішуючись зовсім у внутрішнє життя табору. Забезпечивши нас харчами, дечим із одягу й шатрами, вони спостерігали з-зовні нашу внутрішню дисципліну, чистоту й порядок. З сусідніми таборами німецьких полонених ми мали зв'язок настільки, що могли користати з деяких запасів із їхньої технічної й культурної бази, якої в нас зовсім не було.

Для повнішої характеристики духового стану Дивізії в описуваний час треба хіба ще додати, що британці, не маючи змоги розбудувати табір, постачали нас сухим харчем, і тисячі вояків варили собі при помочі примітивних засобів якусь консервну „зупу"; в вечірні години тисячі синіх димків підіймались угору і творили фантастичні взори на тлі синяви італійського неба. Вийняток становили фюзиліри, які, на чолі з командиром першої сотні пор. Зарицьким, якось ухитрились перетягнути свою польову кухню через Альпи та притягнути її з далеких гір Каринтії аж до Белярії в Італії. Це могли зробити справді лише фюзиліри, вибірні, добре вишколені, здисципліновані, свідомі хлопці, що не раз вкрили себе славою.

про яку в час війни не було часу говорити. Ця кухня обслуговувала частину табору, а головне — шпиталь, що був повний хворих з невилікуваними як слід ранами. Про моральний стан 10-тисячного табору легко створити собі образ, коли пригадати, що за останні місяці фронту люди не дохарчовувались, або харчувались нерівномірно, припадково, доривочно, і гарячковим маршем у дуже короткому часі покрили віддаль Каринтія — середня Італія і опинились у Белярії в червні-липні, коли почав дути гарячий африканський вітер (сірокко). Цей вітер робив враження, що з напаленої печі дише полум'я, а деяка полегша наступала тільки пізньою ніччю. Люди шукали облегшення, де хто міг: у тіні вбогої рістні цього простору, хоч це небагато помагало, копали ями, рови, окопи, щоб у вологості землі охолодитись. Однак і це допомагало тільки на пару годин, бо земля швидко висихала та тріскала. Все те спричинювало повільне байдужіння до всього довкола, до власної долі. Вдень табір виглядав, мов вимерлий, і тільки зрідка порухувались тут і там, наче оп'янілі втомою та спекою, постаті. Лише вечором табір оживав, тут то там зривалась пісня, творились гурти, дискусії, а то й розваги. Дискусії йшли навколо незмінно того самого питання: Що буде далі?

В той час назовні, „у світі", життя плило своїм порядком. В Японії продовжувалась далі гаряча війна. З того деякі гарячі уми висновували здогад, що нашу Дивізію вжиють, після деякого перевишколу, на японських фронтах. Гаряча віра в правоту своєї справи, віра в міжнародну справедливість, недавній змаг із ворогом — все те окрилювало надіями нашого вояка, і його уява малювала йому його власну сильвету, як активного воїна, не допускаючи думки про можливість прожити в заперті довший час. Особливо заворушились думки нашого загалу, коли британська команда дала нам наказ перевести документацію таборовиків, тобто скласти картотеку з усіми даними, в першу чергу з датою та місцем народження. Не зразу, а трохи згодом, ми зрозуміли, що це був справжній привілей — робити цю картотеку нам самим.

Документація переводилась комісією, призначеною українським штабом табору, в присутності старшини та булавного підстаршини кожної сотні. Британська команда приділила зі свого боку, як інструктора, сотника ізраїльської бриґади Левіна, що 1925 року втік зі совєтської України до Палестини. Він добре знав англійську, німецьку, російську, польську й українську мови. Зразу виявляв до нас загальну прихильність, але скоро став доволі небезпечним. Ми розпізнали його тоді, коли документація стосувалась дивізійників із підсовєтських теренів. Із зрозумілих причин подавали вони себе за волиняків. Тоді Левін при-

приділював їм особливу увагу, „розшифровував" їх, а то й дотепно розпізнавав по говіркових особливостях полтавців, киівлян чи харків'ян. Коли настоювання Левіна на те, щоб у картотеці подавати правдиві дані про походження цих людей, ставали все дошкульніші, полк. Крат, тогочасний командант табору, пожалувався в британців, що Левін тероризує таборовиків. Негайно його відкликано. Ми мали нагоду зустрінутись ще один раз з кап. Левіном, а саме при екзамінації таборовиків британсько-совєтською комісією для встановлення, хто з нас бажає репатріюватись. Він був перекладачем з британської сторони. На цей раз він сидів мовчки, бо з боку британців не було питань, а нам британці дозволили вільно висловлюватись. У випадках гострих дисонансів між нами й совєтськими членами комісії, встрявав присутній британський майор, що володів німецькою мовою.

**
*

Надійшла осінь, а там — зима, що була як рідко гостра та сніжна. Для зимового становища белярійські поля не надавались, і табір перенесено на площу колишнього летовища біля міста Ріміні. Через кілька місяців до початку властивої зими, на площі біля одного квадратового кілометра розкинулось шатрове містечко з десятьма тисячами населення, з двома головними вулицями — Київською та Львівською, двома церквами, великим театром, лазнею, поштою, школами, товариствами, власною пресою, мистецькими гуртками, спортовими дружинами... Дивізійники проявили велику майстерність у різних ділянках ремесла й мистецького виробництва, користуючись невеликою зразу кількістю приладдя, або примітивними саморобними інструментами, при відсутності потрібних матеріялів. Все треба було зробити самим, і треба подивляти винахідливість і працьовитість майстрів, коли на кожному кроці чогось бракувало, чогось недоставало. Пізніше британці почали доставляти деякі матеріяли, навіть цемент, що його мусіли привозити з Англії, разом із харчами. Дивізійники постійно дбали про те, щоб створити на просторі табору ілюзію рідної землі. Біля церков були дзвіниці, біля шатер, замість квітників, кломби з узорами, виконаними на зразок вишивки піском, глиною та товченою цеглою; деякі шатра прямо тонули в зелені соняшників. Ці дрібні на перший погляд елементи об'єднували всю громаду, додавали їй сили перетривати незавидні дні неволі.

Протягом дворічного перебування в Італії більшість дивізійників була постійно зайнята якимсь корисним ділом. Це вможливила добра та господарна розбудова табору, яку треба завдячувати май. С. Яськевичеві, що найдовше займав пост українського команданта табору. Цей незвичайно енерґійний і відданий загалові стар-

шина вмів дібрати собі великий штаб добрих помічників, фахівців свого діла і разом з ними він завів взірцевий лад у нашому таборі. Табір став фактично однією великою школою для всіх, починаючи від неписьменних, що їх була

ні духовники, що опинилися з нами в Ріміні, подбали про те, що загал наших дивізійників у Ріміні користав з духових благ, що їх дає нам наша внутрішня віра та що їх Церква уділює своїм вірним у своїх чудових обрядах. А вже

Свячення прапору в таборі Ріміні, 1946 р.
1-ий ряд, в. л.: пполк. Р. Долинський, ген. М. Крат, май. С. Яськевич, пполк. Є. Нікітин-Сольський.

незначна кількість на початках табору, через усякого роду фахові школи, матуральні курси, гімназію, до університетських викладів включно. Одночасно табір був школою громадського вироблення, бо в численних установах, організаціях і гуртках дивізійники набували таких умілостей і громадських чеснот, яких — внаслідку політичних особливостей — Дивізія не могла їм дати.

Але ні дбайлива рука коменданта й його помічників, ні заспокоєння фізичних потреб табору британцями, не мали б такого успіху, якщо б табір не мав був опори в своїй рідній Церкві. Дивізій-

безцінні заслуги для рімінського табору поклав його великий приятель і опікун, Їх Ексцеленція Архиєпископ Кир Іван Бучко.

З повною відповідальністю можна ствердити, що Дивізія не змарнувала тих двох років, проведених у Ріміні, навпаки: вона використала їх максимально в межах тогочасних можливостей. Накінець прийшло рішення про нашу дальшу долю. Британський уряд визнав, що Дивізія не була ворогом західніх альянтів і що „. . . українці вибрали найменше зло з усього злого в час лихоліття війни". Рішення це забрало ба-

гато часу, але воно було справді джентелменське і справедливе. Британський парлямент виділив спеціяльну п'ятичленну комісію з тод. ген. МекМіленом на чолі, і ця комісія перебувала в нашому таборі два місяці. Вона вела розмови з кожним 25-им вояком, вивчала нашу психологію, спосіб думання і поступовання. Наші вояки не закривали своїх поглядів перед членами комісії, зокрема ясно висловлювались на тему совєтського союзника західніх альянтів. Ця переконлива одвертість мусіла заімпонувати комісії. Комісія винесла рішення рекомендувати британському урядові поселити дивізійників на Британських островах.

У своєму рішенні британський уряд не завівся, а дивізійники, що поселились у Великій Британії, не завстидали нашої національної спільноти. Свідоцтвом цього хай буде заява міністра внутрішніх справ Британії, виголошена в парляменті в 1949 році. В своєму звідомленні він сказав між ін таке:

> „З усіх національних груп (включаючи польський Корпус ген. Андерса), що поселились у Британії, українська група показала себе найбільш здисциплінованою, зорганізованою та моральною і за два роки поселення не мала випадку злочину чи порушення права".

Ню Йорк, ЗДА, грудень 1960.

Роман ДОЛИНСЬКИЙ

Михайло Курах

Чи Січові Стрільці брали участь у Зимовому Поході?

I

Останніми роками можна завважити посилення нагінки на колишню формацію Січових Стрільців, яких обвинувачується в тому, що вони „здезертирували" з поля бою і не пішли у Зимовий похід, як це вчинили Запорожці та інші недобитки Армії УНР. Не можна мати застережень щодо речевої критики будь-якої військової формації, її бойових дій та ролі в часі визвольних змагань. Але критика ради критики, без об'єктивної аналізи всіх причин і явищ, не дає нічого корисного, вона затемнює історичну правду, і конструктивну думку зводить на манівці. В цьому розумінні критика перетворюється у звичайне очорнювання немилих формацій, груп, осіб.

Відстань 43-ох років від нашого національного зриву, на провесні 1917 року та започаткування боротьби за державну незалежність дає певні перспективи для об'єк-

тивної застанови над пройденим шляхом і також певних висновків на науку грядущим поколінням. Мав рацію п. П. Феденко, коли у своїй статті „Про оцінку української революції” писав таке: „Тимчасом уже прийшов час для об'єктивної, наукової оцінки подій Української Революції”[1]). Дуже жаль, що той громадський діяч, забувши на власні слова, виступив з легкодушною атакою проти формації Січових Стрільців, коли писав таке: „Коли прийшла черга говорити начальникам окремих частин війська, то командир Січових Стрільців Є. Коновалець заявив, що він і його підлеглі уважають дальшу боротьбу «за безвиглядну»: тому Січові Стрільці рішили демобілізуватися. Ця заява зробила на всіх учасників наради тяжке враження”. — „Відмова Коновальця, Мельника та інших провідників Січових Стрільців від участи в поході армії УНР і демобілізація цієї частини принесла лихі наслідки для цілого пляну Зимового Походу. Не тільки тим, що демобілізація Січових Стрільців зменшила нашу бойову силу: ще більша шкода була моральна. Аджеж у Групі Січових Стрільців була більшість із Галичини. Коли провід Січових Стрільців визнав дальшу боротьбу за державність за „безвиглядну”, то чи могла демобілізація Січових Стрільців захопити до боротьби командирів Української Галицької Армії, які ще раніше зневірилися і тільки шукали всяких „орієнтацій”? Коли б у Зимовім Поході взяла участь Група Січових Стрільців, то це могло б негайно зліквідувати Денікіна на Правобережжі і дійти до Одеси. Демобілізація Січових Стрільців була фактично здачею в полон полякам, які поспішили захоплювати наші території Волині та Поділля і брали в неволю демобілізованих січовиків”[2]).

В допомогу п. П. Феденкові прийшло інше видання, яке винайшло „рутенську націю, рутенську мову”, і пише таке: „Армія не зазнала сильного удару з боку поляків, але була ослаблена тим, що її покинула її головна сила — Січові Стрільці”. Ця коротка виписка, це лише передсмак того, що написано дальше, а саме: „Якби полк. Коновалець не здезертував з Армії УНР, — вони б не були розброєні поляками, не гинули б тоді від голоду й тифу в польській неволі”[3]).

Щоб відповісти на питання, чи Січові Стрільці брали участь у Зимовому Поході, треба пригадати передісторію того Зимового Походу, бо такий ретроспективний погляд у минуле дасть нам можливість зорієнтуватись в тогочасній

---

[1]) Наше Слово, Січень-Лютий-Березень 1955 р. Лондон. Стор. 5.

[2]) П. Феденко: Ісаак Мазепа. Борець за волю України. Видавництво — Наше Слово, Лондон 1954, стор. 91—92.

[3]) Тризуб, Орган Української Національно-Державницької Думки, ч. 3, Травень-Червень 1960, стор. 11 і 22.

ситуації і з'ясувати собі саму суть цілої проблеми. Говоритиму як свідок та учасник тих важливих подій.

II

В наслідок договору УГА з командуванням Добровольчої Армії ген. Денікіна наступило заломання загально-українського фронту, і війська УНР, що займали фронт на лінії Жмеринка—Могилів над Дністром, були змушені до поспішного відвороту в напрямі Проскурова і Староконстянтинова. Той наглий відворот був стратегічною конечністю, бо денікінські війська вийшли зі Жмеринки та почали наступ на Проскурів, щоб Армії УНР унеможливити дальший відворот, а через систематичне окружування загнати цю армію у сліпий кут і змусити до повної капітуляції. Але з тих намірів денікінського командування нічого не вийшло, бо Армія УНР вирвалась з небезпеки окруження і згідно з директивами Штабу Дієвої Армії переходила в район Староконстянтинова, де мала реорганізуватись і підготовитись до дальшої боротьби.

Згідно з наказом Штабу Дієвої Армії також і Група Січових Стрільців стягалась в район Староконстянтинова. Команда Групи СС таки відразу приступила до реорганізації своїх частин. Але започаткованої реорганізації не вдалось довести до кінця, бо вже в останніх днях листопада 1919 р. прийшлося перейти в район Остропіль — Любар — Нова Чортория — Миропіль, де збирались недобитки Армії УНР і де рішалася доля тієї Армії й нашої державности. Команда СС докладала усіх зусиль, щоб започатковану реорганізацію довести до кінця. Вона зводилась до того, щоби з частин позбутись зайвого балясту і зробити ці частини рухомими, здатними до скорого маневрування, бо бралося під увагу можливості партизанської війни. У таку війну не можна вибиратися з великими обозами, артилерією, технічними відділами, тягнути за собою хворих та реконвалесцентів. Тому зредуковано обози, артилерію, технічні відділи і т. п. Хворих розміщено по шпиталях Староконстянтинова, реконвалесцентів і знеохочених до дальшої боротьби відпущено домів, згідно з наказом Штабу Дієвої Армії з дня 23 листопада 1919 р., ч. 03132.

В групі СС я командував 1-им легко-гарматним полком і в часі тієї реорганізації доручено мені ліквідацію наших гарматних полків та перетворення їх в кінноту. Гарматні полки — 2-ий і 6-ий — були в складі УГА, 4-ий в складі 3-ої Залізної Дивізії, тому прийшлось реорганізувати полки — 1-ий, 3-ий і 5-ий, які постійно були в складі Групи СС. З тих полків забрано найкращі коні, які надавались до кавалерійської служби, виділено тих артилеристів, які мали деякий кавалерійський вишкіл, і так створено кінний дивізіон, що начислював 185 шабель

і мав кінний скорострільний відділ з двома скорострілами системи Максима. В склад дивізіону входила ще й легка 4-гарматна батерія під командою сот. Руссета. В цю батерію передано найліпші артилерійські коні. В запрягу кожної гармати 4 пари коней, вся гарматна обслуга була на конях, до батерії долучено невеликий обоз. Цілість становила добру бойову частину. Мене призначено командиром того дивізіону та підпорядковано наказам полк. Янчевського, який збирав рештки кінних частин СС та формував їх в окремий кінний полк. В склад того полку увійшов ще й другий дивізіон під командою сот. Байла. Той другий дивізіон складався з недобитків колишнього кінного дивізіону СС та окремих кінних теж із поодиноких полків піхоти. В другому дивізіоні було 157 шабель, а також скорострільний відділ з двома скорострілами системи Максима. Після переходу в район Любара штаб полку і 1-ий дивізіон зайняв кватири в с. Липно, а 2-ий дивізіон і батерія зайняли кватири в с. Коростки. Ходили слухи про те, що в скорому часі наш кінний полк вирушить в похід, щоб очистити терен на схід від р. Случ, повести розвідку в напрямі Бердичева й Козятина, нав'язати контакт з повстанчими осередками от. Шепеля і частинами УГА в районі Стара Синява—Хмельник. До того завдання ми підготовлялись і ждали дальних наказів.

Дні від 2-го до 6-го грудня були повні тривоги та строгого поготівля. Нас часто кликали на зібрання командирів частин, що їх скликав штаб Групи СС. Я також був учасником тих нарад, але зупинюсь лише над тими, які мали відношення до справи Зимового Походу. Ці справи були обговорювані на наших нарадах в днях 2, 4 і 6 грудня. Нарадами проводив командир групи от. Коновалець і він інформував нас про загальну ситуацію, наміри нашого уряду і т. п. Начальник штабу — полк. М. Безручко — інформував про військові справи, співдокладчиками були полковники — Змієнко та Отмарштейн. Командири частин інформували про висліди реорганізації та фактичний стан їх частин, забирали слово в часі обговорювання докладів, проєктів і тому подібне.

На нараді в дні 2-го грудня Коновалець інформував нас про те, що Головний Отаман і Уряд УНР не думають про припинення дальшої боротьби за нашу державну незалежність, ця боротьба буде продовжуватись навіть серед найгірших обставин, а тому треба зберегти і саме основне ядро нашої армії. Тих членів армії, які зневірились в доцільності дальшої боротьби, належить звільнити з військової служби, хай вертаються до своїх домів В рядах армії треба залишити той здоровий елемент, який готовий до дальшої боротьби. Як Головний Отаман, так і Уряд докладають всіх зусиль,

щоби зберегти наш реґулярний фронт, але коли б не вдалось його зберегти — тоді армію треба перекинути у вороже запілля і дальше вести партизанську війну. На таку можливість мусимо бути готовими і відповідно до того реорганізувати наші частини.

Полк. Безручко інформував про положення на фронтах, які постійно звужувались кругом нас і грозили катастрофою. Найближче нас, бо на лівому крилі в районі Чуднова починався фронт большевицький, який тягнувся в напрямі Бердичева і далі на південь, в напрямі Козятина. Таким чином з півночі і зі сходу проти нас постійна загроза зі сторони Червоної Армії, яка покищо держиться пасивно й у відношенні до нас не проявляє офензивних тенденцій. На правому крилі райони зайняті УГА, яка ніяк не виступить проти нас і звідтіля для нас немає ніякої загрози. Але ситуація може змінитися на гірше, якщо УГА — згідно з договором з Добровольчою Армією — відійде на полудне для відпочинку і реорганізації, а на її місце ввійдуть частини добровольців. Ці частини вже загрожують нам від Проскурова, бо просуваються в ці райони, які стали нашим запіллям. Це запілля загрожене і зі сторони поляків, які ніби договорюються з нами, але їх тактика дуже зрадлива. Вони проникають у наше запілля і займають ці райони, яких ми не є встані обсадити й оборонити. Нам треба виграти на часі, бо Денікінщина вже валиться від ударів Червоної Армії та масових повстань. Якщо большевики зараз не почнуть наступу проти нас — то наша ситуація буде врятована. За кілька днів ми зможемо так підтягнутись, щоби вдержати наш фронт і відбити евентуальні атаки большевиків. Наші урядові кола висловлюються за ліквідацію реґулярного фронту та переходу на партизанський спосіб ведення війнини. Таке рішення було б помилкове, воно не мало б жодного оправдання під оглядом стратегічним, а під оглядом політичним тимбільше.

Полк. Змієнко, начальник штабу 10-ої дивізії СС, також обстоював конечність вдержання нашого реґулярного фронту, бо перехід у вороже запілля, на партизанську боротьбу, не дає найменших шансів на успішне закінчення нашої визвольної боротьби.

Полк. Отмарштейн, начальник штабу 11-ої дивізії СС, доводив, що партизанські дії можуть мати деякий успіх у ворожому запіллі лише при умові співдії з реґулярним фронтом. Але якщо реґулярний фронт буде зліквідований, то було б великим ризиком кидати армію у вороже запілля, де ця армія буде під постійною загрозою повної ліквідації, якщо на неї одночасно обрушаться удари денікінців і большевиків.

Командири стрілецьких частин докладали про повну небоєздатність їх частин. Перевтомлені люди й коні конечно потребують від-

починку хочби кілька днів, бо вони тепер зовсім нездатні до дальших походів і боїв. Такий відпочинок є можливий хочби тому, що вся увага большевиків звернена на ліквідацію денікінського фронту. Такий стан може тривати довгі тижні. Треба нав'язати контакт і з УГА, яка зараз опинилась без політичного проводу, і тому можна б її притягнути до злуки з Армією УНР.

Після обміркування цих незвичайно важних справ усі учасники наради висловились проти ліквідації реґуляного фронту і проти переходу на партизанський спосіб боротьби. Про ці наші думки та настрої Коновалець мав доложити Головному Отаманові. Це був вияв наших настроїв і бажань, бо такий вихід з тієї невідрадної ситуації нам видавався найбільше доцільним. Тому Коновалець, закриваючи цю нараду, у свому кінцевому слові особливо підкреслив, що Січові Стрільці, маючи свій погляд на цілість нашої справи, застосуються до наказів Головного Отамана Армії УНР.

В дні 4-го грудня нас знову покликано на нараду стрілецької старшини, бо витворилась нова ситуація. Вона значно погіршилась в наслідок ворохобні от. Волоха та його спільників — Данченка й Божка. Їх бунт проти Головного Отамана й Уряду УНР грозив провалом тієї затії, тому вони покинули Любар і подались до Чуднова, під большевицьке крило. В переході через місця постою наших частин Волох зі своїми соратниками ширив вістку про те, що Головний Отаман Петлюра, з цілим Урядом УНР перейшов на сторону поляків, в наслідок того польські війська почали наступ, щоб у свій полон захопити недобитки Армії УНР. Тому немає іншого виходу, треба приєднуватись до Червоних Гайдамаків і разом з ними перейти на сторону радянської влади, яку на Україні очолюють українські боротьбісти. Радянський Уряд України мусить мати свою збройну силу і Червоні Гайдамаки стануть зав'язком Української Червоної Армії. Ця демагогія Волоха та його соратників мала деякий успіх серед збаламучених недобитків української армії. До Волоха приєднались, між іншими, частина 3-ої дивізії та ще деякі менші відділи. В переході через с. Коростки Волох скликав віче і на свою сторону переманив 2-ий кінний дівізіон СС під командою сот. Байла, пів батерії СС під командою сот. Мертенса. Друга півбатерія під командою хор. Чорного оцілілa, бо вона стояла у східній частині села і не знала про виступ Волоха.

У зв'язку з тими подіями Коновалець скликав нараду стрілецької старшини, щоб обміркувати питання про дальшу долю формації СС. Від останньої нашої наради, за несповна два дні, наша загальна ситуація значно погіршилася в наслідок виступу Волоха. Не є виключене, що Головний Отаман Петлюра в найближчих днях

переїде до Польщі, щоб нав'язати контакт з начальником польської держави Пілсудським і договоритись про спільну акцію проти Москви. З Головним Отаманом мали б виїхати і деякі члени Уряду УНР, а решта членів — з прем'єром Мазепою — мала б залишитись в Україні та продовжувати свою діяльність. Прем'єр Мазепа і члени його уряду обстоюють думку, щоб зліквідувати реґулярний фронт, армію перекинути у вороже запілля і в той спосіб продовжувати дальшу боротьбу. Тепер ведуться розмови між членами уряду і нашого військового командування відносно методів тієї боротьби.

Після такого з'ясування справи Коновальцем запанувала пригноблююча мовчанка. На заклик от. Коновальця, перший полк. Безручно висловив думку, що ліквідація реґулярного фронту рівнозначна ліквідації нашої збройної боротьби, тому поручав конечність вдержання реґулярного фронту. Полк. Змієнко говорив про те, що партизанські рейди наших частин між двома фронтами — денікінським і большевицьким — річ дуже ризиковна, бо може спричинитися до загибелі нашої збройної сили. Полк. Отмарштейн говорив, що партизанщина може мати деякий тактичний успіх, це залежить від способу маневрування та рухомости бойових частин. Вороже запілля зараз не має великих резерв і наші частини без великих противів могли б ганятись по тому запіллі, але така боротьба не має того значення, що боротьба реґулярним фронтом. Якщо йдуть старання про актуалізацію нашої визвольної політики на закордонному терені, то реґулярний фронт мусить бути збережений.

Командири частин докладали, що їх частини, при сучасному стані, не могли б рішитись на партизанські рейди, але на реґулярному фронті вони ще могли б держатись. У висліді дальших звітів та обміну думок, прийнято такі постанови:

1) Звернутись до Штабу Дієвої Армії в справі збереження реґулярного фронту і проти переходу на партизанський спосіб боротьби;

2) шукати контакту і зближення з УГА, щоб довести до злуки обох армій під одним Верховним Командуванням Армії УНР;

3) коли б ці основні постуляти були відкинені, тоді формації СС залишається вільну руку у виконанні директив Головного Отамана з дня 23-го листопада 1919 р., ч. 03132 про самодемобілізацію частин Армії УНР.

В тому самому дні відбулася нарада командуючих групами і дивізіями, що їх скликав Штаб Дієвої Армії в порозумінні з Головним Отаманом, який і проводив тією нарадою. Від групи СС був от. Коновалець, який і доложив про становище нашої формації. На жаль, ця нарада не прийняла жодних конкретних постанов, вони мали запасти щойно на черговій

нараді, яку визначено на день 6-го грудня.

В дні 6-го грудня 1919 р. відбулась остання нарада стрілецької старшини. На цій нараді Коновалець інформував про те, що нарада командирів груп і дивізій, яка відбулася в штабі Дієвої Армії в дні 4-го грудня не прийняла ніяких конкретних постанов, бо не було однозгідности в думках командирів щодо дальшої збройної боротьби. Урядові чинники були за ліквідацію реґулярного фронту та переходу на партизанський спосіб боротьби, що одначе не знаходило підтримки у більшости командирів. Начальник штабу Дієвої Армії полк. Мишківський поручав перехід у вороже запілля, щоб виграти на часі, бо весна принесе нам нові, корисні зміни: денікінщина буде зліквідована, з поляками може вдасться довести до порозуміння, проти нас буде лиш один ворог — большевики, але їх фронт не буде устабілізований, бо до того не допустять наші партизанські рейди та виступи повстанців. Ми виграємо на часі і створиться можливість відновлення реґулярного фронту. Це становище полк. Мишківського вповні покривалось зі становищем прем'єра Мазепи та інших членів уряду. Все ж, ту нараду перервано до ранку 6-го грудня. Коли ж вона зібралась для продовження, то виявилось, що Головний Отаман вже виїхав до Польщі. Такий несподіваний від'їзд викликав здивування і деяку консeрнацію.

От. Коновалець заявив, що формація СС обстоює конечність вдержання реґулярного фронту, перехід на партизанський спосіб боротьби вважає недоцільним і тому використовує директиву Головного Отамана з дня 23-го листопада 1919 р. про самодемобілізацію військових частин. От. Тютюник заявив, що він зі своїми частинами готов прорватись у вороже запілля і продовжувати партизанську боротьбу до весни, поки буде можливість відновити реґулярний фронт. Полк. Долуд переконував про конечність порозуміння з большевиками, але більшість відкинула цю пропозицію.

Отамани — Загродський і Трутенко вагалися, не мали певної думки відносно методів дальшої боротьби, але вкінці погодились на партизанку.

От. Омелянович-Павленко висловився проти порозуміння з большевиками, а також і проти порозуміння з поляками, але доволі категорично заявився за пе-

рехід у вороже запілля та партизанську боротьбу. До цього становища приєднались всі інші командири, за вийнятком от. Коновальця, і так була вирішена справа Зимового Походу.

Так про ці справи інформував нас Коновалець і хотів знати нашу думку. Рішучими противниками переходу в партизанку були: Безручко, Змієнко, Отмарштейн, Сушко, Матчак, Кучабський, Чмола, Андрух, Цівірко, Максим, Бісик, Гладкий, Думін, Даньків, а також Коновалець і Мельник приєднались до їх становища.

Соловчук, начальник коша скорострілів, заявив, що він зі своїм кошем переходить у ряди УГА, за ним послідував Турок, командир автопанцерного дивізіону, і ще кількох старшин на підрядних становищах. Я рішився іти в Зимовий Похід. Прихильниками Зимового Походу були ще й інші командири частин. Між нашими старшинами не було ні одного, який висловився б за перехід на сторону большевиків, денікінців чи поляків.

Наша нарада в дні 6-го грудня не прийняла якихнебудь конкретних постанов. Команда СС-ів мала вільну руку і могла рішати про дальшу долю нашої формації, кожний наказ був би виконаний. Коли ж наступила ліквідація реґулярного фронту, наше командування рішило використати директиву Головного Отамана про самодемобілізацію частин.

III

Маючи вільну руку, я вернувся у Липки до мого дивізіону, наказав збірку, щоб подати до відома рішення команди СС про розв'язання нашої формації і т. п. На цій збірці я повідомив, що кожний з нас має вільну руку і вільний вибір: — хто хоче, хай вертається додому, а хто бажає — хай іде зі мною у Зимовий Похід. Я не крив нічого з того, про що говорилось на нарадах наших командирів, з'ясував ці труднощі та небезпеки, які стрінемо на шляху того надзвичайного Зимового Походу.

Хоч я і готовився до Зимового Походу, але мені самому не довелось бути його учасником. Того самого дня, вже пізнім вечором, мене покликано до Коновальця, а коли я зголосився у нього, застав Безручка, Чижа, Матчака і Мамчура, а в другій кімнаті на ліжку відпочивав Мельник, який недавно перебув тиф і ще не зовсім вернувся до здоров'я. З розмови виявилось таке: сот. Мамчур був зв'язковим між нашою армією і тими польськими частинами, що оперували в нашому районі. Він організував переїзд Гол. Отамана до поляків, а тепер мав підготовити переїзд Коновальця і його найближчих співробітників. На ст. Шепетівка Мамчур бачився з Головним Отаманом, який висловив бажання, щоб Коновалець з декотрими своїми співробітниками пробирався до Польщі, бо розмови з поляками на добрій дорозі і є надія, що на терені Польщі буде

змога зайнятись формуванням наших військових частин. Коновалець може бути помічний в цій роботі, бо міг би зайнятись справою перетранспортування тих галицьких українців, що були в рядах австрійської армії та попали в італійський полон. Їх буде около 40,000, а це дуже поважна сила, яку належало б використати у нашій збройній боротьбі. Крім того, на терені Чехо-Словаччини сформовано окрему галицьку бриґаду, яка начислює кілька тисяч доброго вояцтва і цю бриґаду можна б перекинути на протибольшевицький фронт. Ці пляни міг би зреалізувати Коновалець, бо він, як галичанин, скоріше переконав би галицького Диктатора Петрушевича, який патронує цій галицькій бриґаді, також зацікавлений тими полоненими в Італії. Це і є ці об'єктивні обставини, які промовляють за тим, щоб Коновалець їхав слідом за Головним Отаманом Петлюрою та зголосився до його диспозиції. Разом з Коновальцем поїдуть: Мельник, Безручко, Змієнко, Отмарштейн, Сушко, Чмола, Дашкевич, Чиж, Матчак і ще дехто.

У зв'язку з такими перспективами не можна занедбувати справи і тут, мусимо залишити наших людей для роботи в Україні, щоб вони були в постійному контакті з нами і підготовляли ґрунт для дальшої боротьби. Для тієї роботи залишаються декотрі наші старшини: Чайківський, Борис, Індишевський, Гриценюк, Домарацький, Кичун, Кучерішка, Соловчук, Турок та ін., вже не рахуючи тих, що вибираються у Зимовий Похід. В Одесу вже пішов сот. Чайківський і ще кількох старшин, в Харків послано чет. Кучерішку, а у Київ посилаємо чет. Опоку. Кожний з них добере собі певних співробітників. Не можемо легковажити справ УГА і туди мусимо перекинути декого з наших людей для наладнання зв'язків і певної роботи. Коновалець настоює на тому, щоб я перейшов на роботу між галичан, бо, мовляв, я вже довший час перебуваю на Наддніпрянщині, обзнайомлений з місцевими відносинами, знаю ментальність як наддніпрянців, так і галичан, тому міг би повести корисну роботу. Я повинен перейти на службу в УГА, там оформитись, і гуртувати біля себе тих наших січовиків, що теж туди перейдуть. Після деякої дискусії над тими справами я вкінці погодився на пропозицію Коновальця та рішився перейти в УГА. Ми ще умовились щодо наших контактів, зв'язків і т. п., а відтак розпрощались і кожний з нас пішов на виконання дорученого завдання.

Про участь Січових Стрільців у Зимовому Поході маємо свідчення адьютанта Головного Отамана Доценка[4]) і ген. Удовиченка[5]). Таких свідчень можна б зібрати і більше.

---

4) О. Доценко: Літопис Української Революції. Том II, стор. 258.

5) Ген. О. Удовиченко: Україна у війні за державність. Стор. 123.

Стрілецьке командування, хоч в засаді було проти ліквідації реґулярного фронту та переходу на партизанський спосіб боротьби, нікому не боронило йти в Зимовий Похід. Було видано розподядження, щоби стрілецькі добровольці до Зимового Походу збирались у селах Липно і Коростки, де мали оформитись в окремий загін під командою полк. Роґульського. На жаль Роґульський захворів тифом і мусів відійти до шпиталю. Це сталось в останньому моменті, і вже не було змоги творити нового штабу та оформлювати групу, тому й приділено січовиків до групи Тютюника. Полк. Роґульський пізніше опинився в кінній бриґаді УГА і брав участь у виступі проти большевиків. Взагалі нема найменших підстав до закидів, що Січові Стрільці не хотіли брати дальшої участи в збройній боротьбі і здезертували з поля бою.

Дезертиром являється той, хто не виконує наказів свого командування, утікає зі своєї частини і криється в безпечному місці. Такими дезертирами не були Січові Стрільці, дезертиром не був ніхто зі стрілецького командування. Відомо ж бо, що не було наказу штабу Дієвої Армії про те, що вся армія мусить іти в Зимовий Похід, але був розпорядок Гол. Отамана про те, що, хто бажає — може вирушити у той похід, а решту належить „розформувати і рахувати вільними”, про що маємо свідчення Тютюника[6]), а також і прем'єра Мазепи[7]). Якби штаб Дієвої Армії був видав наказ, що вся армія мусить вирушити у Зимовий Похід, то такий *наказ Група Сіґових Стрільців безапеляційно була б виконала.* А раз такого наказу не було, то в Зимовий Похід пішли лише добровільці, а між тими добровільцями були й Січові Стрільці. Не були дезертирами і ці СС-и, які не пішли у Зимовий Похід, бо вони вибрали шлях трудніший, навіть більше ризиковний і небезпечний, який вважали більш доцільним для цілости нашої визвольної справи. Згинули ті, що пішли на підпільну роботу (Чайківський, Опока, Кучерішка, Гриценюк, Ґрех, а пізніше — Роґульський, Індишевський, Турок, Андрух, Нерослик та інші). Не були дезертирами і ті, що перейшли в Польщу, бо вони створили 6-ту Стрілецьку Дивізію, яка під командою полк. Безручка в скорому часі появилась на протимосковському фронті, яка ще пізніше дала основні кадри героїв, що спочивають у могилі під Базаром. Не був дезертиром і сам Коновалець, який опинився в польському таборі полонених в Луцьку і звідтіля був звільнений на інтервенцію Головного Отамана Петлюри, робив заходи в справі отримання галицької бриґади з Німецького Яб-

---

6) Ю. Тютюник: Зимовий похід 1919-1920. Стор. 16.

7) І. Мазепа: Україна в огні і бурі революції. Частина друга, стор. 141-166.

лонного[8]), був активістом і згинув на стійці. Навіщо тепер лаятись на Е. Коновальця методою П. Феденка, який пише, що заява Е. Коновальця проти проєкту Зимового Походу „зробила на всіх учасників наради (з 4 грудня — М. К.) тяжке враження. Омелянович Павленко з обуренням аж за шаблю вхопився, коли почув слова Коновальця"[9]). Як Омелянович-Павленко міг хапатися за шаблю, коли він, каліка на праву руку, взагалі шаблі не носив, не маючи змоги нею орудувати?!

Про передісторію Зимового Походу писав і сам П. Феденко під своїм прізвищем і псевдонімом, ще за живої пам'яти[10]), про ці справи писали: Доценко, Тютюник, Мазепа й Удовиченко. З їх писань уважний читач переконається, що зовсім інша атмосфера панувала на тих нарадах, що не всі командири відразу рішилися на Зимовий Похід, зрештою і сам Омелянович-Павленко ще не був рішений і вимагав часу, щоб порадитись зі своїми підлеглими командирами. Ми вже згадували, що

[8]) О. Доценко: Літопис Української Революції. Том II, стор. 261.

[9]) П. Феденко: Ісаак Мазепа. Борець за волю України. Стор. 91—92. Видавництво — Наше Слово. Лондон 1954 р.

[10]) П. Феденко: Фермент нації. Вільна Україна, ч. 1-2, Січень-Лютий 1921 р.

П. Самовидець: Зимовий Похід. Тридцяті роковини 1919-1949. Політичний огляд.

П. Феденко: Ісаак Мазепа. Борець за волю України. Ст. 91-92. Видавництво — Наше Слово. Лондон 1954 р.

зворот про шаблю генерала Омеляновича-Павленка — чиста фантазія. Не може бути мови й про те, щоб демобілізація СС „принесла лихі наслідки для цілого пляну Зимового Походу", бо той похід ніде не заломився, пройшов до кінця, з нього щасливо повернулись всі частини, навіть ті Січові Стрільці, що входили в склад групи Тютюника. Про похід на Одесу не приходиться говорити, бо п. Феденко належить до тієї політичної організації, яка літом 1919 року очолювала Уряд УНРеспубліки та була проти походу на Одесу. Неправдою є і те, що в „Групі Січових Стрільців була більшість з Галичини", бо в цій групі була в тому часі величезна більшість (около 80%) наддніпрянців. Хоч командиром СС-ів був галичанин Коновалець — то його штаб складався переважно з наддніпрянців, його начальниками штабу були — полк. Сульківський, а після нього полк. Безручко, оба наддніпрянці. Командирами обох стрілецьких дивізій — 10 і 11-ої були галичани, а начальниками штабів наддніпрянці. На 6 полків піхоти було 5 командирів наддніпрянців і лише один галичанин, також на 6 полків артилерії лише один командир полку був з Галичини. Зрештою на всіх командних постах перевагу мали наддніпрянці. Не видержує речевої критики також і твердження про те, що демобілізація СС-ів „. . . була фактичною здачею в полон полякам", бо ці полонені в

скорому часі знову появились на фронті в складі 6-ої Стрілецької Дивізії під командою полк. Безручка. В такий самий полон попадали Запорожці та інші, що їх поляки захопили в Мирополі та інших місцях, але і вони в скорому часі знову появились на фронті проти большевиків.

„Тризуб" суґерує читачам, що Січові Стрільці входили в склад XIV совєтської армії. Формація Січових Стрільців ніколи не входила в жодні пакти з большевиками, вона послідовно воювала проти них і ніколи не могла належати до якоїнебудь совєтської армії. СС ніколи не входили в жодні пакти з денікінцями, як про це пише інж. сот. Петренко на сторінках арґентинської „Ради", де написано таке: „ . . . після переходу Галицької Армії, а в тому числі і Січових Стрільців, спочатку на бік денікінців, а пізніше й червоних"[11]). Тут слід пригадати, що Січові Стрільці за весь час свого існування все були в складі Армії УНР, в склад УГА вони ніколи не входили, ніколи не переходили „на бік денікінців, а пізніше й до червоних", як про це твердить „історик" арґентинської „Ради".

Якщо редакція „Тризуба" твердить, що „Коновалець здезертував з Армії УНР", то як слід назвати полк. Сальського, що здав командування Запоріжцями і відмовився йти в Зимовий Похід? Як назвати членів нашої генераліції і полководців, що відмовились іти в Зимовий Похід та перейшли до Польщі? А треба тямити, що між ними були визначні військовики, згадати хочби таких: Юнаків, Сінклер, Петрів, Єрошевич, Капустянський, Безручко, Змієнко, Отмарштейн, Бондарівський, Сулковковський, Мишківський та ряд інших. Чи всі вони дезертири?!

Об'єктивний читач здивований, чому стільки напастей виписується на Січових Стрільців та їх командира, а всіх інших величається героями, хоч вони і не були учасниками Зимового Походу? Об'єктивний читач здивований і тим, що критикується і очорнюється формацію, яка вже не існує, яка належить до історії і має поважний вклад в загальну суму наших визвольних змагань. Ще більше дивується, що п'ятном дезертира таврується командира Січових Стрільців, який не йшов ніколи на жодні компроміси з окупантами України і згинув на свому бойовому пості.

Єдине пояснення таке, що злість проти Е. М. Коновальця, а через нього проти всіх Січових Стрільців, походить з того, що Е. М. Коновалець очолив на еміґрації націоналістичну партію, яка не по нутру критикам. Автор цих рядків теж ніколи не був її прихильником. Але при чім тут Січові Стрільці з дати 1917—21 рр.?! Чи не краще відмежувати в партійних пересправах злість від військових формацій і дій, що їх суддею буде історія?

---
11) „Рада" № 6 (31) з дня 31. III. 1960.

МЕМУАРИСТИКА

Іван Р. Костюк

Харків

(З бльокнота кол. воєнного звітодавця)

Дев'ятнадцять років тому я вперше побачив Харків. Був вересень, 1942 року. Воєнний час, коли гоміла Україна, а на її степах змірялися два колоси: націонал-соціялістична Німеччина з большевицьким СССР. Бойові лінії поміж двома ворожими арміями проходили тоді далеко на сході, поза Харковом. Німецькі війська в переможних боях з відступаючими большевиками доходили до Волги і до калмицьких степів. На Ельбрусі повівав переможний стяг Третього Райху, а Москва дрижала під бомбардуванням німецьких літаків і евакуювалася перед наступаючими панцерними з'єднаннями оп'янілих з перемог німецьких армій.

В таку то пору довелось мені покидати Дніпро і придніпровське місто Кременчук та податись у Харків, де на Павлівському майдані (за большевиків: майдан Рози Люксембурґ) в „Селянському Будинкові" розтаборилась моя частина: „Відділ Пропаґанди України", до якої і я був прикріплений.

„Харків, Харків, де твоє обличчя?" — писав у ранній творчості Павло Тичина. Володимир Сосюра, у своїй збірці віршів п. н. „Люблю", робить докори Тичині за те, що він не доглянув справжнього „большевицького обличчя" тодішньої столиці України. Сосюра був залюблений в Харків та його залитих асфальтом майдани, „що ліхтарнями янтарно цвітуть". Він закінчує свій вірш, присвячений Харкову, словами: „Харків, Харків! Не в крові то клекіт в жилах солодко й радісно б'є, що під громи гарматні далекі, я побачив обличчя твоє". Ось так два визначні українські, підсовєтські поети бачили два різні обличчя Харкова, в той час, коли за справжнє обличчя цього слобожансько-

го міста України йшли криваві бої під час Визвольних Змагань 1918—1920 років. Двадцять два роки пізніше, у серпні 1942 року, Харків уперше побачив інший визначний український письменник. Цим разом був це волиняк Улас Самчук, що згодом писав у рівенському тижневику „Волинь": „Харків зробив на мене враження великого міста, побудованого з розмахом, без тепла і затишку, але бетоново-твердого . . . " Не довелось мені читати чи почути враження інших українських письменників про це місто. А цікаво було б! Бо Харків, хоч куди місто! Поза Києвом, тоді й тепер, щодо своєї величини та числа населення — одне з найбільших та важливіших міст України, що має свою давню історію, свою славу та своє значення серед передових міст нашої великої й багатої Батьківщини.

Погляньмо в давнину . . .

Харків — молоде місто. Йому всього 300 років. Тоді, коли Києву більше, ніж 1,000, Львову — понад 700. Не вчисляючи сюди Одеси, Чернівець, Дніпропетровська (Січеслава), Юзівки, чи менших міст, щодо числа населення, але старіших щодо часу заснування, як: Перемишль, Галич, Кременчук, Полтава. Але Харків має свої, ніде не повторювані особливості, так відмінні від інших міст України. Від самого початку свого існування Харків був справжнім центром Слобідської України, містом з виразно українським обличчям, колискою української нової культури, що його прозвали колись українськими Атенами. Тут бо півтора століття тому назад були покладені основи під розвиток української літератури, тут бо основано перший у Східній Україні університет, тут вперше появилися українські журнали, часописи, книжки. І ця стара українська традиція, що зродилася півтора століття раніше, передалась новішим часам аж по сьогоднішній день.

В тому часі, на переломі 19-го століття, в Харкові діяли, або з Харковом тісно були пов'язані: батько української прози Григорій Квітка-Основ'яненко, Гулак-Артемовський, А. Метлинський, М. Костомарів, С. Писаревський, О. Потебня, І. Калиновський, С. Кореницький, І. Срезневський, Я. Щоголів. Тут діяв і викладав у славному „Харківському Колеґіюмі" свою філософію Григорій Сковорода, що, хоч сам був вихованцем Києво-Могилянської Академії, щойно в Харкові мав нагоду скристалізувати свої погляди. (Само Колеґіюм було перенесене до Харкова з Білгороду в 1727 році). Тут в 1805 році, за почином і старанням В. Каразіна основується Харківський університет, а в ньому починає розвиватись новий напрям в науці, розростає та поглиблюється культурне життя міста, процвітає журналістика, література, театр. Завдяки Університетові більшає й саме значення Харкова в культурному аспекті. На чолові місця в професурі Університету висуваються такі прізвища: Туган-Барановського, Миколи Сумцова, Дмитра Багалія, Миколи Борисяка. М. Бекетова, В. Леваковського, П. Єфіменка, Д. Міллера, Е. Редіна, М. Пільчікова. З-під Харкова походив Борис Грінченко. З Харковом тісно пов'язаний був в молодих роках Олександер Олесь (Ол. Кандиба), що вчився в Дергачівській сільсько-господарській школі під Харковом. У Харкові народився та тут працював композитор і бандурист Гнат Хоткевич. За большевицьких часів у Харкові діяли: В. Коряк, М. Хвильовий, В. Сосюра, С. Пилипенко, М. Йогансен, І. Дніпровський, В. Еллан (Блакитний), а з приїжджих: В. Поліщук, П. Тичина, М. Семенко, О.

Слісаренко, Лесь Курбас та інші. В 1819 році в Харкові вийшов перший збірннк українських пісень кн. Церетелова, а в 1833—38 роках вчений І. Срезневський видав у Харкові свою „Запорожську старину".

З Харковом чимало пов'язана й українська журналістика та преса, що має своєрідну і вимовну історію. Вже в 1812 році почав тут виходити перший харківський тижневик під назвою „Еженедельник". В 1816 році появляється гумористичний „Харьковский Демокрит", в 1817 році — „Харьковские Известия", а там „Украинский домовид" (1817), „Украинский Весник" (1816—1819). З сорокових років 19 століття довгі роки появлялася офіційна газета „Харьковские губерниальные ведомости" (1838), а дальше: „Южній край", що починаючи з 1881 р. друкувався в великому тиражі (біля 100.000 прнм.) аж до часів революції. Поруч цієї газети досить жваво поширювалось „Утро". Українською мовою появилнся в 1841 році альманах „Сніп" Корсуна, чотири книжки „Молодика" Бецького, „Сладка" Вол. Олександрова (1887—1893) а в 1912 році „журнал для української інтелігенції" — тижневик „Сніп".

В літературі, кромі Григора Сковороди, що назвав свої байки „Байками Харківськими", з'являються в ті часи ще прізвища Яна Орновського, що польською мовою видав в Харкові в 1705 році „Панегірик на честь роду полковників Захаржевських", козацький поет Климовський, що в першій половині 18 стол. написав твори „О правосуднн начальствующих" та „О смиренни височайших", писані віршами з прозовою передмовою. Цьому ж Климовському приписують також видання українських пісень. Яків Щоголів видав у Харкові свої два збірники „Ворскло" в 1883 році та „Слобожанщина" в 1898 році, а Квітка-Основ'яненко за тематику у свойому творі „Сватання на Гончарівці" взяв харківське життя міщан.

Як сказано — Харків молоде місто. Його засновано в 1650-1655 роках. Колись, у 17 столітті, Харків був невеличкий військово-оборонний центр. Перші поселенці „черкаси", як називали тоді українців, — поселились тут групою в 37 сімей. Більша група прийшла сюди в 1654 році. За переписом населення в 1665 році усіх мешканців городища, тобто „черкасів" було 587 осіб. В 1660 році маємо вже докладний список мешканців за становнм розподілом. Тоді в Харкові було: полкових козаків — 1357, „городових, лавочних людей" та міщан — 605 чоловік, московських бояр та „боярських дітей", що жили частинно й по довколишніх селах Жихар, Вільшана, Липці було — 121 особа. Селян на обліку не було, бо вони жили в довколишніх селах. Згодом з городища створилась кріпость, що її головним призначенням було захнщатн населення перед нападами татар. Стара харківська кріпость займала центральну частину теперішнього міста й захищалась тоді трьома річками: Харківкою, Лопанню та Удою. Це сприятливе стратегічне положення кріпості було причиною, чому значення Харкова, як адміністраційного центру піднеслось проти ряду містечок та сіл Слобожанщини, що були колись більші за Харків та раніше за нього засновані.

Починаючн з вузьких меж кріпости, де первісно тулилось все населення, — місто пошнрюється в межах річок на низових місцях, що звались Подолом та слободами й хуторами, які були розташовані поза Лопанню і Харківкою-річками. Завдякн щораз то більшому заселюванню околиці, постають парафіяльні церкви, як ось в 1659 р. Успенськнй Собор, Свято-Троїцька та Благовіщенська, в 1663 році Свято-Михайлівська та Свято-Рождественська, а в 1687 році Свято-Вознесенська церкви. Нове місто поволі зростає, збнрає біля себе нових мешканців, розгортається торгівля, а довкруги міста закладаються нові хутори та оселі. Мешканці міста розподіляються на сотні, на чолі з козаць-

кою старшиною, а на чолі окремнх ремісннчих цехів стоять цехмайстри. Ще й досі остались у Харкові назви вулнць, що вказують на деякі ремісничі цехн, що тоді були у місті, як напр., вул. Римарська, Коцарська, Чоботарська, Гончарівська. В Музеї Слобідської України у Харкові довго зберігалися прапори цехових об'єднань міста, заснованих в 60 рр. 18 століття. В середині 70 років 19 стол. було за поділом на найголовніші цехи: кравців — 501, чоботарів — 284, кашкетників — 180, ковалів — 139, столярів — 192, мідників — 75, малярів — 60, лимарів — 19, моднсток — 53. Справжню господарську вагу Харкова створнла промисловість, що почала розвиватись спершу дуже кволо, ще на початку 19 стол. В 1837 р. Харків мав 70 промнслових підпрнємств, в 1876 — 128, 1925 — 1,218 із 16,706 робітннками. Сьогодні Харків, це один із найбільших промислових центрів України.

Цікавий є процес зростання населення міста: в 1655 році було 1,800, 1808 — 12,772, 1864 — 55,003, 1888 — 188,469, 1895 — 200,000, 1911 — 238,466, 1916 — 352,354, 1917 — 362,672, 1926 — 417,384 особн, Сьогодні у Харкові біля 1,000,000 населення.

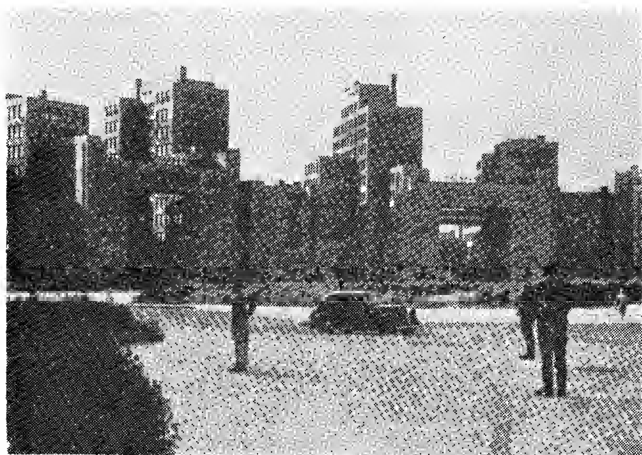
Звідкіль пішла назва цього міста? Однн варіянт каже, що місто одержало свою назву від першого поселенця Харитона, який прнйшов з багатьма іншими родинами й оселився на місці сьогоднішнього Харкова. Він був добрий пасічник. Завдяки своїй праці та організаційннм здібностям скоро забагатів, а поселенці, обравши його за свого провідника, назвали його напівім'ям Харко, спершу Харків-хутір, Харків-слобода, а там Харків-місто. За іншнм варіянтом Харко мав бутн розбійннком, що як розбійник Єрмак, переслідуючи татар, потонув в річці Дінець, його оселю пограбували татарн і знищили, але назва осталась надалі. За Григором Квіткою-Основ'яненком назва міста мала б походити від річки Харків. Ще інший варіянт каже, що першим поселенцем був козак Іван Каркач, що за хроногеографічним описом Харкова з 1767 року був першим харківським „осадчнм", тобто провідником пришельців, що тут перші поселнлися. Від його імени й пішла назва міста — спершу Каркач, Харкач, а далі Харків. В найдавнішій географічній пам'ятці тих часів — „Кннга Большего Чертежа" з 1627 року згадується вже річка Харків, коли ні фортеці-кріпости, ні слободи Харків, ще не було.

Ну, доволі давнинн. Мені, як львов'янинові, цікаво було заглибитися в історію цього міста, якого я таки з першого дня полюбив та в ньому закохався, неменше за Сосюру — неначе в дівчину, пншну, вродливу слобожанку. Моя любов і прив'язання до цього слобожанського міста зростала і поглиблювалася з кожним днем на протязі мого більш, чим шестимісячного постою в ньому. Тож дозвольте, Шановні Читачі, мені й Вам пригадати, як я познайомився з Харковом „во врем'я люте як возчиця" — у вересні 1942 року.

Харків, як я його бачив . . .

Задиханий, засапаний, неначе стара, вибракована з армії фіякерська шкапа, товарно-особовий потяг врешті приплентався на розлогий та завалений всякою всячиною і зруйнований воєнними діями залізничний двірець „Харків-Південь". Дорога вела з Кременчука через Полтаву—Люботин—Валки—Харків. Разом з гущою сірих вояцьких одностроїв та цивільними пасажирами, здебільша жінками, перевішаних мішками і обвантажених всякого роду корзинками - тоболками, виплентався я на перон. Тут заведено вже порядок, як і годиться в великому

місті. Німецька військова жандармерія та українські залізничі поліціянти з жовто-блакитними щитиками на большевицької форми шапках-корабликах, озброєні рушницями та пістолями при поясі, вдержують лад. Дивуюся їхній прикладній чемності, зокрема німців у відношенні до цивільного українського населення. Річ нечувана та ніде не бачена по правому боці Дніпра в т. зв. „Райхскомісаріяті Україна", де діють цивільні урядовці, що їх населення прозиває „жовтожупанниками" (від бронзової краски уніформів урядовців німецької цивільної адміністрації). Тут і цивільне населення привітніше, не так залякане, як, напр., у Києві, краще та охайніше, хоча й бідно зодіте. А надівсе, що нам, „пришельцям з Заходу" найбільше подобається, тут більше, ніж у Києві, свобідно лунає чиста, без домішків москалізмів, українська мова. За допомогою „носильщика", що зодітий в білий фартух з припнятим на грудях номером, поладную формальності в Станційній Команді („Бангофскомандантур") та разом з іншими подорожніми виходжу зі станційного муравлища на залізничний майдан. За декілька цигарок, як заплату за послуги носильщикові, одержую від нього ще й інформації. Ось тут, праворуч, чистою українською мовою пояснює мені носильщик, приміщувалось колись Управління Південних Залізниць. Будинок давній, шестиповерховий, частинно пошкоджений воєнними діями. А ось прямо — вже в большевицькому стилі, також шестиповерховий розвалений будинок колишньої Спілки Залізничників. Ліворуч, — також за большевиків побудований, величавий будинок Харківської Пошти, — зі спаленою кришею та розбитими мурами. Так зрештою, як і в інших мі-

ХАРКІВ
Будинки „Державної Промисловости"
Фотоархів: І. К.

стах тодішньої України. Мій носильщик освічена людина, бо, крім інформацій топографічного характеру, пояснює мені ще, що залізницю проведено в Харкові в 1889 році збудуванням залізничного сполучення Курськ—Харків—Севастопіль. Саме сполучення з Кримом і Севастополем проведено щойно 1875 року, а до Полтави проведено залізничний шлях 1871 року.

Харків — це важливий залізничний вузол, що сполучує Північ з Донбасом і Надволжям та Північний Кавказ з Україною. Тут сходяться шість залізничних маґістралей: На Курськ і Москву з Південного двірця, на Чугуїв з Південного та Балашівського двірця, на Зміїв з Донецького двірця, на Синельникове та Дніпропетровське з Південного двірця, на Люботин—Полтаву та Люботин—Суми з Південного двірця та на Золочів з Південного і Донецького двірця.

Розплатившись із ввічливим носильщиком ще додатковими цигарками та куском мила, розглядаюсь за засобом льокомоції до міста. Не треба було довго ждати, бо тільки відійшов носильщик, як мене зі всіх боків напали молоді хлопці, що на всякий лад почали пропонувати свої послуги: „Пан, поєдєм в город, га? Пан фарен цур штадт, що? Пан, штік брот і фарен куда завгодно!" ... Це так „автоводії" своїх ориґінальних на той воєнний час харківських „таксі".

„Пан, шуге пуцен, Пан, давай почищу чоботи" — це так чистільники чобіт, що зі скриночками на плечах гасають по майдані. Вибираю з-поміж паганів одного, що найбільше лається з іншими чистою українською мовою, в той час, як інші белькочуть Бог зна якою російсько-українсько-совєтською тарабанщиною. Мій „автоводій" молодий, русявий з голубими очима, хороший на вид хлопчина — миттю підхоплює мій наплечник та вантажить його на своє „таксі" — двоколісний візочок з двома дрючками до попихання.

Такий засіб льокомоції тут, у Харкові найвигідніший, бо як показується, трамваї, автобуси та тролейбуси, чим славився Харків до війни, ще не працюють, а військових автомашин, що займалися б транспортацією військових осіб, також немає. Навчений досвідом з Києва, Вінниці й Кременчука, нарошно звертаюся до мого „кулі" німецькою мовою. Кажу себе завезти на Павлівський майдан. Хлопець зразу підхоплює і на доказ, що мене розуміє, махає головою: „Гут, пан, йди за мною, а я буду фарен на Павлюс Пляц". І ми розпочали свій маршрут.

Вулицею Олександрівською (колись вона звалася ще Червоноармійська) доходимо до широкої й рівної маґістралі Катеринославської (за большевиків Свердлова) і серед маси різнородних військових автомашин і піших, прямує-

мо в сторону Лопанського мосту та Павлівського майдану.

Залишаємо за собою Лису гору та Холодну гору із ще холоднішою (за царя та за большевиків) „Холодногорською Тюрмою" по лівому та Рубаківку і Новоселівку по правому боці Катеринославської вулиці (ця вулиця звалась ще за царів: Новоросcійська, Полтавська) та просуваємось краєчком пощерблених роками пішоходів. Ще в Кременчуці я запасся в „Путівник для екскурсантів" (Степан Бразуль: „Столиця України Харків" — короткий провідник для екскурсантів, Видання ДВУ — Харків 1930 р.). Так робив я раніше і так само роблю тепер, коли маю побувати в новому місті, в нових, досі незнаних околицях. В путівнику аж роїться від славослов'я на честь „жовтневої революції" та досягнень „великого проводиря пролетаріяту — Леніна". Там сказано, наприклад: „На стрункій, одній із головних вулиць столиці, вул. Свердлова — колишній Катеринославській, вас вражає гомін, метушня та сновигання численних трамвайних вагонів, автобусів, таксі, грузовиків, візників . . . " Те, що ми тут з моїм слобожанським кулі, Сашою бачимо, це, поза трамваєм, автобусами та візниками — насправді відповідає описові автора путівника. Військові автомашини, особові, вантажні, мотоциклі, кінні запряги (коні зареквіровані в населення) з військовими погоничами та надівсе — товпа піших — ось картина тогочасної Катеринославської вулиці в час „вітчизняної війни", як назвав би сьогодні Степан Бразуль — осінню пору 1942 року у Харкові.

„Тут розташовані представництва різних трестів — великі крамниці, кав'ярні, кооперативи, музеї, виставки, друкарня Державного Видавництва України ім. Петровського" — написано в путівнику. А на ділі: спалені будівлі, розкрадене та розбазарене добро музеїв (Всеукраїнський Сільсько-Господарський Музей та Постійна Промислово-показова Виставка при вул. Енґельса [кол. Різдвяна]), зруйнована друкарня ДВУ, знищені довгими роками большевицького панування мешкальні доми. По кав'ярнях, кооперативах та крамницях й слід завмер. Лише вряди-годи, тут і там пишаються нові написи „парикмахера", „кондитера", „баккалій" тощо. До речі: в Харкові, як і в інших містах тогочасної України, всі написи на вулицях, крамничні вивіски, реклями торгівців були в переважній своїй кількості на „общепонятном", або на такій диковинній мовній тарабанщині, що їх значення і найкращі мовознавці не відгадали б. В деяких заціліліх від воєнних дій будинках примістились німецькі військові установи, як: „Зольдатенгайми" (доми для вояків), „Ібернахтунґсгайми" (ночівлі для вояків) та „Ферпфлеґунґштеллє" (місце для розподілу харчування). Зі зруйнованих будинків віє смуток та спогад про

колишніх їх власників, мешканців та приміщень для установ, про які згадується в путівнику. Навіть ні собак, ні котів не видко на руїнах ... Лише на „Благ-базі (Благовіщенському базарі) та на Благовіщенському майдані (за большевиків — Карла Маркса), що розташувався поміж вулицями Благовіщенською, Коцарською, Чоботарською, Панасівкою, Лопансько-Набережною, Різдвяною та Лопанським провулком — шумить-кипить великоміським прогулом життя. Тут зразу пізнати живчик великого міста: тьма-тьменна народу, від довколишніх селян-колгоспників, що боязко перед оком українських поліціянтів та німецьких жандармів продають бідний доробок зо своїх „присадибних земель": овочі і городовину, почерез міських продавців — перекупок, що криком і вигуками захвалюють свій товар: „пірожноє", „мороженоє" та „бублічки", аж до збіднілих інтеліґентів, що міняють тут свої родинні надбання — золоті перстені, годинники, ковтки, браслети. Тут можна купити або заміняти всяку всячину: від золотих рублів, царських і кайзерівських монет, почерез кролики і голуби, кури, гуси й качки, ґітари, балалайки й мандоліни та „двобортні гармошки", до малих возиків і санчат на зиму, гарбузи, дині, кавуни, картоплю, капусту й кукурудзу включно. Тут більше ніж деінде в місті можна почути розпачливий крик прошаків, що з простягненими кіктями покалічених кінчин просять милостині: „Дайте, не минайте! Не мине й вас кара Божа!" Або налюбуватись тужливими мелодіями базарних „ревелерсів", що співають про „Марусю, що атравілась", про „Три танкісти", „Катюшу", „Стєнку Разіна" і нашого „Гриця, що його Маруся отруїла". Тут більше ніж деінде гасають злодії, ракли, вори, жуліки, чи як там їх ще звуть на Слобожанщині. Тут поле до попису большевицьким аґентам, воєнним дезертирам і мародерам, всякої масти і покрою провокаторам, диверсантам і партизанам, за якими раз-у-раз полює військова жандармерія. Тут більше ніж в інших частинах міста німці влаштовують лапанки — „рації" — на роботи до „Соняшної Німеччини" ... Тому всьому сумно приглядається Благовіщенський Собор зі своїми „Суздальськими рядами", щось на взір краківських „Сукєнніц", — що чи не одинокий із Храмів Божих Харкова, зберіг на своїх високих церковних копулах трираменні золоті хрести (підв'язані ланцюгами), мабуть на те, щоб пускати блахмана всякого роду закордонним екскурсіям, що тут частенько за большевиків приїздили, мовляв в „країні рад немає антирелігійности" ...

Мій Саша, з яким я вже вспів ближче познайомитися, змучився і обтирає шматками старої фуфайки спітніле обличчя. Розказує мені про свою долю. Він сам сільський хлопець із Полтавщини. На-

зивається Олекса Міщенко. Батьки померли з голоду, а він, перед приходом німців утік з „дому для безпритульних" в Полтаві, подався до Харкова і оце вже ціле літо промишляє на життя своєю „таксі". Заробляє на хліб, на кватиру на Москалівці, а зайвий гріш відкладає на науку. „Хочу бути інженером і мати таку автомашину, що не треба буде її попихати руками" — сміється до мене рядом білесеньких мов перли зубів. „А на Базар таки не йдіть, бо можете попасти в біду" — дораджує мені на добавок.

Залишаючи за собою Іванівку та Ващенківську леваду по цьому боці Лопані та Нову й Стару Павлівку зі Шатилівкою, Профсоюзним Садом, „Держпромом" по тому боці річки, Купецьким мостом, що його тількищо після пошкодження направляють, подаємось із Сашею на Сергіївський майдан (Пролетарський майдан), звідти як на долоні бачимо „Університетську Гірку" (Горка Пролетарської Науки), а звідтіль повз спалені великі будинки готелів „Спартак" і „Асторія" та харківського „Універмагу" доходимо до місця мого призначення — „Селянського Будинку" на Павлівському майдані. Розплачуюсь із добрим і жартівливим Олесем за „таксі". Даю на додаток ще й книжку львівського видання та запрошую почастіше заходити до мене за книжками. Мій перший харківський приятель Олесь Міщенко, таки частенько користав з мого запрошення. Завжди, коли тільки міг, заходив до мене на кватиру на дружні розмови. Їжею, книжками, газетами та літературою, за яку німці не гладили по головці, віддячувався я моєму приятелеві за доброзичливі малі й великі послуги. Ми ще не раз зустрічалися з Сашею. — По війні, в Німеччині, а оце раз до року на „товариській зустрічі" в Америці. Мій приятель пройшов всі митарства війни: з Харкова подався на Захід, був добрим вояком в Дивізії і УПА. В Німеччині закінчив таборову гімназію. В Америці, коли ми зустрічаємось — возить мене своїм „Шевролетом", і як інженер-винахідник, працює над мотором, що порушатиме машину без водія. Він таки хоче здійснити свої мрії, з якими попихав своє „таксі" в Харкові в 1942 році!

За час мого побуту в Харкові я пізнав місто як рідний Львів. Кожного дня, як лише була для цього

нагода, я мандрував усіма закамарками колишнього города Харка. Я бачив і ходив по вулицях Москалівки і Заїківки. Я ходив слідами Квітки-Основ'яненка на його Основі. Я побував на Старій Верещаківці, Качанівці, Елісарівці, Плеханівці, Журавлівці і Шатилівці. Я переходив в довжину і ширину Ясну Поляну, Липовий Гай, Григорівку, Холодну і Лису Гору, селище Червоний Жовтень, Північний Пост, Іванівку, Ващенківську Леваду, Нову й Стару Павлівку, Рашкову та Сабурову дачі. Я оглядав харківські спортові майдани „Динамо" та „Металістів". Я приглядався большевицькому „соціялістіческому строітєльству" на Харківському Тракторному Заводі, де німці направляли і пробували продукувати нові танки, панцерні автомашини і вантажники. Я проходив головними маґістралями міста: Сумською, Московською, Корсиківською, Зміївською, Москалівською, Шевченківською, Петинською, Конюшною, Карачівською. Я тупцював по харківських майданах: Театральному, Миколаївському, Кінному, Рибному, Соборному, Воскресенському, Сергіївському, Радянському. Я шукав відпочинку в колишніх парках і садах міста: Комунальному, Квітки-Основ'яненка, Профсоюзному, Театральному, Університетському, Зоологічному, Ботанічному. По парках залишилися лише спомини. Всі дерева були витяті в часі боїв за Харків на вуличні барикади та протитанкові запори, а під час окупації німців на паливо та отоплювання холодних мешкань. За час мого побуту в Харкові лише декілька колишніх харківських церков були відкриті та віддані до користування вірних. Ось вони: Свято-Покровська, що примістилася в давньому монастирі при вул. Університетській, св. Пантелеймона при вул. Клочківській, Свято-Михайлівська на Основі, Цвинтарна і Свято-Іллінська на Холодній Горі. Інші, яких до революції в Харкові було т. зв. приходських — 16, монастирських — 8 (п'ять в Покровському і три в Курязькому монастирі) та 14 непарафіяльних, за 20 літ большевицької господарки були знищені або замінені на музеї, бібліотеки, магазини тощо. Крім того в Харкові були ще: римо-катол. церква, німецько-лютеранська кірха та жидівська синагога. За німців костел і кірха були відкритими для користування німців. Харківські цвинтарі, яких до революції було 7, в тому числі: 4 православні, 1 магометанський, 1 жидівський і караїмський та 1 „іновєрческій", були запущені та осиротілі.

Багато дечого із давньої слави Харкова під час воєнних дій пропало, було знищене, розкрадене, розбазарене, спершу большевиками, згодом німцями та найбільше самим цивільним населенням, що не знало ні краю ні міри в погоні за куском хліба та подекуди й дешевою наживою. Прикрі наслідки большевицької неволі показували

себе в повній наготі. В Харкові воно може більше ніж деінде мало свої наслідки. Із давніх дореволюційних та большевицьких культурних надбань міста найбільше потерпіли музеї, книгозбірні, бібліотеки, виставки, фабрики, підприємства, клюби, театри, кінотеатри, школи, учбові заклади, видавництва, друкарні, архітектурної вартости будинки, пам'ятники тощо. Із колишніх двадцяти музеїв лиш один „Музей Слобідської України" ім. Григора Сковороди був чинний у тому часі. Всі інші розбазарені, розкрадені, частинно вивезені большевиками й німцями. Із великої кількости бібліотек та книгозбірень лиш Університетська та ім. Короленка бібліотеки сяк-так працювали та задержали свої цінності. В їх приміщеннях знаходили прибіжище харківські науковці, професори й студенти харківських високих шкіл. Ні одної високої школи, ні одної середньої, ні технічної! Навіть народні школи не працювали та не були завчасно організовані. Із восьми довоєнних театрів працювали лише два, із десяти кінотеатрів — лиш один. Сяк-так наладнані були дві друкарні, в яких друкувалася щоденна та щотижнева газети „Нова Україна".

Із пам'ятників я бачив п'ять: Тарасові Шевченкові, Гоголеві, Коцюбинському, Пушкінові і Каразінові, не згадуючи про пам'ятники большевицьким героям та гіпсові, вапном побілені фіґури спортовців по парках, скверах і майданах міста. Деякі фабрики і заводи, що не були зруйновані та представляли для німців свою воєнну вартість, були урухомлені та працювали під наглядом німців повною парою.

Такий то сумний вигляд Харкова в ті бурхливі дні світової воєнної хуртовини, що перекочуючись на Сході Европи, не пошкодувала й України з її колишньою столицею.

Сонце на руїнах

Та в той сумний час для Харкова і його населення були й проблиски надії. Найкращі з-поміж місцевої української інтеліґенції, що чудом спаслися перед жорстокостями большевиків, не подались на схід за відступаючими большевицькими арміями та не були насильно евакуйовані — зразу по приході німців до Харкова, закусивши зуби та з закоченими рукавами взялись до благородного діла — відбудови міста. Прочищено вулиці зі звалищ і руїн, поховано людські й звірячі трупи, що валялись по вулицях, відремонтовано електростанцію, водогін, газопроводи, залізничне сполучення зі світом, наладнано забезпечення харчами населення, відкрито радіостанцію, телефонічний, телеграфний та поштовий зв'язки. Почали появлятися часописи, відновлено діяльність театрів і кінотеатрів, бібліотек. Словом — місто мало-помало пробуджувалось до нового життя. На руїнах почали показуватися тут і там соняшні про-

міння, що своїм теплом, неначе цілющим бальзамом лікували завдані воєнними діями криваві, фізичні й духові рани. За дозволом німецького військового командування та завдяки енерґійним українцям-патріотам відновлено діяльність Т-ва „Просвіта", відкрито Мистецьку ґалерію з картинами харківських і світових мистців, основано хори, капелю бандуристів, відновлено діяльність оперового і драматичного театрів, відкрито для відвідувачів Музей Слобідської України, відремонтовано церкви та завдяки зв'язкові з Києвом, розпочато велике діло відновлення Української Православної Церкви. Відновлено та щораз то більше поширювано загальний ремонт житлових будинків, приміщень для міських і військових установ, прочищувано майдани, парки, сади і сквери. Наладнано лікарсько-медичне обслуговування мешканців міста, відкрито й обладнано міські шпиталі, лікарні та санітарно-медичні пункти. Дедалі почали відкриватись школи, спершу народні, а там і вищі. Над обновою міста пильно гляділи урядовці Міського Управління, що під енерґійним та діловим проводом свого керівника — обербургомистра Олександра Семененка не жаліли ні часу ні труду для загального добра свого міста, його співжителів та вслід за цим для добра і слави всієї Батьківщини. Харківська щоденна газета „Нова Україна" під керівництвом Всеволода Царинника появлялась кожного дня у великому тиражі та була за весь час передовим українським часописом не тільки Харкова, але й всієї тогочасної України. З нею могли рівнятися тільки „Краківські Вісті", або деякі берлінські часописи друковані українською мовою. Завдяки „Відділові Пропаґанди України" почав друкуватися у Харкові місячник „Український Засів", що під загальною редакцією Віктора Петрова в скорому часі з'єднав собі симпатії найкращих літераторів та робітників пера тогочасної України. В цьому літературно-мистецькому журналі друкувалися найкращі автори. Його співробітниками були: Юрій Шевельов, Михайло Ветухів, Юрій Блохин, Микола Іванів, Улас Самчук, Б. Порай-Кошиць, Василь Гришко, Василь Боровий, Дмитро Ніценко, Герась Соколенко, Олекса Веретенченко, Микола Яшек, Олександер Запорожець, Євген Яворівський, Марія Цуканова, Василь Дубровський, Петро Біляїв, Володимир Державин, Микола Оглоблин, Григор Шевчук, А. Коцевалов та інші.

В Театрі ім. Т. Шевченка, де колись працювали Лесь Курбас, Йосип Гірняк, Маріян Крушельницький, Олімпія Добровольська, відбувалися постійні вистави для цивільного населення та для німецьких вояків. Ще й досі пригадую собі репертуар-постанови театру: Наталка Полтавка, Запорожець за Дунаєм, Катерина, Ой, не ходи Грицю, Сватання на Гончарівці, Маруся Богуславка, Суєта, Весе-

ла вдовичка, Фраскіта, Коломбіна, Циганське кохання, Коварство і любов. В Оперовому театрі йшли постанови українською мовою: Аїда, Тоска, Логенґрін, Циганський барон, Фавст, Ріґолетто, Богема, Травіята, Мадам Батерфлай, Севільський цирульник, Паяци. Для німецьких вояків на Миколаївському майдані працював Театр „Бунте Бюне", в якому в українській мові йшли ревії, виступав український балет, грали українські музики і співали солісти. Програма на радіостанції йшла українською мовою. Важливі повідомлення Військового Командування подавались двома мовами.

Мушу підкреслити, що за весь час мого побуту у Харкові ні один раз ніхто з-поміж місцевого населення „нє здєлал на мене доносу", зовсім навпаки як це мало місце в Кременчуці, Києві і Рівному. А й харків'яни мабуть мали щастя до „западніків", що як висловлюються ще й сьогодні деякі кияни (киянки), „прийшли в Україну з німецькими обозами та набитими портфелями робити галицьку політику"... Напевно не один харків'янин ще й сьогодні згадує одного із цих „обозників", яким був Петро Сагайдачний, що одним із перших прибув до Харкова та показав харків'янам нові шляхи до творчого, свобідного життя! Правда, були й такі, „що коником сивеньким гасали" по місті, або зводили хороших харківських дівчат і молодиць. Але, пробі, на це й була війна! Се ля ґерр! А в часі війни всяко буває.

Серед харків'ян я найшов більше ніж деінде в Україні справжніх, щирих і відданих українській справі патріотів. Доказом цього є, між іншим й те, що чимало із них вийшло на еміґрацію і сьогодні їх можна бачити на всіх ділянках культурно-освітнього, громадського чи політичного життя. Вони в противенстві до інших наддніпрянців, чи навіть галичан, є реалістами і надівсе пильними, працьовитими і добрими людьми. Зате й я їх дуже поважаю. Через те й так дуже припало мені до серця їхнє місто!

***

В лютому 1943 року, під час наступу большевиків, довелось мені покидати Харків. Я одначе вірив, що ще до нього повернуся. І я не помилився! Через два місяці, бо вже в середу 21 квітня 1943 року, я знову опинився на своїй давній кватирі на Римарській вулиці. Чергового дня — був Страсний Четвер. Я побував на Христових Страстях в Покровському монастирі. Монастирська церква була битком набита вірними. Хто не найшов місця в церкві, разом з іншими залив просторе монастирське подвір'я. Страсті правив старенький Митрополит Теофіл в сослуженні численного духівництва. Тоді над Харковом була чудова ніч. Без однієї хмариночки небо покрите зірками, пронизане гострими проміннями рефлекторів, що шукали за ворожими літаками

на небосхилі. У церкві і на подвір'ї пахло кадилом, а з-над Лопані долітали свіжі подуви весняного вітру. Церковні мелодії духівництва і хору зливалися з гомінким шарудінням літаків, що пролітали над Харковом, несучи подарунки большевикам. Після церковної відправи вірні із запаленими свічечками — „фонариками" в молитовному скупченні розходились по домах. Незабутня картина: З Римарської і Університетської вулиць пливли світляні вогники серед сумерку ночі в напрямі Лопані, Павлівського майдану, Катеринославської, Коцарської, Чоботарської, ген аж на Холодну Гору, Москалівку, Заїківку, Основу. Вірні в набожному скупченні доносили горіючі вогники до своїх напівзруйнованих домів. Їм назустріч виходили такі ж вогники із других харківських церков. Неначе похід якоїсь містичної секти. Аж останні вогники з опустілих вулиць зникли і над Харковом запанувала правдива, тиха, слобожанська ніч . . .

ВІЙСЬКО КОЛИСЬ І СЬОГОДНІ

Візантійський грек про воєнні звичаї слов'ян 6-7 в. по Хр.

Ознакою вищого культурного розвитку людини вважають той стан, коли вона цікавиться не тільки заспокоюванням своїх щоденних примітивних фізичних потреб, але коли в неї розбуджена зацікавленість теж для духових потреб. За один з виявів таких духових потреб культурної людини вважають її зацікавлення своєю власною історією. Йдучи назустріч такому зацікавленню в нас на відтинку військознавства, друкуємо в перекладі уривки з „Стратеґікону" (тактики), твору візантійського військовика з перелому VI/VII в. по Хр., де мова про способи воювання у слов'ян. У великій мірі стосуються ці уваги не лише називаних там південних слов'ян („склавів"), але й протоукраїнських придунайських „антів", з якими Візантія вела тоді війни вже з яку сотню років. Отже мова про важливе джерело для історії війська й на Україні.

Сам твір, збережений у рукописах під прізвищем Маврікіоса чи Урбікіоса, це обширний підручник воєнної штуки в 12 книгах: про організацію й вишкіл війська, про бойові лади, про тактику маршу, облоги тощо. У книзі XI-ій автор обговорює спеціяльні методи боротьби з різними ворогами Візантії (персами, аварами, франками, лонґобардами), і серед них — у 5-ому розділі — із слов'янами, подаючи й їх характеристику. Відомо декілька рукописів того твору, надрукованого вперше в Упсалі 1664 р. (Arriani Tactica et Mauricii Artis militaris libri XII, ed. J. Schefferus); уривки тексту про слов'ян передруковано в перекладах чимало разів (м. ін по-російськи: Маврикий (Стратег): Известие о словянах VI—VII вв., „Исторический архив", т. 2, Москва-Ленінград, 1939; Стратегикон, „Вестник древней истории", ч. 1, Москва 1941; по-польськи: Pseudo-Maurycy, Greckie i łacińskie źródła do najdawniejszych dziejów Słowian, cz. I, Poznań-Kraków, 1952, стор. 90—99). Користуємося тут польським перекладом з грецького оріґіналу.

Як треба воювати зі склавами, антами й іншими подібними племенами

Племена склавів і антів мають подібний спосіб життя та поведінки, а призвичаєні до свободи, не дозволяють себе ніяк підкорити ні опанувати, особливо ж на власній землі. Вони дуже численні й ви-

тривалі, легко переносять спеку, холод і сльоту, недостачу одягу й засобів до життя. Для тих, хто прибуває до них, вони прихильні й радо відпроваджують таких з місця на місце, наділюючи тим, чого ті потребують, ба навіть, якщо гість припадком зазнає шкоди в наслідок недбальства господаря, то той, хто господареві цього гостя був передав, починає війну з тим господарем, уважаючи своїм святим обов'язком помстити гостя. Тих, хто в них перебуває як бранці, вони не затримують на необмежений час, як інші народи, але визначують їм окреслений протяг часу, після якого залишається вільній волі бранців, чи захотять вони вертатися до своїх з деякою винагородою, чи залишитися на місці, як вільні й друзі. Мають велике число всякого скоту й збіжжя, складеного в стогах, а перш-за-все — проса й бору (рід проса). Надзвичайно чесно живуть теж їхні жінки, з-посеред яких багато вважають смерть свого мужа теж власним кінцем і самі накладають на себе руку, не вважаючи вдівства життям для себе.

Мешкають у лісах, серед річок, багон і мочарів, а маючи різні виходи зі своїх садиб, з уваги на небезпеки, що могли б їх зустріти, вони складають усе безпосередньо зайве в сховку, не тримаючи нічого непотрібного на очах. Живучи грабіжницьким життям, вони люблять влаштовувати напади на своїх ворогів по залісненених, тісних і стрімких місцях. Радо вдаються до засідок, наглих нападів і грабунків, спромагаючися і вніч і вдень на різноманітні хитрощі. Вправою в переправлюванні через річки, вони перевищають усіх людей і прекрасно витримують перебування у воді, так, що не раз декотрі з-поміж них, заскочені вдома якоюсь небезпекою, поринають глибоко в воду, тримаючи в роті приготовані на такий випадок довгі, порожні всередині комишини, що сягають аж до поверхні води: самі вони, лежачи навзнак в глибині, віддихають через них і витримують так впродовж багатьох годин, не збуджуючи нічийого підозріння. Бо, коли навіть хтось, що не знає такого підступу, побачить з берега такі комишини, то гадає, що вони ростуть собі в воді. Тому то такі, що знаються на цьому, розпізнають таку комишину з того, що вона обтята, або з її положення; вони або пробивають їм нею рота, або висмикнувши її, приневолюють їх самих вийти з води, бо ж далі вони вже не можуть тоді залишатися в воді.

Як зброю носить кожен два короткі ратища, а дехто то й доброго щита, тільки ж невигідного носити. Уживають також дерев'яних луків і дрібних стріл, замочених у трійливу речовину дуже небезпечного діяння, якщо зранений не нап'ється відтрутки, або не зажиє інших засобів, відомих досвідченим лікарям, або ж не виріже рани довкруги, щоб отруя не охопила теж і решти тіла. Бувши анар-

хічної вдачі й ненавидячи себе взаємно, вони не знають бойового шику і не люблять боротися зімкненими відділами, ані появлятися на відкритому й рівному місці. Якщо трапиться, що спроможуться на відвагу в хвилині сутички, то з криком просуваються трішки вперед, і якщо противник уступить перед їхнім криком, то наступають нагально, а якщо ж ні, то завертають назад, не поспішаючи випробовувати в рукопашній боротьбі сили свого ворога. Але зате втікають в ліси, знаходячи тут велику підмогу, бо вміють зручно боротися в тісному місці. Часто бо відступаючи із здобиччю, з будь-якого приводу до переляку, кидають її і втікають у ліс, а коли наспіла погоня займеться цією здобиччю, то вони з легкістю завертають і наносять їй втрат, і так роблять навіть зумисне на всякі способи, щоб вигублювати своїх ворогів.

Віроломні вони у найвищій мірі і не тримаються договорів, уступаючи радше перед страхом, аніж даючи себе позискати подарунками. Бо коли дійде поміж ними до різниці думок, то тоді або взагалі не можуть дійти до згоди, або навіть, якщо вже й погодяться, то їхню постанову зараз інші потоптують, тому, що кожен у них думає інакше, і ніхто не хоче іншому уступити.

Некорисним є для них у бою: обстріл із луків, наглі атаки, заскочення з кількох різних сторін, наступ піхоти, особливо легкозбройної, а врешті терен бою рівний і непокритий чагарником. Отже треба скупчити до боротьби з ними кінноту й піхоту, особливо легкозбройну, а яка може їх обстрілювати, а до того приспособити запас не лише стріл, але й іншої метної зброї. Треба також запастися в мости, наскільки це можливе — в пливучі (понтонні), щоб без труду могти переправлятися через річки, бо ж у їх країні є багато таких річок, що їх годі пройти вбрід. І на скитський лад — одні мусять будувати міст, а другі боротися. Треба теж мати з собою міхи з волової чи козячої шкіри так, щоб з них робити човни і щоб під час наглих випадів і переправ на берег ворога літньою порою вояки могли у них плавати. — Однак походи на них краще влаштовувати зимою, коли дерева без листя і не дають їм сховку, а до того ще й сніг зраджує сліди втікачів, та й припаси їх, як людей неприготовлених — скромненькі, незалежно від того, що при морозах теж легко переходити й річки. Переважну частину в'ючних звірят і зайві клунки слід залишити на власній території в якомусь безпечному місці під сторожею та з окремим командантом. Воєнні кораблі треба розташувати у відповідних місцях. Зате якийсь загін кінноти під одностайним командуванням треба залишити у власному краю, частково для його охорони, щоб у разі несподіваного нападу ворогів, а який легко може трапитися, не розді-

лювати військ, які вже переправилися через річку (Дунай), а теж одночасно й для розповсюдження чутки, мовляв теж і в іншому місці має прийти до інвазії на них (слов'ян), а то щоб у наслідок таких поголосок, поширюваних командувачами навмисне, вороги, занепокоєні кожен про свою околицю, не вспіли своєчасно скупчитися й дати організований спротив нашому війську. Такий виділений загін не повинен стояти ані надто близько Дунаю, щоб ворог, бачивши його малочисельність, не легковажив його, ані надто далеко, щоб на випадок потреби не вимагав надто багато часу, щоб сполучитися з головними силами: він повинен стояти віддалений на день маршу від Дунаю.

Сили, що переправляються на ворожий берег, повинні спершу затриматися, а переправу належить виконувати в рівних і проглядних місцях; якстій теж треба вислати відповідного командувача з вибраним відділом, щоб зловили язика, від якого можна буде довідатися про положення в ворога. Треба теж берегтися в міру можливости просуватися вліті вперед будь-як і нерозважно в недоступному або залісненому терені, особливо супроти об'єднаного противника, якщо його передше ще не виполошила піхота чи кіннота. А якщо слід числитися з повертанням по тім самім шляху в трудній місцевості, то треба в тому місці, як про це була мова в попередніх міркуваннях (книга IX, розділ 4), повирубувати дерева й понаправляти його, щоб ворог, виринувши нагло чи причаївшися в засідці, не розбив наших сил, що вертатимуть із здобиччю, — як це воно часто трапляється. Вибираючи місце під табір, треба вистерігатися в міру можливости, залісненених околиць, ні теж не розбивати його в їх сусідстві, бо вони (ліси) заохочують до нападів, а диким звірам влегшують напасливість. Піхота повинна таборувати зімкненими відділами, в ровом оточеному місці, кіннота ж — назовні, сторожу ж слід розставити в чималій віддалі, колом довкруги коней на пасовищі, а якщо годі цих пасовищ допильнувати, то вдень і вночі слід коней тримати в середині табору.

Коли прийде з ними (слов'янами) до сутички, то не слід формувати надто глибоких шиків, ані теж — атакувати їх виключно від чола, але також і з інших боків. А якщо ж, як це воно часто трапляється, вони займуть сильне становище і стережучи своїх тилів, не даватимуть нагоди для окрилюючої дії а чи для ударів з флангу чи то від тилу, то тоді треба буде вдаватися до підступу, напр., до сповидної втечі на їх очах, щоб зваблені надією погоні, вийшли зі своїх становищ, — а тоді нагло обернутися проти них, під час того, як скриті в засідці (наші відділи) і собі вдарять на них несподівано.

Тому, що вони мають багато князів, поміж собою розсварених,

то добре буде з'єднувати собі декотрих з-поміж них намовою чи подарунками, і то особливо тих, що сидять близько пограниччя, а на інших іти походом, щоб війна з усіми ними не привела в них до єдности чи навіть до одновладдя. Так званих збігців чи утікачів, які обіцяють показувати шлях чи загалом щонебудь інше, слід добре пильнувати. Бувають бо також римляни, що, схильні до опортунізму, забувають про своїх і більшу прихильність виявляють до ворогів; таких людей, якщо вони служать чесно, належить нагороджувати, але якщо пробують шкодити, то покарати для прикладу. Запасів, знайдених по прикордонних околицях, не слід зуживати не впору, але треба старатися перетранспортувати їх на свій бік на в'ючних звірятах чи на суднах, бо тамошні річки, що вливаються до Дунаю, якраз влегшують перевіз човнами.

Піхота необхідна не лиш при здобуванні осель та укріплених місць, але теж при переході річок, що їх вбрід перейти годі, і де вона — навіть у ворога на очах — легко зможе збудувати міст. Бо навіть невелике число важко- чи легко-збройної піхоти, — яка вночі скрито, а вдень явно, скоро й як слід стане до бою, хоч би там мала за плечима річку, — дасть змогу свобідно збудувати міст і перейти річку. При переході крізь просмики, чи то при переправі через річку, чи то в оселях, конечно виділити вільну тилову сторожу, відповідно до характеру місцевости; бо за таких обставин можна очікувати нападу зі сторони ворога, коли власні сили поділені, а чолові відділи не можуть поспішити на підмогу тим, які позаду. Випади на ворогів, як правило сполучені з заскоченням, слід виконувати за такою незмінною засадою, що частина війська наступає від чола і в'яже противника, тоді як інша частина — піхота чи кіннота — непомітно займає становища від тилу, на здогадному шляху його (ворога) відступу, щоб — як це в них не раз буває — коли прагнутимуть скритися чи ухилитися перед (нашим) першим наступом, — несподівано попали якраз на ту другу (нашу) частину. Не вільно теж і влітку переставати їх переслідувати, але тієї пори року якраз плюндрувати їх відкритіші місця і намагатися залишитися якнайдовше на їх території, щоб римські бранці мали змогу безпечно повернутися з тих сторін. Тоді бо, як ліси покриті листям, бранці мають якнайкращу змогу для свобідного повороту додому.

Що стосується просування вперед і маршів чи то плюндрування на ворожім терені, а теж інших подібних обставин, то про це була мова в розділі про бойові марші (книга IX, розділ 3); то ж тепер скажемо про це можливо якнайкоротше. Тому, що оселі склавінів і антів лежать одні за одними вздовж річок і сполучені поміж собою так, що нема поміж ними

жодної значнішої проміжки, а скрізь у сусідстві є ліси, болота й шуварі, то так переважно буває у влаштовуваних на них походах, що ціле військо зупиняється в першій скраю їхній оселі і займається тим, що там зустріне, а найближчі сусіди, маючи впоблизу ліс і бачачи, що діється, без труду втікають зі своїм майном. А їхня молодь, маючи вільні руки, у відповідній хвилині знагла вдаряє на вояків і вислід буває такий, що ті, які організували цей похід на ворога, не можуть йому нанести жодної поважнішої шкоди. Тому то походи на них слід влаштовувати нагло, з того напрямку, з якого найменше їх сподіваються, устійнивши попередньо наперед порядок бандерії (бандерія, бандон — відділ із 300-400 чоловік) чи то загонів, себто котрий має йти першим, котрий другим, третім і т. д., щоб не змішувалися й не спричинювали труднощів при розділюванні війська. Швидко переправившися, слід — якщо тільки можна знайти два місця, підхожі для виконання нападу, — поділити військо на два загони. Командування над одним з-поміж них повинен перейняти заступник командувача, і без клунків та обозу, — просунувшись незаселеними околицями на яких 15 чи й 20 миль (1 миля тут 1.5 км) вбік, щоб виходити від пустіших околиць і в міру наближування до заселених теренів звідти починати плюндрування і йти в напрямку, де знаходиться загін командувача. Той же ж зі своєї сторони з другим загоном повинен напасти на ті околиці від другого боку, аж поки оба ті загони, йдучи собі напроти, плюндруючи й грабуючи все, що знайдуть на цьому проміжку, не зустрінуться ввечорі й на тому місці розіб'ють спільний табір. Завдяки тому увесь похід відбувається безпечно, а вороги, що втечуть перед одними, несподівано попадуть на других і не матимуть змоги наново скупчитися.

Якщо ж є тільки один підхожий шлях, по якому можна доконати нападу, то і в такому випадку слід розділити сили і одну їх половину, і навіть більше, що рухливіше й краще військо, повинен узяти заступник командувача враз із власною бандерією, яка йому завжди підлягає, і з ними вирушити вперед, маючи при собі всіх старшин над підчиненими йому відділами, і в першій стрічній місцевості повинен виділити зі своїх сил одну чи дві бандерії так, щоб одні плюндрували, а другі щоб оберігали плюндруючих. Воно добре в першій зразу стрічній місцевості не виділювати багатьох бандерій, хоч би це була й велика оселя. Бо ж якщо скоро надійде командувач, то мешканці тих сторін не матимуть часу зорганізувати спротиву, а його заступник зможе зімкнутим відділом маршувати далі. Подібно він повинен поступати і в дальших місцевостях, поки йому вистане підчинених його командуванню відділів. Коли знайдеться на чолі всіх сил, пови-

нен мати біля себе три або чотири бандерії, разом до тисячі добрих вояків, щоб творити сторожу й забезпечення для решти сил аж до виконання цілей, намічених цьому походові. Під час того, як заступник командувача виконуватиме ті чинності, той (командувач) повинен поспішати за ним і збирати розташовані для плюндрування загони та просуватися в такий спосіб вперед аж до хвилини, коли зустрінеться зі своїм заступником, який вертаючись чинитиме те саме, себто теж збиратиме свої розташовані для плюндрування відділи. А в тому місці, де зустрінуться, повинні стати тото ж дня табором. З уваги на таке не слід таких зорганізованих нападів виконувати у відстані більшій ніж 15-20 миль, щоб обидві частини вспіли зібрати здобичу й того ж самого дня розбити табір. На таких виправах не слід брати живцем ворогів, здібних до боротьби, але зустрітих усіх убивати і йти далі, не затримуючися при них, особливо в поході вперед, та належно використовувати час.

Оці вказівки ми списали в міру можливостей на підставі і власного тут досвіду і того, що на цю тему написали давніші автори, а це для пожитку тих, хто візьме цю працю в руки.

Подав *О. Ф. Г.*

Ростислав Хомяк

Канадійське королівське летунство

Одного травневого дня, тому п'ять років, тодішній міністер оборони Канади заявив в парляменті, що одним із способів зниження державних видатків на оборону буде те, що уряд розв'яже деякі ескадри резерви канадійського летунства, т. зв. „Рояль Кенедіян Ейр Форс (Окзилярі)".

Тому, що ця заява була зроблена в парляменті, в Оттаві, де пресові аґенції і поодинокі часописи є стало заступлені, вістка про це появилася того ж дня на перших сторінках канадійських газет і створила неабияку сенсацію. Вона найперше викликала гостру реакцію серед членів резерви RCAF („АрСіЕйФ"). Зчинився заколот, бо до командирів ескадр, які були намічені до розв'язання, посипалися численні запити, головно телефонами, та командири були зовсім безрадні, не знаючи нічого офіційно. Як приватні особи вони теж чули вістку з парляменту через радіо, або вичитали її з газет, але від своїх зверхників вони ніяких директив ще не мали. Як відомо, рішення міністра оборони

щойно після закінчення парляментарного засідання пішло у формі вказівок до Шефа летунського штабу і щойно тут почала вироблятися метода щодо розв'язання ескадр, яка пішла повільними бюрократичними шляхами до командирів поодиноких частин. Така процедура, очевидно, забирає принайменше кілька днів, а вже само виконання її, значно довше. Отож командири ескадр, про яких вся канадійська преса розписалася одного дня, не знали, яке становище зайняти і на всі запити були змушені давати коротке „но коммент".

Сенсацію, яка створилася через заяву міністра оборони, можна пояснити кількома причинами. Кожна демобілізація по стороні західніх збройних сил спричинює поважні сумніви з уваги на небезпеку, яка грозить збоку комуністичного бльоку. Як в подібних ситуаціях в інших державах, так і тут зараз знайшлися демагоги, які твердили, що в канадійському уряді діють підривні елементи, які хочуть послабити Канаду. Далі, це урядове рішення здавалося цікавим для не одного, бо тодішній канадійський уряд був в руках Ліберальної партії, яка була відома з свого дуже прихильного ставлення до канадійських збройних сил. Тоді, коли опозиція, Консервативна партія, вічно твердила, що оборонний бюджет є зависокий, доходячи навіть до того, що її провідник впевняв, що досить воякам одна краватка до уніформи, а не дві, то ліберали стало зберігали добрі відносини з мілітарними формаціями, і за те втішалися високою фреквенцією голосів від військовиків у майже всіх виборах під час свого довгого, двадцять-дворічного періоду перебування при владі. І тут раптом член ліберального кабінету пропонує зниження числа резервістів! Та головною причиною урядового рішення, яке стало ясним щойно в кілька років згодом, було те, що рік 1956-ий був роком рецесії в економіці Канади. Про це, очевидно, тоді голосно не говорилося, а тим більше уряд не признавав того роду поголосок, але фактом є, що тяжкі економічні обставини довели до того, що уряд не міг собі дозволити на такий „люксус", як резервові формації. Розв'язання кількох летунських ескадр мало бути тою розв'язкою, яка б облегшила дещо ситуацію.

Трохи дивним може видаватися читачеві, що військову резерву називається люксусом, а не коштовною необхідністю, і тут треба поглянути на загальний образ канадійського оборонного департаменту, особливо на його летунство.

У відрізненні від обох англомовних канадійських союзників, Великої Британії і „сусіда з півдня", з яким Канада має „чотири тисячі миль нехороненого кордону", Канада не має примусової військової бранки. Її збройні сили, які відзначилися високою хоробрістю в обох світових війнах, в Кореї, в Суезі й інших гарячих

моментах історії, складаються виключно з добровольців. Канадійська резерва, або „окзіліярі" (auxiliary) всіх трьох мілітарних формацій — армії, морської фльоти і летунства, складається з ветеранів, які, відслуживши час служби за умовою, продовжують своє улюблене військове діло в резерві, і з тих членів молодшої ґенерації, які є зацікавлені військовим ділом, починають вправи ще учнями середніх шкіл і продовжують їх, поки їм на це дозволяє час. Деякі з цих останніх згодом вступають до реґулярного війська, очевидно, з вищою ранґою. Свої вправи резервісти відбувають так, що вбирають уніформи і йдуть до своїх частин один вечір в тижні і під час „вікендів", а влітї виїжджають з своїми частинами на два тижні інтенсивних вправ. Ті, що мають на це час, як от учні середніх шкіл, часто виїжджають на ціле літо до якоїсь військової бази, де вони є на активній службі і де працюють поруч реґулярних вояків, або т. зв. „зупаків". Вони беруть різні курси з своїх ділянок, періодично зголошуються до іспитів і авансують у своїх мілітарних фахах і в ступенях (та це останнє залежне від потреб на підстаршин і старшин в даних частинах).

Чисельно, за офіційною статистикою Департаменту Оборони образ канадійського летунства представляється так: всіх ескадр в RCAF є 40, з чого 29 є в активній службі, а 11 в резерві. Реґулярного війська в летунстві є 57,500 осіб, а резервістів понад 4000.

Головним завданням канадійського королівського летунства під сьогоднішню пору є оборона Канади, виконання зобов'язань супроти своїх союзників, як НАТО, а далі ділянка т. зв. „сирч енд рескю", тобто високо розвинена сітка для віднайдення і рятунку залог розбитих літаків у величезних незалюднених просторах країни — лісах, озерах і океанах, які оточують Канаду з трьох боків. Тут варто згадати, що оборона країни не все була головним завданням летунства. RCAF, який постав в році 1924-ім (на двадцять три роки скоріше, як летунство ЗДА, яке до 1947 р. було частиною армії), доконав великого діла у своїх початках, а це в ділянці повітряної фотографії. Систематична фотографія канадійських просторів, яка тягнеться по сьогоднішній день, у роках між світовими війнами, була так розвинена, що за відносно короткий час зробила можливою продукцію мап досі незміряних територій країни.

Під час другої світової війни, поодинокі ескадри бомбовиків і бойових літаків Канади відзначилися значними перемогами за океанами, а на домашньому фронті Канада розвинула „Коммонвелт Ейр Трейнінґ Плен", тобто програму вивчання летунських залог для держав-членів Британської Спільноти Народів. Після війни цю програму відновлено для

Атлянтійського Пакту (НАТО), так. що в дев'ятсот-п'ятдесятих роках турецькі, грецькі, німецькі і інші члени летунства держав НАТО вчилися літати в Канаді. З цим була пов'язана низка нових проблем, а найголовніше те, що велика більшість учасників не знали англійської мови. Цю проблему розв'язано так, що всі учасники перед інструкціями в летунстві діставали 24-тижневий курс англійської мови за найновішими методами навчання. Це не було легко, але як сказав один грек, який перейшов такий курс, від знання англійської мови залежало життя кожного будучого пільота. Незрозуміння інструкцій в леті, могло б причинитися до злого маневру і навіть розбиття літака. Між іншим, під командою НАТО зараз є дванадцять ескадр канадійського летунства.

***

Ввесь час RCAF проводить модернізацію своїх літаків і інших мілітарних матеріялів. Беручи під увагу завдання летунства, канадійський уряд дав інструкції зробити пляни і виготовити літак-бойовик, пристосований до обставин країни і так постав двоособовий бойовик CF-100, який нормально є керований радарними стаціями на землі, а залога стріляє до ворожих літаків, користуючись радарними інструментами, які є в літаку. Для надбережних ескадр канадійська фльота дістала найновіші винищувачі підводних човнів і т. п. Але вся ця модернізація означала, що час на інструкції ставав щораз коштовніший і довший.

Що ж діялося в резерві? Тут бойові ескадри довший час послуговувалися літаками-тренерами типу „Гарвард" (американський Т-6) і бойовими машинами з другої світової війни, 400-милевої швидкости типу „Мастенґ" (П-51). Оба ці літаки були добре вже випробовані, безпечні, але — перестарілі. В маневрах пільоти на „Мастенґах" верталось дуже збентежені, коли вони, летячи „на повну пару", не могли наздігнати „ворожого" джета. Прийшов час на модернізацію резерви, і спочатку резервові ескадри, діставши по кілька джетів-тренерів Т-33, почали підготову повітряних і земних залог. Та тут показалося щось інше. Один вечір в тижні і вікенд не вистачали на те, щоб якслід виконати періодичні інспекції на літаках, і не вистачали на те, щоб відповідно освоїти пільотів з ними. Відомо, що пільотові не раз приходиться трудно приземлити звичайний циліндровий літак після тритижневої павзи в літанні, а зі скомплікованими джетами ця трудність збільшилась вдесятеро. Отже треба було побільшити число реґулярних залог, які були при кожній резервовій ескадрі, т. зв. auxiliary support (додаткова поміч). Це означало збільшення бюджету для резерви, з тим, що дивлячись на справу практично, користей з резерви для летунства в тій ділянці

було щораз менше. Це й пояснює, чому міністер оборони в 1956 році рішив розв'язати деякі ескадри. Вони ж представляли непотрібний люксус.

Було кілька плянів в цій справі. Один з них пропонував тим, що хотіли лишитися в резерві, перейти нові курси і включитися в радарні ескадри, тобто ті, що день і ніч пильнують небесні простори і висилають бойові літаки перевірювати непевні літаючі об'єкти в повітрі. Тут резерва мала б краще застосування, бо на вікенди і вліті її члени могли б займати позиції, на яких реґулярні летуни стояли ввесь тиждень. Але для літаючих залог, це був би крок назад, і тому вони нерадо йшли на цю пропозицію.

Розв'язання резервових ескадр набрало розголосу і посипалися розпачливі листи до парляментарних послів на тему „не дозвольте на роззброєння, на зменшення нашої охорони в ці непевні часи". Ситуація затягнулась на яких десять місяців, під час яких всі лети намічених на розв'язання ескадр припинилися і тільки час від часу відбувались мілітарні паради і перегляди. Вкінці деякі ескадри, члени яких втратили зацікавлення, були розв'язані, а ті, що твердо трималися разом і виявили рішучість залишитись членами RCAF за всяку ціну, діждалися свого. Їхні ескадри перенесено до інших команд і вони дістали інші завдання. Один „файтер скуадрон" дістав легкі транспортові літаки, замість своїх старих бойовиків і нових, але непрактичних джетів-тренерів. Ця ескадра була перенесена з „Ейр Діфенс Коменд" (Летунської оборонної команди) до „Ейр Трейнінґ Коменд" (Летунської вишкільної команди) і дістала нову ролю в ділянці „сирч енд рескю" (пошукання і врятування), і в транспортації на короткі віддалі, наприклад, перевезення радарних залог до північних радарних інсталяцій і т. п. Ця переміна вимагала нових інструкцій для всіх членів ескадри, пов'язаних з новим типом літака (Epeditor), але члени ескадри, які належали до неї виключно з власного бажання, а не у формі примусової служби, радо взялися за нове діло, і — як підкреслює преса, — добре виконують свої нові обов'язки. До такої ескадри сміло можна пристосувати гасло канадійського королівського летунства: "Per ardua ad astra".

Бойова тактика танків

Маневрування військами в бою називаємо тактикою. Властиво тактику можна здефініювати так: „Уміле пристосування вогневої сили і руху до терену, з метою знищити ворога". З тієї дефініції виходить, що три чинники мають вплив на тактику, а саме: 1) вогонь (тобто зброя), 2) рух і 3) терен. Зброя і рух залежні від техніки, і тому можемо сказати, що техніка має вплив на тактику.

Одним із родів зброї, роля якого, а тим самим і тактика, змінюються через розвій техніки є панцерний корпус. Панцерний корпус, завдяки техніці, перейшов зміни від свого примітивного початку у Першій Світовій Війні через вершок своєї слави у Другій Світовій Війні, до стадії, в якій грозить йому, якщо не комплетна елімінація, то бодай відібрання йому його підставової ролі, а саме, офензивного удару.

Взявши на увагу те, що хоч тактика і підлягає зміні, — принципи боротьби і характеристика зброї залишається незміненими, ми можемо сказати, що історія панцерного корпусу сягає дальше, ніж винахід танка. Характеристикою танку є: вогонь, рух і відпорність на ворожий вогонь. Цю саму характеристику має, чи радше мала кіннота і тому, аналізуючи тактичні зміни, які під впливом техніки зайшли у панцерному корпусі, ми мусимо для ілюстрації сказати декілька слів і про кінноту.

Як знаємо, історія воєн знає дві форми війни: клясичну і традиційну. Під клясичною війною розуміємо війну рухливу, у якій ініціятива командирів і їх вмілість маневрувати військами, відігравали рішальну ролю. Війна традиційна, це навпаки — війна статична, позиційна, де з різних причин рух і маневрування не можливі.

У клясичній війні давнини кіннота, завдяки своїй рухливості, силі удару (силі вогню) і умовній відпорності на ворожий вогонь (через свою швидкість), відігравала головну ролю. Командири старалися сконцентрувати якнайбільше число кінноти напроти найслабшого місця у лініях ворога і одчайдушною шаржою прорвати ворожі лінії, наносячи ворогові великих втрат, вдертися глибоко у вороже запілля, дезорганізуючи і деморалізуючи його резерви та залишаючи викінчення противника своїй піхоті.

Винахід кулемета і масове його ужиття у Першій Світовій Війні не лиш змінив клясичну війну у позиційну, але відібрав кінноті її ударну силу. Одчайдушна шаржа на вогонь кулеметів стала ризиковною, безглуздою і недоцільною. Функцією кінноти стала під-

держка льокальних наступів піхоти і розвідча дія.

При кінці Першої Світової Війни місце кіннотчика зайняв „сталевий кіннотчик" — танк.

Спочатку полководці не збагнули вповні значення танка. Не відразу побачили, що характеристика танку така сама, як і характеристика кіннотчика, і що танк має всі дані на те, щоб назад змінити війну позиційну у війну клясичну. Спочатку уживано танк як піддержку піхоті. Танки торощили своєю вагою кільчасті дроти і своїми панцерами заслоняли піхотинця від кулеметного вогню.

Німецькі полководці, по програній війні, вирішили використати танк як зброю, яка уможливить ведення клясичної війни і дасть їх командирам нагоду виявити свої тактичні здібності. Домашня війна в Еспанії доказала, що сподівання німецького штабу правильні і незабаром початок Другої Світової Війни побачив поворот давньої клясичної тактики кінноти. Тим разом тактику цю уживали командири німецького панцерного корпусу. Концентрація великої скількости танків у одному місці, прорив ворожих ліній, швидке посунення танків у глибину ворожої території, знищення його запілля і деморалізація населення та резерв — стали копією давньої клясичної кінної тактики.

Але техніка не стояла на місці. Почали появлятися більші й сильніші протитанкові гармати, показалися протитанкові ракети. Треба було зробити танк більшим, дати йому грубший панцер, тяжку зброю. Це зробило танк тяжчим. Щоб удержати цей тягар у полі чи на розмоклій, не битій дорозі, треба було дати танкові ширші гусениці. Це знову зробило танк повільнішим, менше поворотним. Поодинокі танки почали падати жертвою піхотинців, узброєних протитанковими ракетами. Великі концентрації танків ставали небезпечними. Атака стрімкоспадних літаків була для них смертельною. Великі танкові з'єднання стали непрактичними, і їх місце заступили менші танкові бойові групи. Вправді, танк задержав свою ударну ролю до кінця війни, але під кінець щораз частіше зустрічалося танкові групи у супроводі піхоти. Нова протитанкова зброя почала відбирати танкові його ролю. Робити танк ще тяжчим, було недоцільним. Він став би повільним і неповоротним, а вдосконалена по війні протитанкова зброя, може так чи так знищити кожний танк, без огляду на грубість його панцера. Знову зайшли зміни в структурі танка. Звернено увагу не на грубість панцера, а на його швидкість, поворотність і силу вогню, а панцер має забезпечити танкіста лише від легкої піхотної зброї.

Війна в Кореї показала, що такий танк найпрактичніший, але, на жаль, не надається до масового наступу. Літакові ракети, запальні бомби із згущеної бензини

і евентуальне ужиття атомової зброї тактичного характеру, унеможливили велику концентрацію танків. Танки й піхота стали нероздільні. Танк без піхоти так, як і піхота без танків, є не до подумання у модерному бою. У відкритому терені піхота потребує піддержки танків. Танк заслоняє піхотинця від легкої зброї, а своїм вогнем нищить кулеметні гнізда і піддержує рух піхотинця. У закритому терені піхотинець обороняє танк. Вишукує протитанкові гнізда і нищить їх ручною зброєю, уможливлюючи танкові рух вперед. Уведення в близькій будучині самокерувальних протитанкових ракет, правдоподібно спаралізує рух танків комплетно, а з певністю унеможливить їх концентрацію.

Яку ролю прийме тоді танк — тяжко передбачити. Але можемо здогадуватися, що роля танків ще більше зменшиться. Правдоподібно танки стануть комбінацією транспорту і піхотної артилерії, ще більше співпрацюючи з піхотою і ще більше залежні від піхоти.

Рівнож малий, легкий, швидкий і поворотний танк, можучи везти шість або вісім піхотинців, може стати головною зброєю у партизанській боротьбі, де не кількість, а швидкість, поворотність і сила вогню відіграють рішальну ролю.

З ДОКУМЕНТІВ ЧАСУ

Українські Січові Стрільці Шевченкові

СВЯТОЧНА ПРОМОВА Д-РА ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО, ЧЕТАРЯ УСС, ДЕЛЕҐАТА УКРАЇНСЬКОЇ БОЄВОЇ УПРАВИ НА ШЕВЧЕНКОВІМ СВЯТІ 29. КВІТНЯ 1915 НА ТЕРЕНІ ЗАМКУ КОРІЯТОВИЧІВ У ВАРПАЛЯНЦІ КОЛО МУКАЧЕВА, НА КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Товариші Стрільці!

Кобзареве святкуємо свято.

Святкуємо його серед обставин, в яких ніколи ще його не святковано. Вісім місяців, як покинули Ви рідний край. Вісім місяців, як стогне рідна країна під ярмом віковічного ворога, вісім місяців, як увесь світ потопає у лихолітті найкривавішої, найстрашнішої війни. Вісім місяців стоїте Ви у бою і пережили Ви за цей час усе, чим боліла, чим страждала душа Тараса.

Відкрилися криваві рани України, воскресли криваві марева минулих часів, а Ви все те бачили, чули, пережили.

На розлогих полях Поділля, на ріках Підкарпаття, в чудових карпатських горах, там на приказ царя півночі „лягло кістьми людей муштрованих чимало" і полилися такі ріки неповинної крови, що справді „втопить всіх імператорів би стало, з дітьми і внуками". Ви бачили море крови і море сліз. Ви бачили попалені села, понищені міста, ввесь народ кинений в безодню недолі, топтаний і гноблений.

Ви бачили руїну того, що було вислідом муравлиної, повної жертв та посвяти праці цілих поколінь, на що дивилися ми як на запоруку яснішої, кращої будучности нашого народу.

I Ви бачили страшніше ще. Проти Вас ставали на приказ царя-гнобителя сотки тисячі рідних братів в салдатських шинелях — цих темних братів, яким довелося „випить з московської чаші московську отруту" та „не за Україну, а за її ката довелось пролить кров добру, не чорну". Вони гинуть з Ваших рук і вони Вам несли смерть та рани.

I Ви бачили найгірше і найтяжче: глум і наругу і клевету над скривавленим Вашим народом.

Ваш нарід ішов тернистою дорогою Голгофти, Ваш нарід переживав усі муки Христа, а ворожа юрба кричала „розпни, розпни його".

Все те переживали Ви протягом цих тяжких, кривавих вісім місяців і у Ваші душі вливалися ті почування, якими жила Тарасова душа.

Росла у Вас ненависть до катів — ненависть велика, могуча і свята, яка питала устами Шевченка „коли царя до ката поведуть". Росла у Вас любов, якою жив Тарас. Ця велика любов, любов до України і її поневоленого люду, вела Тараса тяжкою дорогою його життя крізь терпіння і муки в'язниці та довгого заслання. Таж сама любов казала Вам, Товариші, покинути рідний край, вела Вас твердими і кривавими шляхами на бої, небезпеки і труди, на смерть і рани. І ця любов зібрала Вас нині тут.

Стоїте в це Кобзареве свято не лиш як приклонники Шевченка і його звеличники. Стоїте як справжні, щирі й хоробрі борці за його ідеї. Стоїте як Шевченкові герої:

„І мечі в руках їх добрі, гострі обоюду,
На отмщеніє неправди і науку людям.
Окують царів неситих в залізнії пута
І їх славних, оковами ручними
[окрутять".

Зібралися Ви на чужині звеличати пам'ять Воскресителя України. Поміж Вами і рідним краєм стоять гори пересяклі кров'ю, стоїть ворог завзятий і сильний. Але нехай в цю хвилину „душі козаків" в Україні вітають. Ідіть думками в рідний край, що жде Вашого повороту. Вслід за думками підете і Ви як побідники, і побідою проголосите, що

„Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольницькі діти".

(З „Вістника Союзу Визволення України", Відень, 1915, чч. 19-20).

СВЯТОЧНА ПРОМОВА ТЕОФІЛЯ МЕЛЕНЯ, УСС, ЧЛЕНА ЗАГАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИ ПРИ ЗАКІНЧЕННІ ШЕВЧЕНКОВОГО СВЯТА В КОШІ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ, 29. КВІТНЯ 1915 Р., У ВАРПАЛЯНЦІ КОЛО МУКАЧЕВА, НА ЗАКАРПАТТІ

„Товариші! Святкуємо Шевченкові роковини в хвилині, коли недалеко звідси, в карпатських горах ревуть гармати, коли там іде завзятий, кривавий бій проти московського наїзника. Святкуємо пам'ять людини, яка цілим серцем ненавиділа московський царат і яку царський уряд переслідував безпощадним способом. Шевченко мучився в в'язниці і довгі роки на засланні, в салдатській неволі, за те, що гаряче любив Україну, що бажав для неї волі, — за те, що з ненавистю і проклонами звертався проти її катів, що наклеймив злочини царів, які розпинали Україну і козацькими кістками мостили землю, щоб на трупах катованих для себе столицю поставити, — за те, що підняв палкий протест проти нево-

лених царатом кавказьких племен, яких волю зацьковано в горах, кров'ю политих, — словом, за те, що був революційним речником свободи. Російський царат переслідував Шевченка за його життя, а по смерти поета-борця змагався недопустити до поширення його думок і бажань серед українського народу, боячись, щоб палке слово не запалило в народних масах полум'я бунту. Але Шевченкові ідеали поширилися і вкорінилися широко в масах українського народу, а найкращим доказом цього є факт, що нині, коли ведеться війна проти царської імперії, сповняється одно з найгарячіших бажань Шевченка, сповняється його зазив, щоб український нарід вражою, злою кров'ю окропив свою волю. Сьогодні Ви, Товариші Стрільці, переводите в життя, в діло, слова Шевченкового заповіту, бо зі зброєю в руках, у тяжких кривавих боях боретеся за святе, велике діло, яке мусить бути увінчане перемогою. Колись ненаситний царський деспотизм стрінувся з завзятою обороною свободи збоку кавказьких народів, а його напір довго спинювався об горивелетні, боронені лавами сміливих борців. Оспівуючи цю геройську оборону в поемі „Кавказ", Шевченко з непохитною вірою кличе, що деспот не скує душі живої, що встане правда і воля. Сьогодні монгольська повінь московських наїзників спинилась об наші Карпати і царські орди розбиваються в наших горах також під Вашими ударами, Товариші Стрільці. І прийде хвиля, коли ослаблена московська армія скотиться з гір, коли сила ворога буде зломана і наїзник буде мусіти проч піти з української землі. Ми всі віримо, що це станеться, що наша справа переможе, що жертви, які з рядів стрілецьких упали на полі битви, не підуть намарно. І тому до Вас, Товариші Стрільці, можна закликати словами Шевченка:

„Борітеся, поборете, —
Вам Бог помагає,
За Вас сила, за Вас воля
І правда святая!"

Д-р Володимир Старосольський, тоді четар УСС і член Української Боєвої Управи, пізніше визначний науковий і політичний діяч, покінчив життя в большевицькому, тюремному таборі в Маріїнську, в Казахстані, дня 25. лютого 1942 р.

Теофіль Мелень, УСС і член Загальної Української Ради, визначний публіцист і соціялістичний діяч, закріпив ідею своєї Шевченківської промови серед УСС, в кілька тижнів пізніше, геройською смертю на полі бою у викторівських лісах під Галичем, дня 10. червня 1915 р.

ВІЙСЬКОВІ ПРОБЛЕМИ

Юрій Тис-Крохмалюк

Проблеми підготови до атомової війни

Так завжди бувало в історії, що кожний винахід нової зброї, приносив зі собою збентеження і знияковіння серед населення і серед людей відповідальних за долю людської спільноти. Так було, коли винайдено у середньовіччі лук важкого „калібру" з механічним приладом до натягання тятиви. Це був арболет або куша. Тогочасні голоси перестерігали перед новою зброєю і віщували неславний кінець усім війнам. Те саме повторилося при винаході стрільного пороху. Скоро появилися рушниці і мушкети, а згодом і гармати. Але і ця нова зброя не покінчила з війнами, тільки змінила ґрунтовно тактику й оборонні засоби. За нашої пам'яти повторилося те саме з бойовими газами. Сьогодні маємо подібну проблему з атомовою зброєю.

Стверджуємо дійсність, що атомова зброя існує і її діяння надзвичайно сильне. Справді, у нинішній стадії розвою цієї зброї та охоронних засобів проти неї, маємо два шляхи до вибору:

1. погодитися на світову конвенцію з забороною вживати атомову зброю у війні,
2. знайти засоби охорони перед її діянням.

Це питання у нинішній стадії просто не розв'язане. Немає довір'я до московського партнера, тотальна контроля на терені майбутнього противника натрапляє на непоборні труднощі. Врешті годі устійнити, які роди атомової зброї повинні підпадати під заборону.

Отож залишається іти шляхом, що повинен довести до атомового роззброєння, а рівночасно з причин безпеки, зброїтися, та розв'язувати питання протиатомової оборони війська і населення.

І саме це останнє питання ще не знайшло своєї розв'язки ні в одній країні світу. Існують різні гіпотези і доктрини, але вони не реальні, або з уваги на динаміч-

ний розвиток наук і їхнього пристосування до військових цілей, втрачають своє значення, ще поки перейдуть у стадію реалізації. І це є саме одною з найважніших причин, чому досі третя світова війна ще далі тільки загрожує нам, а всі міркування про дату її початку належать до нереальних і спекулятивних віщувань.

Кожне державне плянування, економічне, культурне чи військове, завжди базується на переконанні, що держава триватиме необмежений час. Про цю тезу просто не говориться, вона самозрозуміла. Усі чини, усі рішення, хай би і всупереч дійсності, мусять спиратися на цій вірі. Тільки недержавні народи не мають у крові цієї тези і саме це, саме сумніви і непевність, паралізують їхню діловитість і спричинюють втрати і невдачі.

Такий державницький підхід до усіх справ має засадничу вагу саме у війні. Це залізний закон воєнного успіху. Зокрема в оборонній, справедливій війні, ідеали вдержання держави, або її створення, мусять бути вільні від усяких сумнівів чи спекуляцій. Доля УНР і визвольних змагань багато дечого може нас навчити.

Тому кожна нація мусить мати воєнний плян, опертий на її воєнній доктрині. Це важне тим більше, що у висліді воєн одні держави загибають, інші втрачають частинно свою незалежність. В атомовій війні ризико втратити свободу куди більше, як в усіх попередніх війнах.

Тим більше для народів поневолених, для яких війна є часто одинокою можливістю здобути незалежність, воєнне плянування на згаданій базі є надзвичайно важною, просто життєвою справою. Нормально ці питання повинні опрацьовувати люди, які мають для цього усі можливості, отже військова і політична еміґрація.

Небезпекою для держав в час третьої світової війни будуть ідеологічні моменти і нищівна сила ядрової зброї. У другій світовій війні оборонні засоби багатьох держав не брали в рахунок ідеологічних моментів. Вони втратили свою незалежність. А в чисто військовій ділянці вони не звертали уваги на те, що засадничим елементом перетривати війну і зберегти незалежність, була б доктрина видержати війну якнайдовше і до неї приготовлятися вже в мирних часах.

Ото ж нині є небезпечним фактом, що видержати бойові дії якнайдовше — це основне стремління кожної нації на випадок третьої світової війни з атомовою зброєю.

Совєтська воєнна доктрина передбачує, наприклад, що атомова зброя не скоротить війни, а, навпаки, вона триватиме довгими роками. Цю певність дає спеціяльний вишкіл вояків, підземні фабрики зброї, психологічна підготова населення і т. д. Вкінці таки

залишиться клясична зброя і людина-вояк. Наслідки цієї доктрини бачимо в совєтській дійсності: набір рекрутів в Україні є багато менший, як на суто московській території. Національний склад Червоної армії становить нині 64% москалів а тільки 36% інших національностей. Партійних у совєтському війську нараховують нині на 80%. Поза тим, як приготування до війни, проходить зручно придумана русифікація і творення „совєтського патріотизму".

Проте в СССР, як і на Заході, всі теоретичні і практичні приготування спираються на непевних і сумнівних гіпотезах про атомову війну. В одному тільки нема сумніву: атомова доктрина спирається на переконанні, що засадничим моментом буде сконцентрований вогонь і велика рухливість військ. Тільки ці моменти дозволять ще брати участь в атомовому бою. Але передумовою цієї тези є вимога, що військові відділи, концентровані до бою, мусять громадитися в можливо найкоротшому часі перед боєм і так само скоро розбрестися після нього. Тільки тоді вони оминуть небезпеку великих втрат від ворожого атомового вогню.

Згідно з думкою компетентних військовиків, одиноку можливість швидкого руху дають панцерні вози. Ця теорія полонила думки військових фахівців в останніх роках, а великодержави світу змоторизували частини, навіть великі одиниці, до армій включно, призначені особливо до офензивних рухів.

Доктрина змеханізованого бою вимагає повного змоторизування усіх частин, які наближаються до терену бою. Під цією умовою обраховують, що час існування такої одиниці виносить около трьох тижнів. Боєздатність відділів не вповні змоторизованих, паде дуже скоро і час їхнього існування багато коротший.

Швайцарські військові кола спостерігають, що ніяка держава не має таких економічних засобів, щоб могти відповісти вимогам цієї доктрини. Вони вираховують, що у 500 стрілецьких і 500 бойових панцерах приміщується ледве вісім тис. вояків, тобто всього 1,5% збройних сил Швайцарії.

Такі міркування є нині міродайні теж для ЗДА і СССР. Ніхто не розв'язав досі питання, як захистити боєздатність 99% війська, виставленого на діяння атомової зброї ворога. Ми можемо припускати, що СССР має у своїх плянах офензивні дії у захоплених наскоком чужих державах. Тоді вони зможуть забезпечити свої ударні частини, а позатим вживатимуть у боях населення захоплених країн, як це було у другій світовій війні. Тут не матиме для большевиків ніякого значення пошкодження цих чужонаціональних військ атомовою зброєю. І саме тут матиме велике значення відповідна пропаґанда західніх держав серед поневолених народів СССР.

Іншим засадничим питанням є конструкція клясичної зброї та інших воєнних елементів, постачання, зв'язку тощо. Складна зброя і складні установи є мало відпорні на нищівне діяння ядрової зброї. Знову важний момент можливостей для малих здисциплінованих повстанських і партизанських відділів. Людина, на першому місці: навіть в атомовій війні вони є остаточним чинником перемоги.

Швайцарські фахівці особливо глибоко студіюють ці справи. Вони переконані, що і далі мають свою вагу два закони:

1. Закон, який каже що численність піхоти є передумовою перемоги;

2. Взаємовідношення між числом зброї і людей важніше в піхоті, як в інших родах зброї, і в атомовій війні воно повинно виносити 1:1;

3. Тривання збройного зусилля залежить від кількости піхоти. Хто хоче перетривати війну, мусить мати в першій мірі належне число піхотних з'єднань.

Чим довше триває війна, тим більше зброї зуживається, тим трудніше її придбати. Війна почнеться складною зброєю, а скінчиться найпростішими засобами й імпровізацією. Теза, яка дає нам нагоду витягнути належні висновки.

Значення піхоти і довготривалість війни, невдачі з комбінаціями опанцерення військ і важливість партизанки, ставлять нам перед очі проблеми, що їх нині розв'язують усі, малі й великі держави. Немає досі певної воєнної доктрини у нікого, зате існує одна певність, а саме — непереможне значення людини-вояка. Це й окреслює чітко наші актуальні завдання.

К. фон Клявзевіц: **„Про війну"**

Війна є актом сили, яким накидаємо нашу волю противникові. Щоб осягнути таку ціль, мусимо роззброїти ворога, і саме це є метою мілітарної дії.

Є гимало людей гуманних, які вірять у те, що існують можливості роззброїти ворога без проливу крови. Така думка фальшива і її треба відкинути, хог як приманливою вона здається. В справах таких небезпегних як війна, найгіршими є саме фальшиві ідеї. Хог уживання фізигної сили не виклюгає співпраці у мирових намірах, все ж перевагу має той, хто вживає цю силу з жорстокістю, не вагаюгись перед проливом крови, хай і як великий він був би. В такий спосіб один противник скріплює другого в уживанні щораз то скрайніших метод боротьби.

Так, а не інакше, маємо глядіти на ці справи, бо іґнорувати елемент брутальности тому, що він викликає огиду, було б намаганням безцільним, а до того ще й небезпегним.

Євген Шипайло

Зміни в оборонній концепції ЗДА

Президент Дж. Ф. Кеннеді в своєму зверненні до Конґресу від 31 березня 1961 р. предложив новий плян оборонного бюджету, що його назвав „забезпеченням, що його, сподіємось, не будемо ніколи потребувати, але яке мусимо викупити". Цей проєкт цікавий тим, що він спирається на ідеї „рівнорядности сил", в противагу до дотеперішньої концепції „масивної відплати" Доллеса-Айзенгавера. Коротко — нова концепція означає: бути готовим до великих і малих воєн на кожному місці і кожної хвилини. Такий підхід ставить за завдання розбудову і поготівля двох потужних і коштовних родів зброї — нуклеарної і конвенціональної.

На думку Президента, нуклеарна, „велика" війна є мало правдоподібною, однак до неї ЗДА мусять бути готові, щоб пережити руїну після першої атаки і могти відповісти нищівним ударом та продовжувати боротьбу в змінених, критичних обставинах. Натомість безпосередня майбутність буде перетикана внутрішніми міжусобицями менших народів, чи ідейних груп, що їм будуть давати поміч і напрямні дві світові потуги, а що підтверджує недавній досвід з Конґо, В'єтнаму та Ляосу.

В новій концепції стратегічне атомове летунство залишається й надалі ядром національної безпеки. Щоб збільшити його ефективність, призначено фонди на покращання комунікаційної та алярмової системи та на скорочення часу, потрібного для осягнення повної бойової готовости, з 30 до 15 хвилин. Тому, що ЗДА є кожночасно виставлені на несподіваний удар ворога, і щоб цей „привілей" зробити якнайменше приманчивим, кладеться натиск на прискорення й витончення продукції ракет „Поляріс", що їх вистрілюється з підводних човнів. Підводні човни матимуть змогу скоріше уникнути знищення, а тим самим відповісти вогнем на вогонь. В програмі Президента є підвищити число підводних човнів, вивінуваних ракетами „Поляріс", до 29, до кінця 1963 р., та збільшити засяг ракет з 1500 до 2500 миль, щоб підводні човни не мусіли держатися побережжя і були менше наражені на їх виявлення та знищення ворогом. На суші піддержуватимуть „Поляріс" далекосяглі ракети „Мінютмен", що їх вистрілюється при помочі густого пального. Їх продукція має бути подвоєна; замість пропонованих інсталяцій на рейках, першенство одержало будування їх в підземних сховищах. На третьому місці поставлено ракети „Скайболт" з водневим зарядом,

які можуть нищити цілі в засягу 1000 миль, покинувши матірний літак.

Щоб якнайбільш успішно протиставитися другій проблемі — небезпеці „малих" воєн, Президент запропонував збільшення бюджету для армії, що нестиме повний тягар і відповідальність за ці збройні дії. Наголос ставиться на покращання рухомости частин та модернізацію їх зброї й вивінування та на збільшення сили вогню військових одиниць. Пропонується підвищення числа літаків далекого засягу для перевожування частин — з 50 до 129, збільшення дослідів над новими зразками амфібійних суден, гелікоптерів, автомашин, спроможних перепливати ріку, і ручної протилетунської зброї для поодиноких стрільців. Крім цього армія одержить додатково 13 000 вояків, призначених частинно для обслуги ракет, частинно школених в протипартизанській боротьбі. Створення мобільних „вогневих бриґад" дасть змогу більш успішно контролювати льокальні війни, або невтралізувати їх уже в зародку.

Число вояків в ЗДА буде зменшене на 8400 і їх, вже з початком літа 1961 р., перекинеться до Европи та на Далекий Схід, де вони будуть кожночасно готові зустріти небезпеку льокальних воєн та допомагати союзникав ЗДА протидіяти підривним чи партизанським діям комуністів. Якщо це не буде зроблене, Москва матиме вільну руку для роблення натиску, шантажу чи прямо опановування вільних, але слабих держав, в наслідок чого Америка залишиться ізольованою.

Військові фахівці, назагал, згідні з новою оборонною концепцією і з проєктом бюджету Президента. Водночас чути голоси, що ці засоби все ж є невистачальні, головно коли річ іде про армію і її нову ролю та відмічують цілковитий брак зацікавлення протиатомовими схоронищами, які зменшили б кількість жертв на мільйони.

Куба і Ляос

Невдалий висад протикастрівських партизан викликав у пресі цілого світу повінь міркувань, оскаржень, злорадости і збентеження. З усіх тих писань можемо зібрати матеріял, який нам з певним відсотком докладности з'ясовує засадничі причини кубинської військової невдачі. Мабуть подібні причини зайшли і в Ляосі.

Якийсь баланс з обох невдач слід нам зробити, бо вони для нас, бувших військовиків повчальні і є врешті клясичним прикладом недостачі знання основ повстанської, чи партизанської війни. Зокрема вражає це нас, обзнайомлених достатньо з українськими матеріялами і досвідом з нереґулярних бойових акцій і повстанських дій 1918-22 років та кількалітніх змагань Української Повстанської Армії проти СССР,

Польщі і Чехословаччини, на етнографічно українських теренах і поза ними.

Різниця між кубинськими революційними з'єднаннями і УПА є засаднича. Перші — це партизани, залежні від зовнішніх сил. На терен боїв вони були скинені літаками, як пр. комуністичні партизани в час другої світової війни на чужих національно і світоглядово територіях. Московські партизани, типу Колпака і інших ватажків, мали завдання приготовити ґрунт для наступаючих реґулярних частин, отже здезорганізувати запілля німців, викликати хаос, нищити засоби комунікації, тощо. Повстання не могло бути їхньою метою, бо з собою не мали вони ніяких ідей, які могли б викликати в народі збройний порив. Одинока спроба „повстання" у Словаччині провалилася під натиском Української Дивізії, натиском мілітарним. У кубинських повстанців усе було приготовано без участи населення. Усе військове вивінування, транспорт і плянування дій революційні групи приготовили за кордонами Куби і, як знаємо з голосів преси, без видної участи населення.

УПА навпаки — не мала ніякої допомоги ззовні. Виросла вона не з холодних міркувань всесвітньої політики, а з життьових потреб і стремлінь народу. Її зразкова організація, її ідейні основи і врешті її бойові успіхи мали джерелом глибокі ідеї національної вольности народу і його непохитні стремління до власної державности. Демократичний світ не тільки що не допомагав у цій справедливій боротьбі, але ставився до неї як не вороже, то щонайменше байдуже, доховуючи наївної вірности своєму недавньому союзникові. Ми були справді самітними воїнами за свободу, за декляративні засади, проголошувані на словах західніми потугами.

Партизанська дія у Кубі спиралася — як з усього виходить — на переконанні провідників деяких держав Заходу, що основне значення має у війні матеріяльна перевага, а на ідеологічні та психологічні фактори не варта звертати уваги. Тимчасом вистачає перелисткувати будьякі твори клясиків військового знання, щоб опрокинути такий примітивний погляд. Врешті й досвід останніх десятиліть потверджує помилковість таких „спеців". Чейже Москва завдячує свої успіхи теж ідеологічній пропаґанді, паралізуючи ясність думки і непохитність рішень у тих, які могли б помогти борцям за свободу. У зв'язку з цим заторкнемо у нашій статті деякі тільки фактори, які мають вирішне значення для повстанських акцій.

У підпільних, революційних і повстанських діях засадниче значення має віра в ідеали, що за них людина віддає своє життя. Тут очевидно не вистачає гасло „економічної" свободи. Комуністи давно в цьому переконалися. Коли в Україну 1918 року Москва йшла ще з соціяльними кличами, то вже у другій світовій війні, а тепер в Азії й Африці головний натиск кладе на національне визволення. Москва зрозуміла, що ідея національної свободи сягає у куди глибші райони людської душі, як коньюнктуральні економічні гасла. І саме ця ідея національної свободи була силою, яка змусила московську імперію заключити військовий союз з Польщею і Чехословаччиною для поборення Української Повстанської Армії.

Кубинські революціонери йшли „проти", але не мали ніякого серйозного „за". Це те саме, що наївний „антикомунізм", який реально є без ніякого значення, доки за ним не стоятимуть дійсні ідеї „за" справжню неподільну свободу. Як доносила преса з кубинськими революціонерами йшли теж колишні прихильники зненавидженого диктатора Батісти. А ще й були захоплюючі обіцянки про поворот колишніх власників знаціоналізованих про-

дукційних і торговельних підприємств. Коли Кастро говорить про національну свободу, про культуру для народу, революціонери хотіли завернути до деяких неґативних проявів капіталізму. Замість піднести гасла національні, вони обнизилися до економічних.

Насуваються тут дві аналогії. В холодній війні (ця спекулятивна назва має на меті закрити правду, що ми є у справжній війні з московським імперіялізмом) Хрущов обіцяв перегнати Америку, кладучи цілий натиск на економічні осяги. В такий спосіб він відвернув увагу від своїх справжніх намірів здобути Азію і Африку при помочі національних гасел. Врешті найбільш болюча нам справа: деякі кола мріють про розвал комунізму в СССР і створення „демократичної" Росії, нехтуючи самостійність поневолених народів. Знову економічний принцип господарського простору переважає над національним. Справа ясна, що Року Божого 1961 такі погляди надаються до архіву. Визволення від комунізму, чи диктатури пролетаріяту нині не є гаслами, які могли б кого небудь захопити, коли за тими гаслами нема нічого справді глибокого, справді серйозногоо, тривалого. Оце і є причиною, чому у своїй програмі революційні рухи тільки тоді можуть мати успіх, коли **у своїх гаслах віддзеркалюють потреби і стремління народу.** Тоді вони можуть розраховувати на допомогу матеріяльну і моральну населення, на повне включення населення до революційної дії. Саме те було базою для існування УПА і це зрозуміли комуністи, коли насильно виселили українське населення з теренів дій УПА. Такої співпраці кубинських революціонерів з населенням не було і бути не могло. Скинені партизанські з'єднання залишилися без основного елементу своєї сили, і тому ніякого успіху вони осягнути не могли.

У деяких аналізах подій завважено, що інформаційна служба була недостатньою. Тобто, що відповідальні чинники бачили ситуацію у Кубі такою, якої вони собі бажали, а не ту, яка заіснувала в дійсності. І тут знову вони не добачили одної з найважніших передумов кожнього визвольного збройного руху, якою є не тільки знання стану ворожих збройних сил, але не менш важне з'ясування настроїв населення і його готовости співдіяти у повстанні. Знову стрічаємося тут з подібним надмірним довір'ям до суґестій російських еміґрантів у справі т. зв. „російського" простору, у якому вони стараються вповні відвернути увагу від значних визвольних стремлінь поневолених народів. В Кубі помилка в плюс, у російській проблемі на мінус.

В Ляосі проходять події, які знаємо тільки у фраґментах. Все таки можна було передбачити їхній трагічний фінал. Переговори в Ляосі на засаді „рівного з рівним", це ще одна фікція й омана. Це просто — йти на руку усяким „фольксфронтам" і коаліційним урядам, що є рутиною московської аґресії від початків існування СССР.

Партизанську війну можуть провадити тільки спеціяльні відділи, вишколені виключно проти партизан, а не реґулярні частини. Ці останні, уведені в дію проти партизан, самі собою заперечують і свою тактику, і організацію і врешті — цілу свою суть. В результаті вони не можуть мати успіху, хіба, що переважають багатократно партизан — кількістю, технічним вивінуванням та силою вогню. Так само і партизани, хоч у меншій мірі, не можуть бути вжиті у реґулярному бою, бо тим самим вони заперечують свою власну істоту.

Обидві мілітарні і політичні невдачі Заходу, повинні привести до отверезіння і до повної переоцінки поглядів не тільки про положення на Кубі чи Ляосі, але теж про положення внутрі Совєтського Союзу.

Богдан Коринт

ВІЙСЬКОВІ НОВИНИ

Телевізія для танків

Технічні ляборатορії Американської Армії випробовують придатність телевізії для операцій закритих озброєних возів. Небезпека ядрового (нуклеарного) радіювання на майбутніх побоєвищах створить ситуацію, в якій танки і замкнені озброєні вози мусітимуть діяти в затруєному полі довший час, орієнтуючись виключно при помочі приладів посереднього спостерігання. Вживані до того часу перископи забезпечували тільки дуже обмежену орієнтацію, і тому виринула потреба заступити їх телевізією.

Під час переводжених спроб уживано телевізійні апарати прикріплені зверху танка, а всередині вмонтовано 17-цалевий екран. Залога оперує танком виключно за інформаціями, що їх дістає на екрані. Перші досвіди виказали придатність телевізії для операцій танків. Ведуться праці над уліпшенням цієї системи.

Польовий, рухомий рентґен

Медична Служба Американської Армії сконструювала польовий рентґен для діяґноз, величиною валізки. В минулому, армійські шпиталі послуговувались польовими рентґенівськими апаратами, що важили понад 1000 фунтів. Новий, валізковий апарат рентґена важить всього 85 фунтів і сповняє такі самі функції, як його тисяча-фунтовий попередник.

Велике удогіднення дає новий апарат ще й тим, що він працює на батерії, що її можна щораз наладовувати. Дотеперішні апарати рентґена послуговувались виключно електричним струмом, що дуже ускладнювало користування ними в прифронтових смугах.

Йдуть досліди над дальшим зменшенням тягару нового апарату і над уможливленням викликання рентґенівських світлин зараз після зроблення їх, щоб у цей спосіб уможливити лікареві ставити діяґнозу.

Плаваючі тягарові вози

Американська Армія успішно випробувала 2,5 тоннове, вантажне військове авто, що може втриматися на воді. Збудоване з раковинного алюмінієм, подібного до того, що його вживається до будови літаків, таке авто може ввійти в водяну течію з берега на 60% похилости, зі скорістю 10 миль на годину, а з похилости 20% із скорістю 25 м/г, при переправі через ріку воно може розвивати скорість — 5 м/г.

Морожено-сушені харчі

Постачання Американської Армії переводить досвіди з морожено-сушеними харчами. Ці харчі можна буде споживати або в такому стані, в якому вони запаковані, або „відморозити й відсушити" їх при помочі води.

Зібрав **С. Т.** за „Мілітари Рев'ю"

Східньо німецькі збройні сили

Збройні сили Німецької Демократичної Республіки (ДДР) начисляють сьогодні 150.000 людей. Міністерство оборони ДДР находиться в місцевості Страусберґ. Наземні збройні сили є розподілені на два окремі корпуси: „Корпс Норд" і „Корпс Зюд". Північний корпус є розльокований в районі Нойбранденбурґ, а південний — в районі Липська. Кожний корпус складається з 1. панцерної дивізії, 2. моторизованих дивізій, 1 полку протилетунської оборони і 1. піонерського батальйону. Окремо біля Потсдаму стаціонує ще 1 мот. дивізія і 5 спеціяльних полків. Наземні збройні сили є зміцнені парамілітарними організаціями, особливо т. зв. „Бетрібсміліцен" (заводська міліція), якої стан нараховують на 200.000 чоловік.

Інструкторський персонал збройних сил ДДР рекрутується з совєтської армії, озброєння теж майже в цілості, походить з СССР. Армія ДДР вишколює старшин у 18 старшинських школах. В загальному в старшинському корпусі 35% старшин є вишколених в СССР. Решта — це старшини кол. Вермахту.

Офіційні дані щодо озброєння армії ДДР, на кінець 1959 р., було слідуюче: панцерів (Т-34, Т-54. Й. Сталін II і III) — 1.500; гавбиць (кал. 122-152 мм — 1.000; самоїздної артилерії (кал. 86-100 мм) — 750; гармат зен. артилерії (до кал. 105 мм) — 500; мінометів (різних кал.) — 1.500; протипанцерних гармат — 900; літаків (Міг-15, Як. і інших) — 700.

Дані за „Інфантрі", вересень 1960.

СТАН ЗБРОЙНИХ СИЛ ЗДА

Збройні сили ЗДА на сьогодні є слідуючі:

наземні збройні сили	881.000
воєнна маринарка	628.000
корпус воєнної маринарки	177.000
летунство	816.00
Разом	2.502.000

В 1952 р. збройні сили ЗДА виносили 3,63 млн, отже їх зредуковано на 31%.

Армія складається з 14 дивізій (2 парашутні, 3 панцерні і 9 піхотних), та 5-ох самостійних полків. Ці збройні сили стаціонують:

Европа: 5 повних дивізій + самостійні полки.

Корея: 2 дивізії.

Гаваї: 1 дивізія.

ЗДА: 3 дивізії, які творять т. зв. „Стратегічний Армійський корпус" і 3 дивізії у вишколі.

Окінава, Аляска, Панама (зона каналу): по 1 полкові.

Крім цього армія розпоряджає ще 80 батальйонами повітряної оборони та має до диспозиції 5.500 літаків, і вертолетів (для транспорту і розвідки).

Воєнно морські сили ЗДА посідають 379 воєнних кораблів у активній службі та 436 інших кораблів. На кількість воєнних кораблів складається:

лінійних кораблів	—
літаконосців флоти	14
літаконосців для оборони підв. човнів	9
кружляків	15
міноносців	5
міноносців (ескорта)	216
підводних човнів	115
ракетних кораблів	5
	397

Летунство: Летунство ЗДА є зорганізоване в 96 „Крилах". Воно складається з 18.700 літаків. В порівнанні з 1957 р. летунство є зредуковане на 30%.

ЗБРОЙНІ СИЛИ СХІДНЬОГО БЛЬОКУ

Для порівняння подаємо стан збройних сил Східнього Бльоку на підставі **1. Bulletin des Presse und Informationsamtes der Bundesregierung, Nr. 12, 21.1. 1961. 2. Bericht des Londoner Institutes füer Strategische Studien.**

1. Збройні сили СССР в цілому — 3.300.000. В тому числі: наземні сили — 2.000.000 (175 дивізій); воєнна маринарка — 700.000; летунство — 600.000.

2. Збройні сили сателітів: наземні сили — 790.000 (65 дивізій); воєнна маринарка — 50.000; летунство — 125.000.

Озброєння:	Збройні сили СССР	Збройні сили сателітів
панцерів	55.000	12.000
протипанц. гармат	55.000	?
гармат	?	6.700
ґранатометів	30.000	2.700
зеніт. гармат	24.000	1.480
воєнних кораблів	3.325	432
літаків	18.500	3.170

Крім цього СССР держить постійно 350.000 у відділах безпеки та пограничній охороні. За даними англійського Інституту стратегічних студій, СССР є в спромозі на протязі 30 днів змобілізувати 7 мільйонову армію.

Сателіти постійно вдержують службу безпеки та пограничної охорони — 280.000 чоловік.

Ф. К.

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

М. ГРОМЕНКО, У ВЕЛИКОМУ РЕЙДІ, В-во „До зброї", Мюнхен 1956, 158 стор. Зредаґував З. Семенів.

Великі, героїчні події життя спільноти не відразу знаходять заслужене і гідне віддзеркалення в літературі. Деколи вони довго чекають на перо мистця, яке приходить згодом, коли вже заросли поорані залізом побоєвища, коли розвіявся дим згарищ і постала перспектива часу.

Чекає на вдумливе, мистецьке перо й українська збройна боротьба другої світової війни, передовсім збройні змагання й героїчні подвиги Української Повстанчої Армії, подібно, зрештою, як і ціла підпільна епопея. На потребу теж критична її аналіза і підсумки, безпристрасне, об'єктивне висвітлення успіхів і недоліків.

А щоб це стало можливим, щоб мистець міг розмахнутись пензлем і дати велике полотно, а історик свою оцінку, — треба фактажевого матеріялу, треба звітів і спогадів безпосередніх учасників. На жаль, спогадова література про наші найновіші визвольні змагання, зокрема про події другої світової війни, у нас ще завжди нечисленна. Прямо існує нехіть а чи, може, лінивство списати події і в цей спосіб їх спопуляризувати. Цю нехіть можна б частково оправдати тим, що завчасна публікація подій може бути використана ворогом. Але насправді воно так, що про події вже появилася численна ворожа література, а власне громадянство знає про них найменше.

Тому теж з приємністю відмічуємо нову позицію української мемуаристики — спогади сотника УПА М. Громенка „У великому рейді", що видані в 1956 році саме тепер стали доступні для ширшої читацької публіки.

Один із кращих старшин УПА і командир рейдуючого відділу, що з Закерзоння пробився до Баварії, автор описує бої свойого відділу вод 2. квітня аж до переходу австро-баварського кордону, вночі з 9 на 10. вересня 1947 року. Властиво, спогади Громенка — це щоденник, ще докладніше — воєнний щоденник партизанського командира, обмежений в основі до звіту про бойові дії відділу, до описів партизанської тактики, оцінок власного відділу і ворога. Спершу маємо описи боїв в трикутнику Динів-Бірча-Сянік, які розігралися в квітні-травні 1947 р., після того, як згинув, в засідці відділу УПА к-ра Хріна, віцеміністер ген. Свєрчевський. На знищення повстанців Варшава кинула на Закерзоння додаткові з'єднання війська, був підписаний договір між Польщею, ЧСР і СССР про спільну дію проти УПА, а водночас наказано виселення цивільного населення. Повстанський відділ Громенка був переслідуваний куди більшими силами ворога, добре вишколеного, вивінуваного в модерну зброю і механізований

транспорт. Що протиставили цій силі повстанці? Передовсім подивугідну рішучість боротьби й ідейність; великий партизанський досвід, тихе геройство своїх командирів і вояків та жертвенну поміч цивільного, українського населення. Вони відчувають, що по їхньому боці беззастережна правда, що їх справа справедлива і що за неї варто постояти. Вони не знають, чи буде їм дана, ось тут зараз, остаточна перемога, до речі — вони не дуже над тим роздумують, вони виконують свій священний обов'язок.

„3. травня 1947 р. вже не було в нашому надрайоні ні одного заселеного села... Зв'язкові зголосили, що ВП кватирує вже і по лісах, і то переважно по горбах. Мабуть, думають, що в таких місцях знаходяться наші маґазини з харчами..." віднотовує сухо Громенко ситуацію, що постала для його відділу внаслідок позбавлення запілля. Ще згодом приходить до відділу вістка про те, що Москва, Варшава і Прага заключили договір, націлений на знищення УПА на Закерзонні. „Цю вістку — читаємо — я відразу подав усім воякам. Вона нікого не стривожила. Радше навпаки — влила почуття себевартости".

Коли шукаємо відповіді на питання, чи варто було, чи виплатилися великі жертви, що їх понесла УПА на Закерзонні, то дістаємо її в цьому одному реченні: „влила почуття себевартости". Так, ціна була величезна, але ж якою іншою, як не ціною жертв і крови оплачують народи своє політичне, підметне ставання?

Червень, липень і серпень 1947 р. це для групи безперервний ланцюг сутичок з ворогом, це постійний рух, заєдне змінювання місця постою, це все більше критична проблема прохарчування й амуніції: „Приглянувшись збоку до повстанців, можна було помітити наслідки кількаденного голоду і виснаження. Всі без вийнятку, як командири, так і бійці, були чорні, мов земля. Глибоко запалі очі світились, як вуглинки. Змарнілі обличчя, вистаючі вилиці, густа щетина заросту. Кожний ходив немов сонний... Щойно тепер я зробив страшне відкриття — три четвертини вояків відділу — опухли. Обличчя їх підозріло заокруглились". А до того всього — треба рахуватись з кожним набоєм...

В такому стані застав відділ наказ перейти чеський кордон і податись рейдом до Баварії. І знову — сутички з ворогом, відв'язування від одного чеського переслідуючого загону, щоб уже зараз потім, навіть того самого дня, зводили бій з іншим. Без харчів, без амуніції, перемоклі, не спавши по кілька днів підряд... Ріднуть ряди повстанців і хоча, в порівнянні з втратами ворога, повстанські жертви мінімальні, але ж і вони стають замітні. До всіх згаданих труднощів доходить ще проблема власних ранених: вони при помочі своїх здорових товаришів посуваються з відділом, вони неначе пригадують бійцям, які перспективи їх чекають, коли самі будуть ранені...

На тлі такого положення можна оцінити боєздатність українського повстанця, оцінити рейд УПА на Захід. Але чи можна це висловити словом?!

Громенко і його вояки, і сотні тисячі їм подібних, сповнили свій обов'язок і відійшли: хто в сиру землю, хто за ґрати польських тюрем, хто на далекий Сибір. Тільки дуже мало їх розбрились по світі, остались у живих. Вони не дійшли до мети, правда. Але чи даремні були їхні зусилля і кров?!

Нема ціни, яку варто б заплатити, щоб раз і назавжди народ визбувся ментальности покірного „тирольця Сходу", щоб знайшов свою вартість і гідність і хотів за неї постояти. В цьому відношенні вклад УПА збагатив нашу історію, нашу військову традицію кращими зразками чеснот і цим поміг, щоб майбутні дійшли до мети. **(ло)**

F. O. MIKSCHE, ATOMIC WEAPONS AND ARMIES (АТОМОВА ЗБРОЯ І АРМІЇ). New York, 1958, Praeger. 222 СТ. $ 5.00.

Пполк. Мікше — це автор цілої низки вдумливих праць на військові теми, яким не бракує глибокої аналізи, а також пророчої візії. Досить сказати, що цей чеський військовик, який під час II. Світової Війни служив в армії ген. де Голя, а під сучасну пору є професором військової академії в Португалії, написав свою книгу **Blitzkrieg** (Блискавична війна) перед демонстрацією „блискавичної війни" в Франції та перед совєтсько-німецькою війною, **Paratroops** (Парашутисти) на два роки перед альянтською інвазією в Нормандії та в Голляндії, де парашутні й десантні частини альянтів відограли значну ролю, а книгу **Secret Forces** (Таємні війська) перед розгорненням партизанської війни в СССР. До речі, остання книга — це чи не одинокий (крім упівських видань) підручник „партизанки", в якому доволі цікаво обговорюється тактика й техніка підпільної й партизанської боротьби, яка і в майбутньому конфлікті відограватиме значну ролю. Крім зазначених книг, пполк. Мікше є ще автором книги в французькій мові **Les erreurs strategiques de Hitler** (Стратегічні промахи Гітлера), що є одною з найцікавіших аналіз стратегічних помилок Гітлера у світовій літературі, та автором цілої низки статтей у військових журналах і збірних виданнях, як напр. **The Red Army** (Червона армія) під редакцією Б. Г. Лідделла Гарта, де він дав геополітичну й стратегічну оцінку СССР.

Перед трьома роками, у ню-йоркському видавництві Фредерика Преґера появилася його книга про **Атомову зброю та атомові армії**, що її можна вважати популярним уведенням в новітню стратегію й організацію збройних сил атомової епохи. Перед читанням більше наукових праць із цієї тематики, неприготованому читачеві доцільно познайомитися з цим популярним курсом, що подає найосновніше з тієї ділянки. Читач знайде в цій книзі відповідь на цілу низку питань, що стосуються збройного конфлікту в атомову епоху, а на які неознайомленому із засадами атомової стратегії й тактики читачеві дати відповідь незрівняно важко. Ось, наприклад, чи можлива блискавична рухова війна при иаявності атомової зброї? Або, яка роля в майбутній атомовій війні конвенційних родів зброї: піхоти, артилерії, технічних військ, панцерної зброї (танків), авіяції. Чи майбутня війна атомовою зброєю буде руховою війною, чи може фронти закостеніють у ній, як це було в першій світовій війні, або, як будуть організовані етапи й тилові служби, та який буде вплив цивільного населення на атомові армії і вплив атомової війни на цивільне населення — ось власне на такі питання дає відповідь праця пполк. Мікше, при чому ще раз підкреслюємо, що її виклад є дуже популярний і приступний для кожного читача, навіть для такого, що не диспонує відповідною підготовкою. Ну, і треба признати, що згадана праця є дуже на часі!

ASHER LEE, ED., THE SOVIET AIR AND ROCKET FORCES (СОВЄТСЬКЕ ЛЕТУНСТВО Й РАКЕТНІ З'ЄДНАННЯ). New York, 1959, Fr. Praeger. 311 СТ. $ 7.50.

Для читача европейських військових журналів відоме прізвище Ашера Лі, британійського авіяційного експерта й колишнього шефа розвідки першої парашутної армії альянтів у другій світовій війні. Це ж автор відомих праць: **Air Power; The German Air Force; The Soviet Air Force** (Летунство; Німецьке летунство; Совєтське летунство), які дали йому ім'я в світовій військовій літературі.

Цим разом, автор зредаґував цікаву книгу про совєтську авіяцію й ракетові війська, що в СССР творять окремий рід зброї. У статтях різних авторів, серед яких вирізняються праці колишнього совєтського літуна — Юрія Шатановського, військового референта „Ню Йорк Таймсу" — Ганса Болдвина, британського маршала авіяції сер Филипа Жубер де ля Ферте, відомого американського експерта від совєтської армії д-ра Раймонда Ґартгоффа (автор клясичних праць: **The Soviet Military Doctrins** (Совєтська військова доктрина) і **Soviet Strategy in the Nuclear Age** (Совєтська стратегія в атомовій добі), британського парашутного експерта Дж. М. Мек Інтоша та самого редактора, читач матиме повну інформацію про організацію й стратегію совєтської авіяції та ракетових військ, з усіма їх подробицями: від побуту вояка до його вишколу, від тактики до стратеґії, від політичної контролі над персоналем до його озброєння, технічного вивінування, умундирування. Здається, нема питання, щоб не було з'ясоване у цій добре організованій книзі, і нема відповіді, до дуже цікавих анекдот включно, наприклад про ген. Мусієнка, заступника командира 2-ої повітряної армії, якого несподівано партія перекинула на пост голови радгоспу в Україні (224 ст.). Книга ілюстрована знімками совєтських бомбовиків, винищувачів, транспортових літаків та ракет, а добре зладжений показник змісту допомагає користуватись книгою, з якою повинен познайомитися кожний читач, що цікавиться організацією й технікою совєтських збройних сил.

В. А. БЕЛЯЕВСКИЙ, ПРАВДА О ГЕН. ДЕНИКИНЕ. Причины прекращения белого движеиия на юге России в 1920 г. (ПРАВДА ПРО ГЕН. ДЕНІКІНА. Причини прогри білого руху на півдні Росії). Сан Франциско, 1959, 74 ст. Дол. 1.50.

Автор цієї цікавої брошури, це козацький старшина, що після революції в Росії входив у склад Головного Штабу Всевеликого Війська Донського та займався постачанням Донської і Добровольчої Армій (для необізнаних з цими справами подаю, що в роки визвольної війни 1917 - 1920 рр. Донська Армія творила окреме тіло від Добровольчої Армії ген. Денікіна, з якою мала тільки воєнний союз). Після воєнної прогри Беляєвський через хворобу залишився на рідних землях і прожив там усі страхіття червоного терору, що до часу відновлення козацтва в 1936 році, вдаряв з цілою силою по козаках, як головної опори „контрреволюції". Власне особистим спогадам автора з цих часів присвячено дві останні статті брошури, в яких розповідається про терор і штучний голод на Дону (ст. 64-69) та терор на Кубані і його наслідки (ст. 70-74). Цікаво нам знати від автора, що пацифікацією Кубанщини і її нищенням займалася спеціяльна комісія під головуванням Лазаря Мойсейовича Кагановича.

Але вертаючись до основної теми треба підкреслити, що автор дав дуже добру аналізу краху білого руху в 1920 році. Головну вину, що цей білий рух (Добровольчу Армію) та союзні йому козацькі війська розбито большевиками, автор приписує головнокомандуючому Добрармією — ген. Денікінові і особливо його начальникові штабу — ген. Романовському, якого автор вважає „злим генієм" Денікіна і головним виновником катастрофи. Немає місця тут переповідати за автором окремі факти, як ці вожді білого руху своєю нерозумною політикою й стратеґією грали на руку Леніна й Троцького. І ми цілком згідні з остаточними висновками

ками автора. Він запитує самого себе: Що призвело „славний білий рух" до трагічного кінця? Рух, що народився на Дону під проводом генералів і правдивих патріотів — Корнілова і Каледіна, а пізніше мудрого політика і неперевершеного адміністратора ген. П. Н. Краснова? (повішений у Москві після видачі його британцями в Лінцу, 1945 року, до речі видачі незаконної і проти постанов Ялтинського договору, поскільки ген. Краснов був старим еміґрантом і ще власником найвищих британських орденів з часу І. світової війни — Л. Ш.). На своє питання Беляєвський відповідає: Відповідь може бути тільки одна: завнсть людей, що стреміли до влади, а не були здібні бути вождями в дійсному того слова значенні. Ці „вожді" своєю невмілою політикою згасили порив козаків до боротьби з большевиками. Ці владолюбні людці посварились із Україною, Грузією і іншими народами, перемінюючи їх у своїх ворогів. Вони, ці „вожді" посварились теж із козаками, на засоби й силу яких вони спирались (ст. 49). Здається, не можна нічого й додати до цієї відповіді.

І, з нагоди цієї праці, хочеться сказати ще декілька слів про ген. Корнілова. Цей генерал російської армії, що став відомий із своєї невдачної офензиви (Корніловської офензиви в 1917 році) і також невдачного корніловського „путчу", був по національності сибірським козаком (мати — бурятка). Через свій „контрреволюційний" виступ у Петрограді, цей російський генерал не мав симпатій в колах Центральної Ради, але документи з 1917 року говорять про те, що він був прихильно наставлений до України і, зокрема, прихильно ставився до справ українізації частин російської армії. В цьому могли бути типічно генеральські розрахунки иа боєздатність і протибольшевицьку дисциплінованість українських частин, але все ж, ми схильні згодитися з Василем Іванисом („Стежками життя"), що передчасна смерть того генерала була важким ударом для білого руху. Можливо, що коли б він був живий, історія протибольшевицької боротьби пішла б іншими шляхами, як за його наступника ген. Денікіна. У книжечці Беляєвського ми знаходимо потвердження цієї думки.

И. Б. БЕРХИН, ВОЕННАЯ РЕФОРМА В СССР (ВІЙСЬКОВА РЕФОРМА) (1924-25). Военное издательство Министерства Обороны СССР, Москва, 1958, ст. 460. Дол. 1.60.

Це дійсно цінна праця доктора історичних наук І. Б. Берхіна, яка як на совєтські умови й звичаї, дуже об'єктивно розглядає цікавий період будівництва совєтських збройних сил — військову реформу 1924-1925 років, відому як реформу М. В. Фрунзе. Реформа Фрунзе, що її почали переводити в СССР згідно з рішенням XII. З'їзду партії, мала цікаву передісторію, про яку доволі широко інформує Берхін. З його з'ясування виходить, що цій реформі завзятий опір ставила кліка Троцького та всі ці інтернаціональні, назвім їх „безрідні космополіти", яким здавалося, що вони дохопилися влади в СССР. З'являється думка, що хто знає, чи ставка XII. З'їзду на „місцеві націоналізми" не була засобом також і для того, щоб політично покінчити з інтернаціоналістами та космополітами, які, в даний момент, являли собою більшу небезпеку, як неросійські національні сили. Але теж немає найменшого сумніву, що діячі типу М. В. Фрунзе дійсно вірили в правильність рішень XII. З'їзду і не за страх, а за совість старалися переводити ці рішення в ділянці формування національних збройних сил окремих союзних чи автономних республік. Фрунзе незвичайно дбайливо підготовив реорганізацію совєтських збройних сил у цьому напря-

мі, опрацював п'ятилітній плян цієї реорганізації і... загинув серед незвичайних обставин. За його наступника — Клима Ворошилова, плян Фрунзе й надалі переводився в життя, але вже не з таким ентузіязмом, як у його творця. На початку 1930-их років, плян Фрунзе закинено зовсім і вже в 1931 році, за одним помахом пера маршала Тухачевського, не стало національних формацій Червоної Армії. Історик Берхін, з цього приводу стверджує без особливого переконання: „Сповнивши свою історичну ролю, територіяльно-міліційні та національні формування були скасовані в другій половині 30-х років" (ст. 145). Дату — 1931 рік ми поставили за німецьким джерелом: Boris Meissner, „Das sowjetische Vielvoelkerheer" (Совєтське різнонаціональне військо) у збірнику **Vielvoelkerheere und Koalitionskriege** (Різнонаціональні військa і коаліційні війни), Darmstadt, 1952, ст. 14.

Праця історика Берхіна є точною військово-політичною аналізою реформи Фрунзе й історик Червоної Армії знайде в ній багато подробиць організаційно-військового характеру про цей етап будівництва совєтських збройних сил. Очевидно, з цього матеріялу, найбільше нас цікавить справа національних формувань, що в цьому творі займає окремий розділ (ст. 116-145). Отже вже 24 березня 1924 року Фрунзе видав перший наказ про організацію національних формацій (деякі з них уже існували перед цим наказом, зокрема на Закавказзі), а дня 6 червня 1924 року — наказ про „націоналізацію військово-учбових закладів". Восени 1924 року було вже організовано: 2 грузинські, 1 азербайджанська, 1 вірменська, 4 українські, 1 білоруська стрілецькі дивізії, а в грудні 1924 року Фрунзе опрацював п'ятилітній плян розбудови національних формацій, про які автор подає тільки часткові дані, що стосуються центральноазійських республік і Закавказзя (узбеки: 1 стрілецька дивізія, 1 кавк. д., туркмени: 1 кав. див., таджики: 1 кав. полк, кіргізи: 1 кав. полк, казахи: 1 кав. д., грузини: 2 с. д., вірмени: 1 с. д., азербайджанці: 1 с. д., північні кавказці: 1 кав. д., татари: 1 с. д., башкири: 1 с. д., крім цього менші формування інших народів, напр. карельський єґерський батальйон, тощо). Берхін не подає про плян розбудови українських і білоруських формацій і тому приходиться подати їх за цитованим німецьким джерелом: українці — 10 стрілецьких і 4 кінні дивізії, білоруси — 3 стрілецькі дивізії (ст. 14). І, справді, в 1928 році, існувало вже 10 українських стрілецьких дивізій (одначе жодна з них кадрового типу, тільки всі територіяльні): 7 с. д. — Чернигів, 23 с. д. — Харків, 30 с. д. — Дніпропетровськ, 46 с. д. — Київ, 75 с. д. — Лубні, 80 с. д. — Артемівськ, 95 с. д. — Першомайськ, 96 с. д. — Вінниця, 99 с. д. — Черкаси, 100 с. д. — Біла Церква та 4 кінні дивізії (кадрові): 1 к. д. — Проскурів, 2 к. д. — Старокостянтинів, 3 к. д. — Бердичів та 9 к. д. — Гайсин. У 1925 році існувало вже 18 національних військових шкіл, у тому 3 українські.

У своїй праці, І. Б. Берхін дуже позитивно ставиться до реформи Фрунзе, зокрема до формування національних частин у Червоній Армії і приписує їм велике військове й політичне значення. Що більше, справну мобілізацію КОВО в 1939 році, для походу на Західню Україну, а потім мобілізацію в 1941 році Берхін записує на рахунок існування національних формацій в Червоній Армії. Але, не зважаючи на його „прихильність", Берхін дуже добре знає, що з реформи Фрунзе дуже скоро не залишилося ні сліду. Насправді, реформа Фрунзе переводилася тільки за життя цього большевицького військового діяча. Після його смерти (31. X. 1925) вона вже проводилася тільки про людське око. Правильно Берхін підкреслює, що найбільшим гальмом у тво-

ренні національних частин був брак національного командного складу. Фрунзе бажав усунути ці труднощі шляхом вишколу власних командних кадрів у національних військово-учбових закладах, але після його смерти, його наступники, знаючи, що реформа Фрунзе не довговічна, нічого не зробили для дальшої розбудови національного військового шкільництва, а до національних частин надсилався російський командний склад, що справу націоналізації армії зводив унівець. І швидко таки російські великодержавні шовіністи, зі Сталіном на чолі, зовсім відкинули реформу Фрунзе та зліквідували національні частини Червоної армії. Цих частин не відновили навіть у роки „великої вітчизняної війни", дармащо, в 1944 році, покликано в союзних республіках до життя народні комісаріяти (потім міністерства) оборони. Ці міністерства початково мали займатися підготовкою й організацією партизанської війни на території окремих республік, але з цих плянів зрезиґновано і, тепер, відповідні міністерства існують тільки у відносних статтях конституції. На окремі національні армії, в розумінні російських великодержавних шовіністів, що від багатьох років стоять незмінно при владі в Москві, в СССР місця немає, і „суверенні" республіки мусять, покищо, обходитися без власних армій. Їх місце займає Всесоюзна совєтська армія, в якій свідомо плекається традиції царської російської армії (до найменших подробиць!) і яка є в дійсності найбільшою кузнею русифікації неросійських народів в СССР.

Лев Шанковський

ЮРІЙ ТИС-КРОХМАЛЮК — БІЙ ПІД ПОЛТАВОЮ (Баталія де Польтава) в еспанській мові. Видання УІВІ Буенос Айрес 1960, 24 ст. Формат 8, портрет гетьмана, його герб і рис. гербу, портрет Карла XII та плян бою із старинної тогочасної ґрав'юри. 2 бойові шкіци.

Ця історично-військова праця Ю. Тиса-Крохмалюка є відбиткою з журналу „Украінія Лібре", що його видає УІВІ. Число 14/15 цього журналу було вповні присвячене Великому Гетьмано-

ві і було певного роду монографією для чужинного читача. „Бій під Полтавою" вийшов осібною відбиткою і був розісланий до чужинних бібліотек в числі 2000 примірників. Була це відповідь на російську брошуру про бій під Полтавою, яка у мазепинський рік появилася в еспанській (а може і в інших) мові.

На внутрішніх сторінках обкладинки поміщено, для орієнтації чужинного читача, коротку історію України та мапу української території.

MANUAL de INFORMACIONES місячник військового знання, виходить у Буенос Айрес, Арґентина. Призначений для нижчої ранги старшин і підстаршин, подає не тільки усякі новості військового вишколу, але теж статті з ділянок більш загальних, зв'язаних з військознавством.

Для нас цікавий цей журнал тим, що в ньому знаходимо чимало вісток, зв'язаних з українськими справами, зокрема — з боротьбою українського народу за свободу. Слід відмітити, що вістки ці є нам вповні прихильні, події накреслені вірно, а увага до українських справ така пильна, що навіть назви міст є подані в українській, а не московській транскрипції, як це загально прийнято. Українська територія трактується в журналі як Україна, а не Русія чи Рашен.

Візьмімо під увагу хочби числа з минулого 1960-го року.

В числі 4-5, з нагоди чотириліття мадярської революції говориться про маніфестації у Києві в днях 26-27 травня 1956 р. Ці маніфестації мали незалежницький характер, а хвиля протиколоніяльного спротиву перейшла опісля до ЧСР, Польщі (Познань) і Німеччини (Саксонія) та Мадярщини. Внутрі СССР проходили в Тифлісі, в Баку і в Україні (8, 9 березня).

Слідує опис мадярського повстання і знову вістка, що на сторону повстанців перейшли совєтські вояки-українці.

В числі 6. подається таблицю з датами проголошення незалежности різних народів Европи. На першому місті стоїть Фінляндія 6/12 1917 року, опісля Україна 22.І. 1918 року.

Обговорюючи питання самовизначення в совєтському розумінні, журнал пише: „Україна офіційно незалежна держава, і як така має своє представництво в ООН. Мимо цього Україна не має власного війська, дипломатичних представництв акредитованих поза кордонами, не має своєї валюти і уся її економія є залежна від совєтського центрального уряду. Молодь прикликають до військової служби під чужі прапори і вона служить у далеких від батьківщини гарнізонах. Українські робітники і селяни зобов'язані „колонізувати" цілинні землі, а їх заступають робітники і селяни інших національностей. Молодь і спортовці не можуть виступати на олімпіяді і обороняти свої власні національні краски. В такий спосіб на останній олімпіяді 16 золотих медалів, 9 срібних і 6 бронзових приписано до осягів російських, хоч вони належать до перемог української нації. Чому закривають цю дійсність? Чому не дозволяють на вибори справжнього незалежного уряду?"

В числі 11 знаходимо портрети С. Петлюри, Є. Коновальця і С. Бандери як докази жертв України від московської аґентури.

Журнал Manual de Informaciones розходиться в усіх країнах еспанської мови і є лектурою молодих військовиків. В тому велике значення таких слушних інформацій про українські справи.

(К.)

ON THERMONUCLEAR WAR (ПРО ЯДРОВУ ВІЙНУ), by HERMAN KAHN, Princeton University Press, Princeton 1960, pp. 650.

В останніх роках, на Заході, закорінюється погляд, що з уваги на катастрофальні наслідки атомової війни для атакуючого і заатакованого третя світова війна стала „неможлива", бо на неї не зважиться ні одна, ні друга сторона. Проти цієї тези виступає Герман Кан у своїй джерельній аналізі про атомово-термонуклеарну війну, радіяцію і її наслідки на американське населення і життєздатність країни. Автор не виключає можливости, що третя світова війна — таки можлива, що комуністи можуть прийти до переконання, що ця війна їм таки оплатиться та що в остаточному рахунку вони залишаться на бойовищі переможцями. Раз прийнявши таку можливість, автор радить поставити американську оборону під кутом термо-нуклеарної війни і розглянути, яку атаку і які жертви може країна пережити. Для тієї цілі Кан розглядає цілу низку можливостей, що станеться з Америкою, коли, для прикладу, будуть знищені міста країни і згине 50 мільйонів населення; як виглядатиме ситуація, коли число жертв сягне 80 мільйонів і т. п. Сперта на статистичні дані найновішої дати праця Кана є тим вартісна, що вона, одна з перших, відкидає тезу про „неможливість" термо-нуклеарної війни, приймає її і призадумується над обороною проти несподіваної атаки. Автор заступає погляд й арґументує його відповідними доказами, що той, хто перший заатакує, має кращі шанси від того, що буде змушений, після ядрової атаки, відбивати удар, маючи країну вже частинно знищеною.

Праця Кана, що — як подає американська преса — є тепер настільною книгою президента Дж. Кеннеді, цікава тим, що вона зриває з шабльоновим думанням, що „третя війна неможлива", розглядає положення наскрізь реалістично й компетентно і робить логічні висновки. Виринає засаднича гіпотеза, що може постати така ситуація, в якій Америка перша вдарить, щоб рятувати себе, а радше — випередити удар противника. Бо хто перший вдарить — каже Герман Кан — має кращі шанси пережити катастрофу третьої світової війни.

С. Ф.

THE CONSPIRATORS (ЗМОВНИКИ), by GEOFFREY BAILEY, Harper & Bros. Publishers, New York 1960, pp. 268, Notes & Sources, Bibliography, Index.

Совєтська конспірація в міждіб'я воєн, зараз же після закінчення першої світової війни і аж до початку другої — це тема студії автора, що її читається як потрясаючий роман, який, на жаль — був дійсністю. В центрі висвітлення є т. зв. Трест, нібито російська підпільна анти-совєтська організація, насправді ж — совєтами, при помочі своїх аґентів, створена, лапка на довірливих російських еміґрантів і иа західні розвідки.

При помочі цієї „організації" і її аґентів закордоном, большевикам вдається схопити російських „білих" генералів Кутєпова і Мюлера, англійського розвідчика Сіднея Рейлі і навіть такого конспіратора, як Савінкова. Деякі російські еміґрантські діячі, як для прикладу В. Шульґін — є обвожені аґентами Треста по СССР, очевидно „конспіративно", вони можуть повернутись за кордон і пишуть згодом книги про силу Тресту, поширення анти-совєтської організації, її впливи і скорий упадок режиму.

В другій частині книги автор описує аферу маршала Тугачевського, що її, при помочі біло-російського генерала-еміґранта Скобліна, зорганізував

Сталін і його підручні на те, щоб радикально розправитись зі всіма фактичними чи уявними своїми противниками. Тут знову автор зібрав матеріял, що його читається з притаєним віддихом як неперевершений кримінальний роман.

Книжка заслуговує на те, щоб з нею познайомитись. **В. К.**

THE HOUSE BUILT ON SAND (ДІМ НА ПІСКУ. Суперечності німецької політики в Росії 1939-1945). The conflicts of German Policy in Russia 1939-1945. By GERALD REITLINGER. The Viking Press. New York 1960, pp. 459.

Про гітлерівську політику на Сході Европи під час другої світової війни появилась стирта книг різнородної вартости. Праця Райтлінґера є спробою синтетичного висвітлення подій і оцінки і претендує на студію першорядного значення. Автор використав безліч німецьких й чужонаціональних публікацій на цю тему і, в деяких випадках, збагнув основні причини невдачі гітлерівської політики на Сході Европи. Для прикладу, він слушно підмітив, що „Гітлер більше боявся націоналістичних рухів ніж комунізму" і що колоніяльна політика нацистів перерішила, в некористь Третього Райху, вислід війни на Сході. Але побіч цих влучних стверджень автор допускається цілого ряду неточностей щодо фактів, а зокрема, коли йдеться про висвітлення подій в Україні, яким він присвячує багато місця. Зокрема обширно, хоча не все вірно, він висвітлює значення „третьої сили" у війні між німцями і Совєтами — українського визвольного руху, ОУН і УПА. Він признає, що ці формації воювали проти обидвох режимів, він знає про ряд партизанських дій УПА і признає, що дії УПА продовжувалися аж до п'ятдесятих років.

В основі правильні є висновки автора, що зводяться до таких стверджень: 1. тільки неросійські народи активно протиставилися совєтському режимові і були готові боротися з Кремлем; 2. якщо б гітлерівці були послухали порад своїх „східніх експертів" і „дали автономію Ревалеві, Ридзі, Ковнові, Смоленськові і Києву" війна на Сході могла б прийняти інший перебіг.

В книзі, в кількох місцях, згадується про Дивізію „Галичина"; автор не зглибив проблеми і хоча не допускається якихось яскравих помилок, все ж його згадки фраґментарні і поверховні.

Не зважаючи на недоліки, книжку варто прочитати, зокрема учасникам другої світової війни, щоб запізнатись зі способом, оцінкою і тенденціями чужинецького автора, який висвітлює ці події. **В. К.**

ВІЙСЬКОЗНАВСТВО

На тему поглиблення теорії воєнного мистецтва, воєнної теорії появилося вже багато праць різних воєнних теоретиків. На особливу увагу заслуговує, недавно видана праця історика університету в Мюнстері проф. д-ра Вернера Гагльвеґа п. н. **„Кляссікер дер Кріґскунст".** Автор праці не обмежується тільки до західніх воєнних теоретиків, він глибоко аналізує також і східніх воєнних теоретиків, особливо Леніна, Фрунзе, Разіна й ін. В цій праці автор присвятив свою увагу тринадцятьом визначним клясикам військознавства і воєнного мистецтва, а саме: грецьким військовим полководцям, Юлієві Цезарові, Макіявеллі і Монтекукколі, Фридрихові Великому, Шарнгорстові, Наполеонові, Клявзевітцові, Мольтке, Шліффенові й ін.

В Швайцарії в 1960 р. появилася праця д-ра Ігно Крумпельта п. н. **„Ді ґроссен майстер дер кріґскунст".** Ця праця є немов доповненням вже попередньо згаданої.

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ

Акт злуки двох журналів

Спільне засідання двох Головних Управ та підписання умови

В суботу 13 травня ц. р. в Українському Народному Домі в Ню Йорку відбулось урочисте засідання Головних Управ Об'єднання б. вояків-українців в Америці (ОбВУА) і Братства кол. вояків 1 Дивізії УНА, на якому остаточно формально здійснено попередні окремі ухвали обох тих організаційних верхівок щодо ліквідації своїх сепаратних пресових органів та спільного видавання одного репрезентаційного українського військово-історичного журналу. Нарадою проводили напереміну голова Головної Управи ОбВУА д-р Володимир Ґалан і голова Головної Управи Братства 1 Дивізії, д-р Любомир Ортинський. Ніякої дискусії не було, бо обидва ці діячі ствердили одностайність попередніх постанов в цій справі. Д-р Іван Козак відчитав виготовлені раніше комісіями тексти Умови та двох Правильників, в редакційних і адміністраційних справах, після чого всі приявні члени Головних Управ підписали їх. Обидва названі діячі підкреслили у своїх промовах важливість того акту на тлі сучасного партійно-політичного і громадського розпорошення та партикуляризму. Зокрема д-р В. Ґалан згадував про свою першу зустріч з кол. дивізійниками в таборі в Ріміні, в Італії та пізніші, наскрізь конструктивні контакти з цією молодшою ґенерацією українських військовиків. За підписаною умовою обидві організації зліквідували „Голос Комбатанта" і „Вісті" та приступили до видавання „Вістей Комбатанта".

У нараді взяли участь д-р Володимир Ґалан, д-р І. Козак, І. Поритко, Ю. Лопатинський, Й. Вишневецький, д-р О. Утриско, І. Кедрин-Рудницький, А. Валійський, Р. Купчинський та П. Постолюк, в особах яких були репре-

зентовані колишні учасники Армії УНР і УГА, та автономних клітин в рямцях ОбВУА — Братства Українських Січових Стрільців і Об'єднання кол. вояків УПА. Від Братства 1 Дивізії були приявні д-р Л. Ортинський, Є. Шипайло, І. Скіра, В. Гриньох, Я. Терлецький і Б. Артимишин. Засідання було попереджене нарадою в редакційних справах, на якій був приявний також З. Стефанів, а д-р С. Ріпецький прислав виправдання неприявности. По нарадах вудбулась спільна світлина і скромна закуска.

Учасники конференції Г. У. Об'єднання і Братства, на якій підписано умову про створення спільного журналу

сидять, в. л.: ред. І. Кедрин-Рудницький, ген. шт. полк. А. Валійський, д-р Л. Ортинський, д-р В. Ґалан, д-р І. Козак, інж. І. Поритко; стоять, в. л.: пполк. УПА Юрій Лопатинський, П. Постолюк, інж. І. Скіра, інж. Б. Артимишин, Є. Шипайло, В. Гриньох, інж. Я. Терлецький, Й. Вишневецький, д-р О. Утриско.

УМОВА

заклюгена дня 13-го травня 1961 року в Ню Йорку, Н. Й. поміж Головною Управою Об'єднання б. Вояків Українців в Америці (ОбВУА) з одної сторони та Головною Управою Братства кол. Вояків 1 Української Дивізії Української Національної Армії з другої сторони.

Доцінююги потребу видавання комбатантського журналу для закріплення і передагі грядугим поколінням культу і традицїї збройної боротьби України за незалежну державу, — стверджююги, що лише

спільними силами, авторськими і фінансовими, українських комбатантів на еміґрації можна видавати такий журнал постійно, та ствердивши однодушну постанову проводів обидвох вищезгаданих комбатантських організацій об'єднати свої спільні зусилля для видавання одного спільного комбатантського журналу, як продовження дотогочасної видавничої діяльности тих же організацій, названі обидві Головні Управи, діючи за посередництвом своїх уповноважених представників, та спираючись на відповідні рішення тих же Головних Управ, постановляють наступне:

1. Обидві Головні Управи, припинивши видавати свої дотеперішні журнали, тобто „Голос Комбатанта ОбВУА" та „Вісті Братства кол. Вояків 1 Української Дивізії УНА", приступають, як рівнорядні партнери до спільного видавання нового українського комбатантського журналу-квартальника, що його назва звучатиме „ВІСТІ КОМБАТАНТА".

2. Для видавання цього журналу обидві Головні Управи встановлюють у порозумінні одна з одною, спільну Редакцію і Адміністрацію. Члени цих видавничих органів відповідають за свою діяльність перед своїми дотичними Головними Управами. Відряджених до тих спільних видавничих органів своїх представників кожна Головна Управа може відкликати та замінити іншими тільки за згодою другої Головної Управи. Те саме стосується, коли будь-який член Редакції чи Адміністрації вибуває з її складу внаслідку зречення, тривалої нездатности або смерти, як також, коли приходиться настановити заступника для члена Редакції чи Адміністрації, який через тимчасову перешкоду не може виконувати своїх обов'язків. У всіх тих випадках на місце відкликаного, вибувшого або часово перешкодженого члена Редакції чи Адміністрації його наступник, чи заступник не мусить походити з тієї самої комбатантської організації, до якої належав його ж попередник на даному пості.

Позатим обидві Головні Управи схвалюють бюджет журналу, а в разі недобору покривають його шляхом дотацій — в основі по половині. Евентуальні прибутки з журналу будуть розділені також по половині, або пропорційно до висоти дотацій, що її вплатила дотична організація.

3. Журнал „Вісті Комбатанта" має бути загально-українським комбатантським періодиком і, як такий, не може заторкувати ніяких партійно-політичних справ. Зокрема не можна на його сторінках пропаґувати, поширювати, одобрювати ані опрокидувати політичні позиції будь-якого чи будь-якої з існуючих на еміґрації українських середовищ, центрів, партій чи груп. За дописи і звідомлення, що будуть поміщувані на сторінках журналу, відведених для внутрішніх справ,

як хроніка подій, звідомлення з діяльности та інших організаційних справ ОбВУА, Братства кол. Вояків 1 УД ги інших комбатантських організацій, які матимуть у журналі свої рубрики, несуть відповідальність виключно проводи організацій, які їх подають.

4. Працю Редакції й Адміністрації, включно до встановлення компетенцій відповідальних редакторів нормує окремий правильник, що є долугений до цієї умови, як її невід'ємна гастина.

5. Оця умова стає правосильною з днем її підписання обидвома договірними сторонами.

6. Розв'язання цієї умови настає на вимогу одного з контрагентів, яку слід подати другому контрагентові на письмі не пізніше готирьох місяців наперед.

7. Оцю умову списується та підписується в двох рівнозвугних примірниках, які вважаються рівновартними первописами.

У Ню Йорку, дня 13-го травня 1961 р.

За Головну Управу Об'єднання бувших Вояків Українців в Америці:

Д-р Володимир Галан
Д-р Іван Козак
Юрій Лопатинський
Іван Поритко
Йоахим Вишневецький
Іван Кедрин-Рудницький
Д-р Осип Утриско

За Головну Управу Братства 1 Української Дивізії Української Національної Армії:

Д-р Любомир О. Ортинський
Євген Шипайло
Інж. Іван Скіра
Володимир Гриньох
Інж. Ярослав Терлецький
Кирило Григоровиг

Братство кол. вояків 1 УД УНА

КОМУНІКАТИ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1 УД УНА

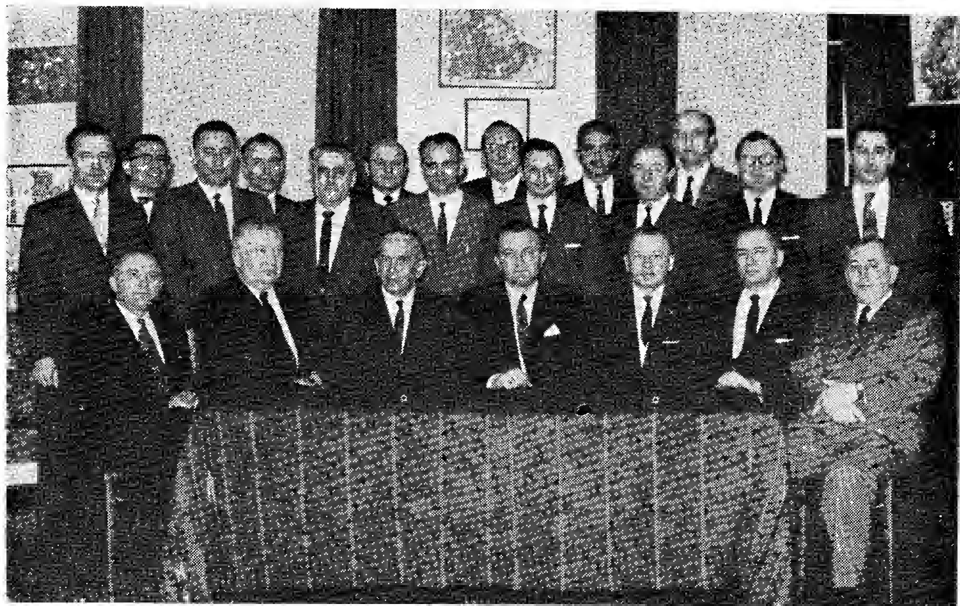
На засіданні Головної Управи Братства, що відбулось 6 листопада 1960 р. в Ню Йорку (приявні пп.: Л. Ортинський, Є. Шипайло, І. Скіра, В. Гриньох, Я. Терлецький, К. Григорович) винесено такі постанови:

1. Запізнавшись з листом п. А. Микулина, редактора журналу „Вісті" ГУ прийняла його резиґнацію з поста головного редактора „Вісті" і вислала йому листа з висловами подяки за його чотирирічну працю в журналі.
2. Реалізуючи постанову, прийняту на засіданні ГУ 24. січня 1960 р., про перенесення місця видавання журналу „Вісті" з Мюнхену, Німеччина, на терен ЗДА, вирішено припинити дальшу появу журналу „Вісті", як органу Головної Управи Братства в

Мюнхені, перенести видавничу діяльність ГУ до ЗДА і приступити, спільно з Об'єднанням б. Вояків Українців в Америці, до видавання одного, українського комбатантського журналу.

Поширена Конференція Братства (Головна Управа, Крайові Управи в ЗДА і в Канаді, представники Братства Броди-Лев, представники Станиць Братства в Ню Йорку й Филаделфії), що відбулась 19 березня 1161 р. в Ню Йорку рішила:

1. З днем 1 квітня 1961 р. дотеперішній орган Головної Управи Братства „Вісті" перестають бути органом Головної Управи, а Видавництво ГУ переноситься на терен Америки.
2. Приступити до видавання, спільного з ОбВУА, одного українського комбатантського журналу.
3. Взявши до уваги евентуальні видавничі потреби поодиноких Крайових Управ, залишити за ними ініціятиву у видавничій діяльності за попереднім її узгідненням з Головною Управою Братства.
4. Головна Управа Братства вступить в переговори з Головною Управою Об'єднання б. Вояків Українців Америки у видавнчій справі. Від імені Головної Управи Братства переговори вестимуть пп.: Л. Ортинський, І. Скіра, Є. Шипайло і Б. Артимишин.

Конференція членів Головної Управи, Краєвих Управ в ЗДА і Канаді і представників деяких станиць Братства 19 березня 1961 р., Ню Йорк

сидять, в. л.: сот. С. Гуляк, д-р Б. Левицький, д-р М. Малецький, д-р Л. Ортинський, інж. І. Скіра, Б. Бігус, мгр. Л. Стеткевич; стоять, в. л.: Є. Шипайло, М. Гись, інж. Я. Терлецький, К. Григорович, Г. Яремчук, Я. Колодій, інж. А. Заброцький, В. Гриньох, Ю. Ференцевич, В. Лотоцький, В. Зуляк, Б. Тимкевич, М. Заліпський, інж. Б. Артимишин.

Повідомлення Крайової Управи Братства в ЗДА

Дня 19 березня 1961 р. відбулося в Ню Йорку четверте в біжучій каденції Пленарне Засідання Крайової Управи Братства в ЗДА, на якому вшановано пам'ять померлого містоголови К. У. полк. Р. Долинського, а на заступника голови К. У. кооптовано д-ра Б. Левицького з Ню Йорку. Функцію представника К. У. до Комітету Пам'ятника Шевченкові при УКК перебрав мґр. Л. Стеткевич. На цьому засіданні винесено такі постанови:

1. Встановлено дату 7-го Крайового З'їзду Братства в ЗДА на День Праці, 2-4 вересня 1961 р. Місця ще остаточно не намічено, але обговорено можливість відбути цей З'їзд на Оселі Українського Робітничого Союзу в Ґлен Спей, Н. Й.
2. Із Крайовою Управою Братства з Канади устійнено, що в літі 1962 р. відбудеться зустріч дивізійників ЗДА і Канади в Дітройті, Міч. Такі зустрічі відбувалися до тепер що два роки, у роки коли не було Крайового З'їзду в ЗДА, а дві останні були на оселі „Говерля" біля Торонто в Канаді.
3. „Шафа Грає" — неперіодичне видання К. У. в ЗДА розіслано по різних місцевостях цього терену, а також поза його межі. Ціллю цього видання є в гумористично-сатиричній формі порушити деякі вояцько-комбатантські проблеми, а також придбати фінанси на видавничі цілі Братства. Розчислення з терену ЗДА за цей журнал провадить **фін. референт К. У. М. Гись,** а з країн поза ЗДА видавничо-адм. реф. К. У. **В. Гриньох.** Деякі місцевості, одержавши „Шафа Грає", замовили вже додаткове число примірників.
4. Крайова Управа звернулась обіжником ч. 59 з 25.3. 61 р. до свого членства активно включитися в відзначення 100-річчя смерти Т. Шевченка; кожний член повинен зложити щедрий даток на Пам'ятник Шевченкові в Вашинґтоні, як також такі дотації зложать всі станиці Братства в ЗДА. Протягом року станиці повинні вживати в своїй кореспонденції коверти з пропам'ятним шевченківським надруком, видані Братством і які можна замовити в голови станиці Чікаґо — **Б. Кашуби.**

За Крайову Управу Братства в ЗДА:

В. Лотоцький, секретар, **І. Скіра,** голова

СТАНИЦЯ БРАТСТВА В ДІТРОЙТІ

Життя станиці Братства в Дітройті проходило, в 1959 р., під знаком відзначення п'ятнадцятої річниці бою коло Бродів та виготовлення братських прапорів для інших станиць. 1960 рік позначився влаштуванням імпрез літературно-мистецького і розвагового характеру. Ці імпрези були наскрізь вдалі і втішались великою фреквенцією присутніх. Передовсім такою вдалою імпрезою треба назвати авторський вечір письменника Олега Лисяка, кол. воєнного звітодавця, далі — ревія „Під веселим оборогом", в постанові мистецького ансамблю „Розвага" з Торонта.

Інші вияви діяльности за 1960 р.: переведено збірку на інвалідів, що дала 440 дол.; на різні громадські цілі відведено 250 дол.; з цієї суми призначено 50 дол. як даток на місцеву українознавчу школу, 50 дол. на українську вищу школу, 50 дол. на пресовий фонд „Вісті", 25 дол. на фонд Суспільної Опіки. Решта грошей, у формі десятидоларових датків, була призначена на різні національні цілі. В 1960 р. стани-

ця Братства в Дітройті, чи не перша в ЗДА, уфундувала одну стипендію для незаможнього учня українознавчої школи.

Члени станиці приймали активну участь в існуючих на терені Дітройту громадських організаціях, таких як: УККА, ООЧСУ, ОДВУ, ОПВБУ, ОбВУА, Обнова, Пласт, СУМА, Лікарське Т-во, Батьківський Комітет при українознавчій школі, Черник та інші.

В ім'я об'єктивности треба ствердити, що в працях станиці помічались теж деякі недоліки: передовсім, це брак зацікавлення працями станиці серед частини членства, залеглості з вкладками, слабо розвинений кольпортаж журналу і нереґулярне відсилання належитостей за кольпортаж.

В 1960 р. станицю Братства в Дітройті очолювала управа в складі: **Ярослав Кривий** — голова, **Л. Татух, З. Ґоїв, І. Лотоцький, Б. Левицький, П. Стасів, М. Ніньовський, О. Ворик, Р. Юшкевич** — члени. Контрольна Комісія: **О. Луцький, сот. М. Неганів, Б. Козак і д-р В. Прокопович.**

11 березня 1961 р. відбулись загальні збори станиці Братства в Дітройті, на яких вибрано нову управу станиці в складі: голова — **д-р В. Прокопович**, члени: **Б. Козак, З. Ґоїв, Б. Середюк, М. Трешневський, Л. Татух, І. Козак, Б. Левицький, І. Лотоцький, Р. Юшкевич.** Контрольна Комісія — **Я. Кривий, сот. М. Неганів, П. Стасів.** Вже за нової управи станиця влаштувала дві імпрези: 22. квітня ц. р. висвітлено фотомонтаж „Шляхами Української Дивізії" і веселий додаток — насвітлення історії Дивізії Грицем Зазулею; 6. травня відбувся авторський вечір нашого товариша зброї, письменника **Юрія Тиса-Крохмалюка**, автора „Боїв Хмельницького" і „Щоденника Селепка Лавочки".

Появу гумористичної однонідівки „Шафа грає" прийняло наше чleнство дуже прихильно і чекає на її дальші випуски.

Рішення про видання одного спільного комбатантського журналу на терені Америки більшість членства оцінила позитивно.

В 1962 р. станиця в Дітройті плянує відзначити десятиріччя свого існування у формі трьохденної зустрічі-з'їзду, правдоподібно 3, 4 і 5 липня 1962 р. на літній оселі „Діброва".

О. Луцький

10-ТІ РІЧНІ ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ СТАНИЦІ БРАТСТВА В ТРЕНТОНІ

12 березня 1961 відбулись 10-ті Річні Загальні Збори Станиці в Трентоні. Зборами проводила Президія з предсідником М. Головчаком. За уступаючу Управу звітував Б. Дудик, який був головою станиці протягом 10 років. Станиця, одна із найстарших на терені ЗДА, хоч чисельно невелика, проявляє діяльність у всіх ділянках. Найбільшою імпрезою станиці в звітовому році було посвячення прапору, якого доконав к. дивізійний капелян о. д-р Нагаєвський, а почесним кумом був ген.-штабу ген. пор. Павло Шандрук. У святі, яке складалось з церковної частини і бенкету, зорганізовану участь взяла молодь СУМА, а гостями були майже всі члени Крайової Управи й представники місцевих організацій та громадянство.

Збори вибрали нову Управу в складі: **М. Головчак** — голова, **В. Маркевич** — заст. голови, **М. Кузів** — секретар, **Т. Флюнт** — скарбник. До Контрольної Комісії увійшли: **д-р Т. Крупа** — голова, **В. Танчак** і **Д. Максимів** — члени.

На Загальних Зборах був присутній голова Крайової Управи **інж. І. Скіра**, який з'ясував учасникам актуальні проблеми нашого Братства та дав приклади про потребу і живучість нашого товариства.

(Учасник)

НАЙМОЛОДША В ЗДА 4-РІЧНА ЮТИЦЬКА СТАНИЦЯ

Пригадується мені 22. березня 1958 р., коли то ми з В. Стрільчуком обговорювали справу утворення станиці в Ютнці. Був це час, коли в Ютиці перестав існувати Відділ ОбВУА і відчувалась потреба комбатантської клітинн. По спільній нараді рішено створити Станицю Братства 1 УД УНА. Першим головою обрано В. Стрільчука. Ми, дивізійники, дуже раділи подією утворення станиці, і приступили до праці. Улаштовано академію в день Закарпаття і в річницю бою під Бродами. Академії з вдалими мистецькими програмами проходилн дуже успішно, так, що загал громадянства був дуже задоволений. Дальшою працею було випущення стінної газети „Дивізійник", якою зайнявся Я. Лужний. Випущено 4 числа, кожне по чотири сторінки машинопису. Літом і весною станиця влаштовувала забави, з яких дохід відсилано на інвалідів. Велике свято було в нас 12 липня 1959 р., день посвячення дивізійного прапора, який уфундував для станиці один із членів, Петро Ралько. На посвячення прапора прибув полк. Р. Долинський. Його несподівана смерть сколихнула нашою станицею, бо ще недавно він був між нами, а зараз його немає між живнми. У місяці березні відправлено панахиду за спокій душі бл. п. дорогого нам полк. Р. Долинського. Тепер ютицька станиця вступила в четвертий рік свого існування. Спільне зрозуміння і дружня співпраця невеликого гурта друзів держить станицю при житті. Останні Загальні Збори вибрали головою і секретарем **Я. Лужного,** а скарбником **П. Ралька.**

Я. Лужний, голова станиці

СТАНИЦЯ НЮАРК

Наша станиця відзначила 15-річчя Української Національної Армії та вшанувала її Головного Командувача окремою імпрезою, що відбулася в неділю, дня 11-го грудня 1960 року, в авдиторії однієї з публічних шкіл Нюарку.

Доповідь виголосив п. **сот. М. Ліщинський** із Филаделфії. З питомою йому ерудицією він проаналізував важливіші точки дивізійної проблематики, зупиняючись довше на самому факті постання Української Національної Армії, що був завершенням і виправданням існування Дивізії. Зокрема доповідач з'ясував ролю, що її відограв у час творення УНА її Головний Командувач, **ген. шт. ген.-пор. Павло Шандрук.**

Другу частину імпрези виповнила мистецька програма, закінчена відспіванням національного гимну всіма присутніми.

СТАНИЦЯ ДІТРОЙТ ВІТАЄ ЮРІЯ ТИСА

Це властиво вже другий авторський вечір, який улаштувало Братство Дивізійників у Дітройті. Минулого року був вечір Олега Лисяка, а цього року, Авторським Вечором вітали письменника Юрія Тиса, що переїхав з Арґентини на постійний побут у Дітройті.

Вечір відбувся 6-го травня в залі клюбу „Орлик", при накритих, білими скатертями, столиках. На столиках видніли дотепні написи з рисунками як „Генеральний Штаб — від фрайтра до генерала", „Герої з-під Бродів і Міттенвальду", або „Стіл автора і Дітройтської Богеми під столом". Написи як і декорація сцени вводили гостей у добрий, легкий і, так, сказавши, богемічний настрій.

Вечір відкрив голова д-р В. Прокопович підмічуючи отой непригожий у Дітройті, для мистецької творчости, ґрунт на якому все таки наші малярі щось малюють, а письменники щось пишуть.

Після відкриття прийшло читання уривків з творчости автора. До цього запрошено членів Театрального Товариства під керівництвом ред. Зенона Тарнавського. Він же навів короткий погляд на творчість Ю. Тиса і давав свого рода літературні коментарі поміж поодинокими читаннями, які виконали: пані С. Березовська, панна Ґ. Юрків, панна К. Ткачук і пан Р. Татарський.

Другу частину вечора „завоював" Селепко Лавочка. В ролі Селепка виступив відомий артист В. Довганюк, який у респекті до автора потрудився аж з Торонта.

Селепка впровадив на сцену наш ЕКО, який короткими словами схарактеризував цього рода творчість Юрія Тиса. Цікавою була його заввага, що в нас часто порівнюють літературну постать Селепка Лавочки із Швейком, а це дуже неправильно. Тоді коли Швейк — тип неґативний і грубіянський, Селепко Лавочка тип позитивний і до певної міри навіть героїчний.

Впровадивши Селепка Лавочку на сцену, Еко залишився, оправдуючись, „щоб Селепко на сцені сам не боявся", і під час самого виступу ілюстрував текст „щоденника" рисунками на таблиці. Сам же артист В. Довганюк був у ролі Селепка незрівняний.

На кінці виступив сам Юрій Тис. Його слово про літературну творчість, зокрема про історичну сюжетність в його власній творчості, розкрило перед слухачами широкий діяпозон його не тільки письменницького, але й ораторського таланту.

Годиться згадати, що на вечір прибув член Головної Управи, заст. голови п. М. Бігус.

Ігор В. Козак, прес. реф.

ІСТОРІЯ І. УД В ЕСПАНСЬКІЙ МОВІ

Заходом Українського Інформаційно-Видавничого Інституту в Буенос Айрес друкується історія І. УД УНА в еспанській мові. Автором праці є інж. Юрій Тис-Крохмалюк. Книжка, яка появиться під наголовком „Ґерра і Лібертад" (Війна і свобода) матиме понад 200 сторінок друку, багато ілюстрацій, мап, тощо. На зміст книжки складаються дані про організацію Дивізії, причини які довели до її постання, бойовий шлях Дивізії на усіх фронтах боїв, тощо. Поодинокі розділи є ілюстровані споминами колишніх вояків і старшин, відгуками на дії Дивізії з чужих джерел та численними бойовими шкіцами. Вступне слово написав ген. П. Шандрук, мистецька обкладинка роботи Б. Крюкова.

Книжку видається за грошовою допомогою крайових станиць Брацтва УД в ЗДА, Канаді і в Арґентині, що й зазначено у відповідному місці. Після появи цієї праці редакція „Вістей Комбатанта" обговорить її докладніше на сторінках журналу.

„НЕСПОДІВАНКИ" НА БРАТСЬКИХ ВЕЧІРКАХ У ФИЛАДЕЛФІЇ

Мабуть немає ніодної Станиці Братства в ЗДА, що не влаштувала б більше чи менше вдалу розвагову імпрезу, з більшим чи меншим дефіцитом або, в ряди-годи, зі зиском. А щоб каса „не світила пусткою" — треба реклями. І, здається нам, Станиця Братства у Филаделфії, під керівництвом свого голови, інж. В. Заброцького, знайшла добру розв'язку. Зваблює гостей афішом, на якому великими буквами виписано: „Гостей чекають милі несподіванки".

Здавалося б — втерта фраза, пуста обіцянка. Але филаделфійська публіка вже переконалась, що Станиця дотримує слова і що справді буде мила й оригінальна несподіванка. І так, на вечорницях у Кемдені, вмаршувала на залю група „канонірів" з „гарматою" з якої, на команду „вогонь", вилетів великий котильйон, що ним удекоровано аранжера. На т. зв. „Дивізійних запустах" між публіку загнався „кінь" з хлопчиною, а братія відспівала традиційний гимн кавалериста: „Ой коню мій коню . . ." Ще на іншій вечірці видавали, з малощо не оригінальної, полевої кухні, „мннаж" — смачний ґуляш. Не зупу з ріпи, як колись, а ґуляш! Врешті, на останній забаві, спеціяльне жюрі вибрало найкращі . . . ноги піхотинця. Бо ніби чому захоплюватись тільки ногами одної статі? У декого з піхоти теж гарні ноги . . .

Так виглядають деякі з „милих несподіванок" на імпрезах Станиці у Филаделфії. Вони оживлюють наші зустрічі і витворюється веселий настрій: у публіки і у скарбника Станиці.

З легким серцем прозраджуємо ці филаделфійські таємниці, бо їх вже й так не будемо „відгрівати" в майбутньому, залишаючи патент для використання всім, хто ще не скористався з „милих несподіванок". В міжчасі ми вже маємо на поготівлі направду нові, сензаційні „милі несподіванки", що їх, очевидно, не прозрадимо. Щоб їх пережити, треба „пофатиґуватись" на наступну імпрезу нашої Станиці.

І. С.

ВИДАВНИЧИЙ ФОНД КУ БРАТСТВА В ЗДА

Члени Крайової Управи в ЗДА на засіданні дня 17.5. 61 розглянули видавничі потреби Братства в зв'язку із появою спільного комбатантського журналу „Вісті Комбатанта" і зложили на ту ціль по 5.00 дол.: І. Скіра, Б. Левицький, В. Лотоцький, М. Гись, В. Артимишнн, Я. Колодій, В. Гриньох, Л. Стеткевич, Ю. Ференцевич і В. Зуляк, — разом 50.00 дол. Крайова Управа звертається отсим з закликом до Станиць і Членства складати пожертви на видавничий фонд Крайової Управн Братства через свої Станиці або прямо на адресу фінансового реф. КУ.:

M. Hys 6011 N. Warnock St.,
Philadelphia 41, Pa.

Братство в Канаді

На новому етапі видавничої діяльности Братства, в першому числі нового журналу — нашого спільного, всіх українських комбатантів, хочемо поінформувати наших читачів про життя Братства кол. вояків 1 УД УНА в Канаді. Ми сподіємось, що подібно як колись „Вісті", так тепер „Вісті Комбатанта" будуть втішатися популярністю серед кол. дивізійників, серед усіх українських комбатантів й української громади.

В цьому першому числі ми хотіли б поділитися кількома думками і спостереженнями про наші дотеперішні досвіди і застановитись, наскільки це в нашій спромозі — над майбутнім.

Десять років організованого життя комбатантського товариства дозволяє на підсумки, є вже „мала історія".

Нам здається, що Братство в Канаді внесло свій вклад в українське життя нашої країни. Праця по станицях проходить задовільно, деколи вона дуже жвава, часом занепадає, членство знеохочується. Але знову приходить нова управа, нові люди — і життя поступає вперед. Деколи члени наших станиць попадають у сумнів: як передавати традиції, кому, взагалі — що робити? Здається, нема відповіді на ці питання, але коли добре приглянутись до життя і не шукати „в цілому діри" — то є над чим і для кого попрацювати. Буває теж, що станиці, що якось „завмерли" а, може їх взагалі не було — оживають і то без „наказу" згори а так прямо з власної ініціятивн місцевих членів. Так було, так зорганізувались, станиці в Едмонтоні, в Калґарі і в Саскатуні. Цей факт застановив багатьох, що сумнівались у доцільності праці Братства, і показав, що таки є перспективи для праці.

Коли приглядаємось до життя української громади в Канаді то приходиться ствердити, що сьогодні дивізійники є на нашому терені активним елементом не лише в своїх станицях, але в усіх українських організаціях, на всіх ділянках життя. Колись — здисцнплiновані вояки, сьогодні — карні громадяни. Ми деколи не добачуємо, що наші товариші муравлиною працею причиняються до неодного великого діла, і що передумовою для того є їхня організованість, є ті чесноти, які ми стараємось плекати в Братстві.

А коли так було в минулому, то — на нашу думку — перед нами є теж майбутнє. Насамперед погляньмо на нашу братську працю: перед нами є завдання співпрацювати і помагати спільному українському комбатантському журналові — „Вістям Комбатанта". Допомога нашим інвалідам, плекання дружніх відносин між кол. вояками, взаємна братська допомога — чи ж це не конкретні завдання? Врешті — і найважніше — ми повинні виявлятн зацікавлення і помагати змаганням українського народу до незалежности, приймаючи участь у різних акціях на його користь.

Осягнути вище згадані цілі, що ми їх тут перерахували, не можна поодинці, а лише гуртом. Фактом є, що ми, кол. дивізійники, які багато пережили спільно і свого часу були готові до найбільшої жертви за справу — можемо спільно багато зробити, навіть якщо ми маємо різні погляди, чи належимо до різних партій. Але є загально-українські справи, які всім нам однаково дорогі і для їх добра треба нам спільно діяти.

Тяжко згори дати рецепту, що, коли і як робити. В різних місцевостях є різні справи льокального характеру. Годі видати обіжник, який усе передбачив би. Для того треба щоб наші товариші на місцях сходились із собою,

обмірковували і спільно діяли. Дуже потрібні і корисні є спільні зустрічі, з'їзди, по можности теж з нашими товаришами в ЗДА. На підставі досвіду знаємо, що такі зустрічі дуже причиняються до пожвавлення праці в рядах Братства, і тому їх треба плекати, треба влаштовувати.

На нашу думку роля кол. вояків 1 УД, як молодої комбатантської генерації, є велика, тільки треба хотіти її виконати. Треба самому шукати і знаходити цілі, що їх підсуває нам життя, треба серйозно до них підходити і їх здійснювати. Головно мусимо вважати, щоб погоня за матеріяльними благами не закрила нам очей на вищі цілі, задля яких ми були змушені покинути рідний край.

Подаючи цих кілька думок сподіємось, що вони знайдуть відгомін серед читачів, і що на цю тему ще будуть виявлені на шпальтах нашого журналу погляди інших. А це було б корисно і цікаво, а теж помогло б нам провірити, які можливості існують, як наші товариші задивляються на порушену тему.

Володимир Гузар
секретар Крайової Управи
Братства в Канаді

ВИБРАНІ В 1961 Р. УПРАВИ СТАНИЦЬ

Станиця Калґари:

В. Папірник — голова, Д. Гомонів — заступник голови, Е. Вишинський — секретар, О. Савка — скарбник, Д. Шостаківський — вільний член. Контрольна Комісія: І. Головецький — голова, М. Цвітун, Д. Гриновецький — члени.

Станиця Вінніпеґ:

О. Загорода — голова, М. Хар — заступник головн, Л. Рудницький — секретар, П. Кралька — скарбник, І. Нестор — освітній референт, С. Паучок — допомоговий референт, І. Лучка й М. Михайлишин — вільні члени. Контрольна Комісія: Ю. Шумський — голова, І. Савчак, М. Трошко — члени.

Станиця Едмонтон:

Ю. Чорнодоля — голова, М. Павлеса — заступник голови, М. Кучер — секретар, Я. Цвіклевич — скарбник, З. Прокоп — орг. референт. Контрольна Комісія: П. Тодорук й Р. Чучман. Почесний Голова Станиці: о. мітр. В. Лаба.

Станиця Монтреаль:

Д-р Р. Турко — голова, О. Винницький — заст. голови, К. Когутяк — секретар, В. Мота — скарбник, Я. Мандрик — вільний член. Контрольна Комісія: О. Марків — голова, М. Горбатюк й В. Білик — члени.

Станиця Торонто:

М. Бойко — голова, В. Верига — заст. голови, Т. Юркевич — секретар, О. Мудрий — скарбник, О. Хотинецький — прес. референт, Я. Гнатків — реф. імпрез, М. Ромах — вільний член. Контрольна Комісія: Д-р Г. Шиманський — голова, Т. Юрійчук, Б. Кальба — члени.

СТАНИЦЯ В СТ. КЕТЕРИНС

В поблизу „чуда природи" — Ніяґарського водоспаду, при переїздному шляху зі ЗДА до Канади положена мала місцевість-місточко Ст. Кетеринс. Вже від дев'яти років діє тут серед української громади Станиця Братства кол. вояків 1 УД УНА. Як кажуть — „кумпанія невелика але — чесна", около дві десятки членів.

За дев'ять років своєї діяльности станиця може виказатись таким звітом праці: сходин і засідань — 51; доповідей та рефератів — 32; висвітлено фільмів з вояцькою тематикою — 9.

В нашому новому окруженні часто міряють успіхи доляровими вимірами. І під тим поглядом наша станиця може виказатнсь кількома позиціями: зібрано і вислано на інвалідів — 2078

дол.; на допомогу українській молоді і школам — 137 дол.; на фонд опіки над могилами — 54 дол.; на видавничий фонд Братства — 113 дол.; Крайовій Управі Братства — 225 дол.

З приємністю треба відмітити, що всі члени, тобто 100% членства — є активні в працях Станиці, в суспільно-громадських і молодіжних організаціях, в церковних товариствах. Більшість наших членів є членами загально-комбатантської канадійської організації „Канадійський Легіон”. Станиця нав'язала зв'язки з усіма іншими комбатантськими організаціями в місті і в міру потреби з ними співпрацює. Є теж тісні контакти з сусідніми Станицями Братства на терені ЗДА і Канади.

Вибрана на 1961/62 роки Управа Станиці: **В. Михаськів** — голова; **П. Коваль, В. Католик, Р. Самотулка, В. Деркач, К. Фіцик, М. Чорнописький, Ст. Стасів.**

На Загальних Зборах Станиці одноголосно одобрено рішення Головної Управи Братства про спільне з ОбВУА видавання комбатантського журналу „Вісті Комбатанта” і переслано 20 дол. на пресовий фонд.

Роман Самотулка, секретар

АНДРІЙ ПАЛІЙ

В середу 10-го травня 1961 р. помер в Едмонтоні бувший старшина Української Галицької Армії та колишній начальний директор Маслосоюзу у Львові, сл. п. інж. Андрій Палій. Сл. п. інж. Андрій Палій жив в Торонті, а до Едмонтону виїхав на відпочинок і спочив на віки. Тлінні останки Покійного перевезено до Торонта, де й відбувся похорон в суботу, 13-го травня, з похоронного заведення Кардинала при Бетгурст вул., при великому здвизі народу.

Інж. Андрій Палій народився в селі Кривотули, пов. Товмач, у Західній Україні 1-го грудня 1893-го року. Під час першої світової війни був старшиною в австрійській армії, з якої опісля перейшов до Української Галицької Армії та як старшина взяв активну участь у боротьбі за українську волю і державність. Здобувши після війни диплом інженера агрономії, він від вересня 1923 до липня 1944 р. був зайнятий в Крайовій Централі Молочарських Кооператив „Маслосоюз” у Львові в характері начального директора.

ПАМ'ЯТІ ПОЛК. Р. ДОЛИНСЬКОГО

Замість квітів на могилу бл. п. полк. Романа Долинського на фонд опіки вояцьких могил суму 10 долярів зложила Станиця Братства к. Вояків 1 УД УНА в Сант Кетеринс, Канада.

Об'єднання б. Вояків Українців в Америці

З діяльности Головної Управи ОбВУА

ЗАСІДАННЯ В НЮ ЙОРКУ У СПРАВІ ОБ'ЄДНАННЯ ЖУРНАЛІВ

23 квітня ц. р. відбулось у Ню Йорку надзвичайне засідання Головної Управи ОбВУА, в якому взяли участь голова **д-р В. Ґалан,** заступники голови **д-р І. Козак, І. Поритко і Ю. Лопатинський,** Фінансовий референт **Й. Вишневецький,** культурно-освітній **І. Кедрини-Рудницький,** член Головної Управи **д-р О. Утриско** і директор „Червоної Калини" **П. Постолюк. Д-р Ґалан,** відкривши засідання, згадав про смерть першого голови ОбВУА Дмитра Галичина і просив вшанувати його пам'ять. Опісля пояснив, що це засідання присвячене виключно справі „Голосу Комбатанта" і дальший його долі. **Ред. Кедрин** повідомив, що переговори з Головною Управою Братства кол. вояків 1 УД УНА в справі з'єднання обох журналів дійшли так далеко, що узгіднено вже проєкт умови, як теж устійнено подробиці щодо майбутньої спільної редакції й адміністрації нового журналу. Ті тексти були переслані Президії Головної Управи для інформації до Филаделфії і їх треба формально затвердити, чи змінити. Пропонує прийняти їх у принципі, але задля остаточного зредаґування вибрати комісію. Пояснює різні позиції проєктованого бюджету на два числа нового журналу „Вісті Кобатанта", які мають появитись в цьому році. З уваги на значно збільшений розмір журналу і тим самим збільшені кошти — необхідно дещо підвищити передплату. Передплатники „Голосу Комбатанта" мали б доплатити тільки невеличку різницю $ 1. Звертає увагу на конечність заклику до всіх Відділів ОбВУА, щоб вони дбайливіше, аніж було до цього часу, подавали на сторінках „Вістей Комбатанта" відомості про свою діяльність і цим — перед усім комбатантським світом — давали доказ живучости нашої організації. — **П. Постолюк** ствердив, що 564 члени ОбВУА є активними передплатниками нашого журналу, але на рік 1961 вплатили передплату покищо тільки 116 побратимів. Є надія, що й усі інші, які мають попередні числа „Голосу Комбатанта" і напевне захочуть мати його комплект та діставати „Вісті Комбатанта", вплатять передплату і доплатять по $ 1. На превеликий жаль — 239 членів ОбВУА, які діставали наш журнал, не вважали за свій обов'язок побратимської солідарности і льояльности прислати невелику належність і за ввесь час не вплатили ні сотика. До 15 квітня 1961 р. наспіло на рахунок „Голосу Комбатанта" $ 558, на покриття коштів 9-го числа треба ще $ 210. 94 не-членів ОбВУА передплачували „Г. К.". Найгірший з усіх Відділів — Боффало: завинив $ 108. П. Постолюк додатково пояснює бюджет „Вістей Комбатанта" та оптимістично з'ясовує можливості його реальности. Потверджує слова ред. Кедрина, що треба поставити новий журнал на такому рівні, щоб можна дійсно вимагати за нього вищу ціну і щоб він був атракційним для всіх колишніх вояків-українців у вільному світі. **Д-р Ґалан** склав подяку І. Кедринові і П. Постолюкові за редаґування й адміністрування „Голосу Комбатанта". Привітав факт, що знайшовся новий гурт людей, однаково з-посеред старших комбатантів як і молодших, які взяли на себе обов'язок покликати до життя новий репрезентаційний журнал. Треба, щоб в нашому громадянстві поширилась думка про потребу і виховну та моральну вартість існування такого журналу.

У дискусії взяли участь всі приявні. На внесок скарбника **И. Вишневецького** ухвалено для нового журналу субвенцію $ 300.00. Рішено зактуалізувати давню постанову про уладження в другій половині серпня „Дня Вояка" в Бавнд Бруку з активною участю Відділів ОбВУА в Ню Йорку, Нюарку, Филаделфії і Ню Гейвені, з прибутком на „Вісті Комбатанта". **Прийнято в принципі проєкт умови про з'єдинення журналів** та визначено день 13 травня ц. р. на спільне засідання обох Головних Управ для підписання умови. Призначено І. Кедрина-Рудницького на одного з двох редакторів „Вістей Комбатанта", відповідального за журнал перед Головною Управою ОбВУА, д-ра С. Ріпецького на його заступника та ред. Романа Купчинського на члена редакційної Колегії і мовного редактора, як теж уповноважено ред. Кедрина до доповнення Редакційної Колегії від ОбВУА (погодився ген. шт. полк. А. Валійський). Делеґовано, як довіреного Головної Управи, до Адміністрації „Вістей Комбатанта", дир. П. Постолюка, погодившись на всі його суґестії. Обрано до Комісії для остаточного оформлення Умови про з'єднання журналів і двох Правильників, як теж узгіднення подробиць бюджету, — д-ра І. Козака і И. Вишневецького. Всі постанови прийнято одноголосно.

З життя Відділів ОбВУА

НЮ ЙОРК

ЗАГАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Обрана Загальними Зборами в дні 1 квітня ц. р. Управа Відділу схвалила на своєму першому засіданні плян праці на перший період ділового року, що триває до кінця червня. Зокрема постановлено відзначити 35-ту річницю трагічної смерти св. п. Симона Петлюри, Голови Директорії та Головного Отамана Військ Української Народньої Республіки, святочними сходинами членів. Таку скромну, внутрішнього порядку форму святкування тієї річниці рішено застосувати тому, що діючий на терені Ню Йорку Центральний Комітет Вшанування Пам'яти Симона Петлюри в Америці віддавна приготовляв на день 3-го червня ц. р. урочисту Академію.

В дні 29 квітня ц. р. представники Відділу взяли під проводом голови участь у традиційній Параді Льояльности в Ню Йорку.

На черговому засіданні Управи, що відбулося 20 травня ц. р. poладнано низку біжучих справ, а зокрема: На місце секретаря Відділу, пор. інж. Дам'яна Захарченка, що виїхав з Ню Йорку на працю, назначено виконуючим обов'язки секретаря на час його відсутности сот. інж. Івана Мирошниченка. Рішено прийняти поголовну участь у вищезгаданій Академії, присвяченій 35-им роковинам смерти Головного Отамана як також у Панахидах за спокій Його душі, що мають бути відслужені у всіх українських православних церквах Ню Йорку. Також рішено взяти участь у традиційній Панахиді по поляглих борцях за волю України, в суботу перед Зеленими Святами в українській греко-кат. церкві св. Юрія. Прийнято до відома запросини консисторії Української Православної Церкви в ЗДА до участи в торжестві з приводу вмурування в стіну Церкви-Пам'ятника в Бавнд Бруку Н. Дж. цеглин з Київських Святинь, призначеного на 4 червня ц. р. і попрошено ген. О. Загродського, щоб репрезентував Нюйоркський Відділ ОбВУА на тому торжестві.

Далі обмірковано участь Відділу в імпрезі під назвою „День Українського Вояка", що плянується на день 27 серпня ц. р., на площі в Українському Селі біля Бавнд Бруку, Н. Дж. спільними силами Відділів ОбВУА: Нюарк,

Ню Гейвен, Ню Йорк та Филаделфія.

Голова та деякі члени Відділу помагали, порядком взаємности, Братству Броди-Лев переводити біля українських церков зелено-святочну збірку пожертв на охорону воєнних могил.

В дні 2 червня ц. р. голова Відділу, д-р І. Козак, на запрошення родини померлого, взяв участь у похороні бл. п. о. Іллі Гаврилишина, б. старшини УГА, що відбувся в Елизабеті, Н. Дж., та виголосив над відкритою могилою прощальне слово.

ВІДЗНАЧЕННЯ РІЧНИЦІ СМЕРТИ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ

У виконанні доручення Головної Управи ОбВУА та вищенаведеної постанови Управи Відділу, влаштовано дня 20 травня ц. р. в год. 7 вечора в залі Українського Літературно-Мистецького Клюбу в Ню Йорку святочні сходини, присвячені 35-ій річниці трагічної смерти св. п. Симона Петлюри. На сходини прибуло 40 побратимів. Сходини відкрив та ними проводив голова Відділу, сот. д-р Іван Козак, який попросив приявного генер.-пор. Олександра Загродського бути почесним головою сходин. Після вшанування пам'яті Головного Отамана вставанням з місць та мовчанкою, голова Відділу прочитав актуальну доповідь. На тлі життьового шляху Великого Покійника накреслив Його діяльність і неперевершені заслуги, як державного мужа і безкомпромісового борця за визволення країни, а зокрема як ентузіяста й організатора рідного війська. Після доповіді і відспівання Національного Гимну, голова закрив святочну частину сходин, при чому м. і. окрему увагу присвятив підписанню між Головними Управами ОбВУА і Братства кол. Вояків 1 УД УНА умови щодо видавання спільного журналу під новою назвою „Вісті Комбатанта". **І. К-к**

НЮАРК, Н. ДЖ.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ

Загальні збори місцевого Відділу ОбВУА відбулися в цьому році у дещо спізненому реченці, а саме 22 квітня 1961. Збори відкрив голова М. Стебельський, який привітав приявних членів і згадавши про ненадійну смерть сл. п. Дмитра Галичина, кол. старшину УСС і УГА, учасника наших визвольних змагань, члена основника і першого голову ОбВУА, прохав вшанувати пам'ять Покійного встанням з місць і однохвилинною мовчанкою. До президії зборів вибрано побратимів: М. Топоровича, як предсідника, і д-ра О. Утриска як секретаря. По відчитанні секретарем протоколу з попередніх загальних зборів, прийнято його без змін до відома. Згідно зі звідомленням уступаючої управи: голови, секретаря і касієра, які звітували також за неприявних на зборах: господаря, бібліотекаря і референта С. О., управа відбула у звітовому часі 11 засідань. Влаштовано такі імпрези та доповіді: 1) товариську зустріч з членами місцевої Станиці Дивізійників (14 травня 1960) при скромній перекусці, на якій побр. А. Радомський відчитав свій спогад про перші дні німецько-большевицької війни, а побр. О. Голинський виголосив доповідь про значення такої зустрічі, що її треба повітати як поміст до зреалізування ідеї об'єднання комбатантських організацій на терені Нюарку; 2) ювілейні Вояцькі Вечерниці (29.10. 1960) з нагоди 10-ліття існування Об'єднання, в програму яких входило привітання головою членів-основників та б. голов Об'єднання і промова побр. д-ра Р. Криштальського до побратимів-ювілятів (понад 70 років життя); 3) Листопадові сходини з Вояцьким Апелем (5.XI. 1960) получені з привітом сот. Б. Загайкевича, доповіддю побр. О. Голинського, спогадом побр. д-ра Л. Го-

лінатого про 1918 р. на Україні і деклямацією побр. О. Лисинецького; 4) Військовий Апель 22. січня (22.I. 1961) получений з доповіддю побр. д-ра Криштальського та діточими деклямаціями. Окремо відбулись доповіді: а) ред. Я. Курдидика (9.IV. 1960) з військовою тематикою і б) доповідь-спогад побр. О. Бережницького „Про панцирний потяг УГА на залізничій лінії Самбір-Хирів в роках 1918-19, командантом якого був сам доповідач. Разом відбулись 4 імпрези та включно з ними і окремо 8 доповідей. Відділ ОбВУА нараховує тепер 48 членів (в тому числі 38 членів вирівняли чл. вкладки, 3-х членів звільнених від плачення чл. вкладок і 7 членів залягає з чл. вкладками). У звітовому часі приєднано 2-х нових членів. Бібліотека Відділу має 148 книжок і брошур. За традиційним звичаєм Управа висилала членам святкові побажання з нагоди Різдва та Нового року і Великодніх Свят. Секретар полагодив у звітовому часі разом коло 500 писем. Гол. Управі ОбВУА вислано титулом 50% чл. вкладок квоту 83 дол. 50 цт., до Суспільної Служби комбатантів на Дар У. В. І. (з переведеної листопадової збірки під українськими церквами і на збіркові листи) квоту 313 дол. 20 цт. До інвентаря свого набула управа новий прапор вартости 150 дол. Понадто Управа переслала титулом допомог трьом особам у Бразилії і Німеччині разом 25 дол. З домівки Об'єднання користали організації: Курси українознавства, Українська Студентська Громада, Філія ОДУМ, Відділ СУА, „Самопоміч" враз з Кредитівкою і інші. Побр. М. Шавала звітував іменем Контрольної Комісії, яка перед зборами перевела докладну перевірку діловодства Відділу та ствердила дбайливе ведення книг і знайшла все в якнайкращому порядку.

В оживленій дискусії над звітами забирали голос: д-р В. Бемко, д-р Л. Голінатий, З. Стефанів, д-р Карапінка, яким давали вияснення уступаючі: голова, секретар і касієр в справах організаційних, залягання членських вкладок, передплати журналу „Голос Комбатанта", імпрез. доповідей, бібліотеки. Замітний був голос старшого віком побр. М. Лозинського, який запитував про відношення до нашого Об'єднання з боку місцевої Станиці кол. Вояків 1 УД УНА, яких чимало перебуває в Нюарку і околиці, висловлюючи острах за стан комбатантської організації, коли ми старші „відійдемо" а молодші колишні вояки не зголосяться в ряди нашої організації. Внесення побр. М. Шавали на схвалення довір'я і висловлення подяки Управі перейшло одноголосно серед аплявзів. На внесення вибрано головою Відділу побр. М. Стебельського, заступниками голови: побр. З. Стефанова і В. Сигалова, а членами нової Управи вибрано побратимів: д-ра О. Утриска, В. Кузика, інж. М. Плешкана, О. Лисинецького, Т. Ґелемея, М. Топоровича і М. Голінатого. До Контрольної Комісії вибрані: побр. М. Шавала, І. Пастух і П. Заболоцький, а до Товариського Суду: побр. Д. Тихий, д-р Л. Голінатий і Ю. Баранюк. Делеґатами Відділу ОбВУА до місцевого Відділу УККА вибрані: д-р Р. Криштальський і В. Сигалів.

В останній точці дневного порядку зборів серед внесень і побажань голова Контрольної Комісії побр. М. Шавала висловив домагання під адресою нововибраної Управи, щоб вона закликала ще раз кількох членів, які залягають з членськими вкладками довше як за 6 місяців вирівняти залеглості під загрозою скреслення зі списка членів. Перед закриттям зборів забрав ще голос предсідник зборів, висловивши різні побажання і суґестії. По закритті зборів члени Відділу в числі 25, відспівавши „Гей у лузі червона калина"... розійшлися в гарному настрої. Слід підкреслити: на збори прибули м.

і. члени, які живуть у дальшому віддаленні від Нюарку: Випані і Кренфорді, натомість незрозумілою є відсутність на зборах деяких місцевих членів. Гарно влаштована домівка і дружні взаємини між членами прямо приманюють членів прибути на сходини чи на загальні збори. **О. У.**

БАЛТИМОР, МД.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ

Річні Загальні збори Відділу відбулися 19 березня ц. р.; зборами проводила Президія в складі: сот. І. Тригубенко — голова, д-р А. Ростовський — секретар, побрат. А. Траско — член. Після відчитання протоколу з попередніх Загальних зборів, вислухання справоздань Управи, дискусії над звітами та уділення абсолюторії, — переобрано Управу в попередньому складі: майор П. Калиновський — голова, пор. А. Беновський — секретар, побратим Д. Пісецький — організаційний референт, побр. С. Хай — скарбник. Контрольна Комісія: сот. Тригубенко — голова, побратими О. Хомішак і С. Самолюк — члени. Під час дискусії порушено справу „утечі" членів Відділу, при чому стверджено, що дехто з членів вибув (сором признатися!) з матеріяльних побудок: небажання платити мізерної місячної вкладки — 50 центів! Виявилися й інші причини сумного загальноемігрантського характеру . . .

Для вшанування 35-ої річниці смерти Головного Отамана С. Петлюри Відділ ОбВУА в Балтиморі влаштував у неділю 28 травня ц. р. в залі IWCA громадські сходини. На програму сходин склалися виступи місцевих артистичних сил і хору. Американський гимн відіграла молоденька, талановита учениця УМІ, Уляна Шавяк. Після гимну виголосив доповідь знаний скульптор і публіцист побратим В. Сім'янцев, заторкуючи в своїй доповіді ще невисвітлені сторінки життя сл. п. С. Петлюри. — Богдан Булавка, учень УМІ в Балтиморі та згадана вже панна Уляна Шавяк, даючи по два номери на фортепіяні, захоплювали слухачів грою творів українських та чужих композиторів. Панна Ірина Траска деклямацією вірша „25-го травня 1926 р." зелектризувала слухачів. Хор під орудою панотця А. Ілінського, виступаючи двічі, дав незрівняну насолоду слухачам, виконуючи старовинні козацькі пісні, що так дуже гармонізували своїм змістом з настроєм і темою сходин. Імпреза під кожним оглядом була вдалою. Дохід призначено на бібліотеку імени С. Петлюри в Парижі.

П. Калиновський

ФИЛАДЕЛФІЯ, ПА.

ТРИ ДОПОВІДІ

15-го квітня ц. р. відбулись у Відділі 2 доповіді. Доповідачами були: Вол. Дорошенко про „Діяльність Союзу Визволення України" та О. Кость Даниленко-Данилевський про „Національно-культурну і політичну діяльність Спілки Визволення України у Фрайштатському таборі в Австрії".

Сходини відкрив голова Відділу д-р М. Рибак. Він привітав прелеґентів і присутніх, яких було около двадцять, включно з кількома не-членами.

Д-р В. Дорошенко почав від того, що до Галичини прибули з Наддніпрянщини дві хвилі політичних іміґрантів: одна по 1905 році, по програній революції і з причини переслідувань Столипіна, а друга у зв'язку з подіями перед першою війною. Найбільший гурт після революції опинився у Львові. Коли грозила у 1914 р. російська інвазія, іміґранти перенеслись до Відня, де стрінулися із значним гуртком наддніпрянців. Там покликали до життя Спілку Визволення України і почали продовжувати попередню львівську роботу. Спілка видавала інформаційні періодики у кільканадцятьох мовах і мала своїх мужів довір'я у столицях ев-

ропейських невтральних держав. Головою був насамперед Дмитро Донцов, а по нім Дмитро Дорошенко. Позатим організували культурно освітню роботу по таборах українських полонених, у яких майже поголовно працювали молоді українці галичани.

Кость Даниленко розповів про прикрі початки вербування полонених українців, вишукування полонених по кільканадцятьох таборах і концентрування їх головно у Фраштадському таборі. Робота велася чотири роки від 1914-18. Там працювали спільно культурні сили з Наддніпрянщини і з Галичини. Праця велася над повними двадцятьма тисячами полонених, які не лиш навчилися читати і писати та добре говорити по українськи, але національна свідомість та патріотизм яких піднеслися так високо, що вони стали патріотами державниками. На це дав прелеґент різні докази. Ведено тоді університетські курси, фахові, шкільні просвітянські, прекрасні драматичні гуртки, що об'їздили інші табори, чудові хори, які з тріюмфом концертували по усіх більших містах Австрії, були чудово улаштовані театральні і товариські залі, всі українці творили один моноліт, всі стали свідомими синами свого народу.

Передбачена на той вечір доповідь побр. Дубрівського про „Формування Сірої Дивізії", відбулась 30 травня ц. р.

Д-р М. Р.

ВІДЗНАЧЕННЯ 46-РІЧЧЯ БОЇВ НА МАКІВЦІ СТАНИЦЕЮ БРАТСТВА УСС-ів У ФИЛАДЕЛФІЇ

З почтком квітня ц. р. Станиця Братства УСС-ів у Филаделфії доручила побр. Евгенові Рудому опрацювати й розіслати до української преси відмічення боїв на Маківці 46 літ тому, з предложенням списка тих стрільців, що згинули на Маківці в боротьбі з москалями. Тут бралося до уваги те, що московські большевики затирають всі сліди боїв на Маківці.

29 квітня, себто в день 46-ої річниці боїв на Маківці, були виголошені в трьох филаделфійських українських радіо-авдиціях три різні доповіді про Маківку.

В радіо-програмі ім. Блавацького — д-р Микола Рибак, голова місцевого Відділу ОбВУА, подав свій спомин з тих часів, коли він відвідав Маківку, та про перешкоди, яких зазнав від польської поліції. Маючи знайомого о. пароха в Тухлі, по довших клопотах удалось д-рові Рибакові одержати дозвіл від польської поліції відвідати Маківку. В часі свого побуту в Тухлі д-р Рибак зібрав такі дані про бої УСС-ів на Маківці: Бойовий стан УСС-ів виносив тоді півтора куреня й одну сотню Омеляна Левицького, разом 1600 стрільців. Боями на Маківці проводили чет. Свідерський, чет. Богдан Гнатевич, пор. Андрій Мельник, пор. Яримович, хор. Олена Степанів і хор. Остап Коберський. Проти УСС-ів стояло чотири московські полки, кожний по чотири курені, разом 16.000 солдатів. При сильній підтримці австрійської артилерії УСС-ам вдалось розбити москалів на менші групи та в кінцевій стадії в рукопашному бою забрати 176 москалів до полону, інші погинули, а решта пішла в розтіч. Таким чином УСС-и закріпили свої позиції на Маківці і хоча москалі старалися відбити втрачене, то це їм не вдалося.

Після закінчення радіо-програми ім. Блавацького, виступив на радіо-авдиції п. Мирона Утриска з доповіддю побр. Андрій Кігічак. У своїй доповіді він розказав про Маківку й околицю за давніх часів, коли-то княжі дружинники повертаючи зі славою по боях під Царгородом, випасали тут своїх коней, а в бистрому Опорі їх напували. Історичний момент боїв тухольських українців з монголами зобразив у своїй повісті „Захар Беркут" Іван Франко.

Так, як колись перед віками бистрий Опір розносив по Україні вістку про українську перемогу, так і тепер розславив перемогу, здобуту на Маківці.

Після полудня, о годині 3-ій виступив з доповіддю голова Станиці Братства УСС-ів і учасник боїв на Маківці побр. Михайло Савчин, у найстаршій українській радіо - програмі члена ОбВУА Теодора Свистуна, який завжди радо і безінтересовно уділяє час на наші короткі комунікати й доповіді. У своїй доповіді побр. Савчин вказав на кілька драматичних сцен, головно тоді, коли в рукопашному бою рішалася доля Маківки, яку треба було крок за кроком відбивати від москалів.

Маківка відіграла дуже важливу виховну ролю. На прикладах світлих і геройських подій з минулого, усі народи світу виховують своє молоде покоління. Тоді аж напрошується пригадати кожному з нас, що цілий ряд найкращих революціонерів, новітніх борців за волю України виховувались на традиціях Маківки. Увесь наш народ з великою пошаною ставиться до героїв Маківки. На Західній Україні кожний юнак і юначка уважали за честь і обов'язок відбути прощу до стрілецьких могил героїв Маківки. Можна сміло сказати, що ні одне українське побоєвище не мало стільки відвідувачів, стільки зворушливо-сильних маніфестацій українського духа, як його мала Маківка. Тому й заслуговує вона і тепер на вияв пошани і пієтизму.

У часі світової війни полягли геройською смертю за волю України в боротьбі з москалями на горі Маківці в днях 29.IV. — 2.V. 1915 Українські Січові Стрільці

Стр. Білянчук Михайло, 18 літ, Жаб'є, пов. Косів, стр. Бехметюк Ілько, 22 літ, Сідлиська, пов. Надвірна, стр. Ганущак Ілько, 19 літ, Корничі, пов. Коломия, стр. Григорчук Юрко, 20 літ, Корничі, пов. Коломия, стр. Грицак Ілько, 19 літ, Балинці, пов. Коломия, стр. Григорчук Олекса, 18 літ, Річка, пов. Косів, стр. Чуперчук Танас, 21 літ, Полянки, пов. Косів, стр. Іличук Василь, 18 літ, Красноїля, пов. Косів, стр. Вітинюк Василь, 22 літ, Жаб'є, пов. Косів, стр. Карпин Федь, 22 літ, Звенигород, пов. Бібрка, стр. Кішка Іван, 19 літ, Дахнів, пов. Чесанів, стр. Конюшевський Осип, 25 літ, Зарваниця, пов. Підгайці, стр. Куренда Олекса, 19 літ, Висоцько, пов. Турка, стр. Лаврук Іван, 19 літ, Княждвір, пов. Печеніжин, стр. Максимюк Микола, 18 літ, Прокурява, пов. Косів, стр. Матковський Осип, 22 літ, Висоцько, пов. Турка, стр. Мицканюк Михайло, 23 літ, Яворів, пов. Косів, стр. Мицканюк Дмитор, 22 літ, Яворів, пов. Косів, стр. Мицканюк Микола, 21 літ, Річка, пов. Косів, стр. Ребенчук Іван, 20 літ, Яворів, пов. Косів, стр. Палійчук Василь, 20 літ, Брустури, пов. Косів, стр. Петрів Дмитро, 20 літ, Крехівці, пов. Станиславів, стр. Попелюк Кость, 23 літ, Рибне, пов. Косів, стр. Пик Федь, 20 літ, Вишків, пов. Долина, стр. Савчук Дмитро, 19 літ, Отинія, пов. Товмач, стр. Страшечук Омелян, 17 літ, Станівці, пов. Вашківці, стр. Тимчишин Іван, 21 літ, Трудовичі, пов. Золочів, стр. Ткачук Борис, 23 літ, Красноїля, пов. Косів, стр. Ткачук Федь, 21 літ, Красноїля, пов. Косів, стр. Формусяк Дмитро, 22 літ, Балинці, пов. Коломия, стр. Шевчук Юліян, 19 літ, Чернівці, Буковина, стр. Цьвілинюк Дмитро, 19 літ, Ясенів, пов. Косів, стр. Юзьвяк Микола, 12 літ, Стрілківці, пов. Борщів.

Евген Рудий

ПРЕСОВИЙ ФОНД

На пресовий фонд „Голосу Комбатанта" зложили:

Д-р В. Галан, Филаделфія 10.00, д-р о. В. Клодницький, Нюарк 5.00, І. Ковалик, Монтреаль 3.00, В. Подубинський, Маямі 2.00, д-р Р. Криштальський, Нюарк 1.00, В. Решетилович, Дітройт, 1.00, д-р І. Парапінка, Ірвінґтон 1.00, О. Хархаліс, Балтімор 1.00.

Українська Стрілецька Громада в Канаді

Українська Стрілецька Громада (скорочено УСГ) в Канаді почала діяти 28 січня 1928 р. Започаткували організацію 8 еміґрантів, бувших старшин та вояків України. В свойому почині вони взорувались на організації УСГ' в Америці, що діяла від 1924 р.

Перший Відділ УСГ створено в місті Вінніпеґ. Рівночасно потворено Відділи по цілій Канаді. Континґент бувших вояків був обмежений і скоро вичерпаний. В 1928 р. УСГ нараховувала 71, в 1929 р. 319, в 1930 р. 519, а в 1939 р. коло 1200 членів. Під час другої світової війни прийшов застій аж до появи нової вояцької еміґрації з Европи, і щойно від 1950 р. почався новий набір членів до УСГ. За весь час існування УСГ мала 29 Відділів, коло 50 гуртків та зв'язкових пунктів, а через реєстр УСГ перейшло понад 2000 членів. Для координації праці створено централю в формі Головної Управи УСГ, що її осідком є тепер Торонто. В 1961 р. УСГ в Канаді має 14 Відділів та 15 гуртків і зв'язкових пунктів. У Відділах зорганізовано коло 500 членів, а других 500 розкинені поодиноко по великому просторі Канади. Членство УСГ виносить тепер коло 1000 людей. Багато старших членів відійшло у вічність, значна кількість вернулася в Україну в часі кризи 1930-1940. УСГ відбула 25 Крайових З'їздів. На 24 З'їзді гостем УСГ був генерал М. Капустянський, сеніор українських військовиків у вільному світі. 25-ий З'їзд відбувся 2. липня 1960 р. в місті Садбури.

В міжчасі постало в Канаді ще декілька молодших, вояцьких організацій, які діяли і діють нині поруч з УСГ.

Генеза створення УСГ

В рр. 1920-1930 діяла в західніх областях України (польська окупація) Українська Військова Організація — УВО. Вона продовжувала, підпільними методами, визвольну війну 1917-1920 рр. В державному маштабі УВО була збройним раменем тодішнього політичного проводу. За поштовхом УВО українське вояцтво на еміґрації потворило по цілій Европі, а дальше і в Новому Світі, вояцькі організації. В ході цієї акції створено в 1928 р. і УСГ в Канаді. Ці організації мали бути виконним органом воюючого фронту в Україні і вести політично-пропагандивну та допомогову акцію на користь української визвольної боротьби. В цей спосіб вони творили органічну цілість з активом в Україні під ворожою окупацією.

УСГ підтримувала постійний зв'язок з Европою. Її провідні члени: сотник В. Коссар, Е. Василишин, В. Гультай, С. Віндик та інші відвідували Европу, а полк. Е. Коновалець, полк. Р. Сушко, ген. В. Курманович, полк. А. Мельник, ген. М. Капустянський та інші відвідували Канаду.

Ґрунт, на якому постала УСГ, був специфічно канадійський. Життя української еміґрації в Канаді проходило в рамках трикутника, якого боки творили церковно-організаційна католицька, та церковно-організаційна православна групи і комуністичний рух, московської закраски. Перші дві групи були духово — національні, а в дії обрядово-політичні; третя була по крові — українська, змістом — просовєтська, а в дії уявляла собою п'яту колону московської імперії. Цей ґрунт не мав національно-політичного сектора такого типу, що був би сприятливий для визвольної акції України. УСГ щойно започаткувала творення цієї атмосфери. Початково, одні поблажливо, другі з насмішками — ігнорували УСГ думаючи, що так скоро як вона постала, так скоро і безслідно зникне. Така була тоді еміґраційна практика. Але УСГ не зникла, знайшла підтримку в тих,

що їм місця не було в існуючих групах і на протязі 10 років завоювала для себе право громадянства до тої міри, що розірвала діючий трикутник, викинула з нього комуністів, заміняючи тим самим комуністично-політичний, національно-політичним сектором.

Особливо важкою була боротьба з комуною, що в 1928 і дальших роках майже монопольно заповнювала політичну дію українства в Канаді, залишаючи іншим релігійно-обрядову та культурну ділянки. Роз'єднані церковно-організаційні чинники не мали ідеологічно-політичної зброї, щоб успішно протиставитись комуні. Тому теж ґрунт був сприятливий для комуністичної акції. Комуністична пропаганда твердила, що над Дніпром існує українська держава, твориться українська культура, існує українське військо (українські територіяльні дивізії, що їх Москва зліквідувала в початку 1930-их років). Аґітатори з України (навіть Мануїльський, що по другій світовій війні був міністром заграничних справ в Києві) заєдно це повторяли. Зручно закривалось факт, що під вивіскою української держави скрита найбільше експлоатована московська колонія-Україна. Маси людей орієнтувались на той уявний реалітет частинно, може не так з симпатій до комунізму, як з ненависти до польських і інших окупантів України. Неукраїнські люди дивились на українців в Канаді як на комуністів, а військові чинники Канади розглядали їх поголовно як п'яту колону московської імперії. В таких умовах повела УСГ бій за національну душу українців в Канаді. Поведено вияснювальну акцію. „Стрілецькі Вісті", „Новий Шлях", брошури й летючки, безчисленні зібрання, дискусії, віча, промови, походи, маніфестації, демонстрації, сценічні вистави і навіть масові бійки відкрили українцям очі на дійсність. Під тиском цієї акції, на протязі майже 10-ти років, червоний кошмар почав зникати, червоний прапор — линяти, і в кінці 1930-их років над українцями в Канаді замаяв жовто-блакитний прапор. Війна з комуною була в основному закінчена десь коло 1940 року, хоч дрібні сутички тривали ще довший час і після того. Канадійці неукраїнського роду ствердили, що УСГ перемалювала українців з червоних на жовтоблакитних. Тепер ґрунт до тої міри прочищений, що подекуди у вільному світі уважають українську національну групу в Канаді за „Малу Україну".

Рівнобіжно УСГ вела активну працю і в інших ділянках. Вела вона те, що від неї вимагала визвольна акція в Україні. З більших акцій варто згадати: комітети оборони політичних в'язнів, протести проти польської пацифікації та акція в тодішній Лізі Народів в Женеві, поміч голодуючій Гуцульщині, поміч „Просвіті" і „Рідній Школі", допомога українським воєнним інвалідам, протести проти виголоджування Москвою України в 1933 р., проти переслідування окупантами українських політичних і культурних діячів, допомогова, а далі протестаційна акція в справі Карпатської України і т. п.

Помічним чинником при праці УСГ був журнал „Стрілецькі Вісті", а пізніше півтижневик „Новий Шлях" та книжкова кооператива „Калина" у Вінніпеґу, які закладено силами членів УСГ і які відіграли поважну ролю в розвою національних почувань українців в Канаді.

В організаційній ділянці праці УСГ доконала того, що мало кому в світі серед українців вдалося доконати. Кількість членства в УСГ була обмежена контингентом бувших військовиків. Військова еміґрація була мандрівна, осіла, заробітна еміґрація була тільки в Західній Канаді. Акції, за які взялась УСГ, вимагали більшої кількости людей. Тому вже в 1932 році довелось поширити кадри людей і закласти ширшу громадську організацію під наз-

вою Українське Національне Об'єднання — УНО. В р. 1934 відбувся перший крайовий з'їзд при участі 45 Відділів УСГ-УНО. На тому з'їзді розділено між обома організаціями завдання. УНО перебрало національно-політичну і національно-культурну ділянку, а УСГ організаційно-вишкільну та допомогову. Життя ставило щораз то нові і нові завдання, які треба було виконувати. Від того з'їзду УНО висунулось завдяки спільній з УСГ активності на передові позиції українського життя в Канаді. Попри УНО створено з часом інші помічні формації, Організацію Українок Канади — ОПК з допомоговою секцією Золотий Хрест, організацію Молодих Українських Націоналістів — МУН та організацію Українського Визвольного Фонду для помочі українській визвольній акції. Так, з малих початків УСГ в 1928 р. виросла організаційна система УНО і Братні Організації, завершення якої наступило аж в 1956 р. коли створено для неї провід в формі Президії УНО і Братніх Організацій. Система охоплює сектори: вояцький, чоловічий, жіночий, молодечий та допомоговий і виправдала себе в житті взаємодопомогою і в праці і в важких хвилинах життя.

Організаційні зміни в національному секторі в Канаді йшли рівнобіжно з подібними змінами в Україні, де УВО як чинник військово-партизанської дії, переформувалось на ширшу Організацію Українських Націоналістів — ОУН тобто на чинник політичної та військово-партизанської акції.

УСГ від самих початків мала подвійне завдання. Перше — це вдержання традицій української військовости (в довоєнних часах ще й вишкіл фахівців для майбутньої української визвольної війни); друге — це помічна акція для воюючої України. В перших початках переважало перше завдання. Лише по створенні помічних формацій УНО, ОУК, МУН і УВФ, — УСГ могла взятись за перше завдання. Тоді зорганізовано летунський вишкіл, з якого вийшло кілька відомих в Канаді воєнних летунів; члени УСГ пішли на перевишкіл до резервових частин канадійської армії, деякі частини УСГ охороняли воєнні об'єкти в Канаді в часі війни; 180 членів УСГ служило в польовій канадійській армії і т. д.

Публічне право громадянства в Канаді УСГ дістала в часі відвідин короля Юрія, коли її признано як окрему українську формацію при привітанні короля. В часах війни УСГ разом з УНО брали активну участь в творенні проводу і репрезентації українців в Канаді — Комітету Українців Канади. По війні УСГ бере активну участь в акції рятування скитальців в Европі, поновлено допомогові акції інвалідам, вдовам по провідних діячах України, ветеранам старшого віку і т. п. УСГ видавала „Вояцькі Вісті" як окрему сторінку в „Новому Шляхові", а від 1953 року видає організаційний бюлетень „Інформатор", що при його помочі тримає зв'язок з членством, що розсіяне по широких просторах Канади. Бюлетень появився досі в 72 числах, накладом майже 12000 примірників. В 10-ліття свого існування УСГ видала в 1938 році Альманах.

Коли глянути на акцію, що її в 1928 році започаткувала УСГ і розвинула у велику систему УНО і Братні Організації, тоді видно, що УСГ з прибудовами стала тим мобілізуючим чинником української спільноти в Канаді, що поставив її на перше місце серед інших спільнот українців у вільному світі. Це і є той фактор, що багатьох у вільному світі заставляє уважати Канаду „Малою Україною".

М. Селешко

„Партизани"

Фейлетон

Під гас останніх „гастролів" Балетної Групи Мойсеєва в Ню Йорку ги не найбільший апляєз в американської публіки здобула собі хореографігна картина „Партизани". Сценка справді оригінальна, сповнена динамізму, темпа і „революційного" розмаху! Червоні вершники, в горних, кавказьких бурках, мгать на конях, у кривавій заграві палаюгих осель, і б'ють-рубають, стріляють з автоматів ворога . . .

Хто ж такий, цей ворог? . . В програмі гитаємо, що картина відображає боротьбу з нацистами в районі Півнігного Кавказу. Однаге нам відомо, що в оригінальному звуганні ця сценка показувала бій „красних партизан" з „білими бандами", тобто, переклавши цей слоґан на людську мову — з національними, кавказькими повстанцями. Звигайно, цього не могли показати тут, в Америці, ні товариш Мойсеєв, ні імпресаріо, містер Юрок, тому зробили „гокус-покус" — перехрестили повстанців на „нацистів".

Один з наших молодих мистців мав нагоду бути на балеті мойсеєвців у товаристві американських артистів, огевидно — злегка „проґресивних", по-телягому закоханих в усе, що „рашіян". Вони, розуміється, вибухали галасливим ентузіязмом після кожної тогки програми, кригали, свистали, тупали ногами, а дві молоді акторки, що були в їх кумпанії, трохи не дістали приступу гістерії від захоплення!

Є там, у цій партизанській, балетній картині такий момент, що раптом одному з кіннотгиків, у погоні за „ворогом", спадає шапка з голови, а з-під шапки — розпустилась довга, золотиста дівога коса . . . Ефект був дійсно надзвигайний! Битком набита заля Метрополітен Опери на мент завмерла, потім — загриміла бравами! Лящали свисти на бальконах! І в цій саме хвилині наш мистець зірвався з свого сидження, лопнув кріслом і пустився до виходу . . .

— Ти куди? . . Що з тобою? — питалися американці.

— Нігого . . . Йду покурити.

І вибіг на коридор.

На перерві, розуміється, ціле товариство пристало до нього з докорами й жалями: що так, мовляв, не годиться мистцеві, людині з вільною, артистигною душею! Політика, мовляв, політикою, совєти — совєтами, а мистецтво — мистецтвом. Зокрема присіли його ці дві молоді акторогки, що так гістеризувались гервоним балетом:

— Знаєте, хто ви є? . . Ви, просто, варвар! Берберіян! — кригала одна, підстрижена „під баняк". — В такому моменті вийти з театру . . . „покурити!" В такому мо-

менті! .. Це ж було чудесне! Геніяльне! .. Ця дівчина в вояцькій шинелі... з автоматом у руках... з розпущеним золотим волоссям ... в огні пожеж! Жанна Д'Арк Революції! Богиня народнього гніву!

— Так, так ... „Дівчина з золотистим волоссям" — криво посміхнувся наш мистець. — Якраз ці її золоті коси різонули мене ножем по-під серце, примусили вийти з залі. Якщо це вас, друзі, поцікавить, я коротко об'ясню, в чому справа ... Три тижні тому я дістав вістку, як загинула в Україні моя двоюрідна сестра. Вона теж була в партизанах ... Санітаркою. Звичайно, не в цих, червоних, що ви їх бачили на сцені, а в наших, українських, яких большевики теж дражнили „нацистами" ... Наші повстанці мали часті сутички з червоними, що бушували в цьому районі під назвою „Чорная Рубаха". Був це найгірший елемент, найлютіші душогуби ... В 1945-му році вони викрили бункер, у якому скривалась моя сестра, піклуючись трьома раненими повстанцями. Розправа з ними була коротка: ранених вояків добили прикладами рушниць, а сестру, — в якої теж були прекрасні, ясні коси, прив'язали за волосся до кінського хвоста і так довго волочили по лісі, поки нещасна не згинула від страшних ран ...

— Саррі! — почув у відповідь наш земляк.

Ікер.

ALBERTA FUEL, Ltd.,
достава оливи
278 Bathurst St. EM 2-3224

U. B. A.
гуртівня споживчих товарів
420-428 Bathurst St. WA 2-6116

Тижневик **„НОВИЙ ШЛЯХ"**
105 Edwin St. LE 7-3088

Тижневик **„ВІЛЬНЕ СЛОВО"**
286 Lisgar St. LE 5-9955

Я. ХОРОСТІЛЬ - Є. ІВАШКО,
споживча крамниця
1161 Dundas St., W. LE 6-1464

Друкарня **„КИЇВ"**
686 Richmond St., W. EM 3-7839

В. і Ст. ГУЛЯКИ, крамниця
654 Landsdowne Ave. LE 1-9110

ГОЛОВАТИЙ Петро,
крамниця залізних товарів
1477 Dundas St., W. LE 6-3826

ГРИНИК Володимир,
Real Estate Broker
876 Dundas St., W. EM 3-5316

Д-р РОСОХА Степан,
286 Lisgar St.

КОВАЛЬЧУК Іван,
303 Burnhamthorpe Rd.

ЛИТВИН Лев, адвокат
575 Queen St., W. EM 6-7040

БОЙКО Василь,
крамниця залізних товарів
608 Queen St., W. EM 3-3129

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА
297 College St. WA 2-1402

П-ні РОМАНІВ Христина,
сальон краси
949 Dundas St., W.

Інж. ПІДГАЙНИЙ Богдан
11 Skylark Rd.

П-ні БІЛИК Софія
303 Quebec St.

ШАФРАНЮК Михайло,
крамниця меблів
735 Queen St., W. EM 3-9637

ДУСАНІВСЬКИЙ Б. і ГИЖКА П.
харчова крамниця
521 Annette RO 7-1954

ACCURATE BUILDERS Ltd.
726 Dundas E. AT 9-8601
Dixie, Ont.

SYNOPSIS

Author of the editorial, A UNITED EFFORT, Ivan Kedryn-Rudnytsky is one of the veterans among Ukrainian journalists. He was in the Ukrainian National Army during the Ukrainian War of Independence, 1917-1920, and since 1958, edited the **Veterans Voice,** a former publication of the United Ukrainian War Veterans in America. In the editorial, he explains how the amalgamation of the **Voice** with the **News,** published until recently in Munich, Germany by the Brotherhood of the former soldiers of 1 Division, UNA, came about.

The reasons for the amalgamation were not only those of economy. It was felt that the move would produce a better magazine, enriched by a joint staff of writers. Planning for the future also came under consideration: the move would act counter to the increasing tendency of splintering within the Ukrainian community outside Ukraine, and would insure the continuation of a representative military and historical journal, even after all the participants of the 1917-20 Revolution are gone. By joining hands with the Ukrainian veterans of the Second World War, former members of the Ukrainian Insurgent Army, and Ukrainians who are now serving in the U.S. Armed Forces, the future of the Ukrainian military tradition should be secured.

In the second editorial, A STEP FORWARD, Lubomyr Ortynsky, president of the Brotherhood of the former soldiers of 1 Ukrainian Division, UNA, gives the necessary arguments for the need to unite the two existing veterans' magazines into one. Ortynsky feels that the **News** of the Brotherhood has essentially fulfilled its task. It has gathered the materials and documents concerning the Ukrainian Division, and was a factor in organizing the Brotherhood. Now the time has come when all Ukrainian veterans, who had served in various formations, but for the same cause, that of winning sovereignty for Ukraine, should unite and jointly publish one representative journal. The younger veterans must enter into the circle of all Ukrainian veterans, take up the responsibilities, and carry on the work begun by their predecessors.

"COMPANY AGAINST BRIGADE", by Lt. Col. George Lopatynski and Lew Shankowsky. In this article, former active participants in the Ukrainian underground stuggle relate and analyze interesting details of the battle of a UPA company ("Halaida I") against the overwhelming forces of an NKVD brigade, which took place in the L'viv region of Western Ukraine on March 24, 1945. Forced to take the stand against the overwhelming forces of the entire brigade, the heavily-armed UPA company of 167 men with 26 machine guns, repulsed 11 attacks of the enemy and, finally broke out of the encirclement leaving behind 40 killed insurgents. The Soviet casualties amounted to 480 men. including 38 officers.

Recently deceased Lt. Col. Roman Dolynsky was one of the unit commanders of the Ukrainian Division, whose ten thousand men became British prisoners of war following the German surrender in 1945. In the article FROM THE FRONT LINES TO THE CAMP FOR PRISONERS, Dolynsky describes the life in the P. O. W. camp in Rimini, Italy, including the early difficulties, fear of being handed over to the Soviets, establishment of cultural and educational facilities in the camp, and finally the transfer of the prisoners to England in 1947, where they were released.

Before the release, however, a five-member British military investigating committee, headed by Gen. MacMillan came to the Ukrainian p.o.w. camp for two months, where it questioned every twenty-fifth prisoner, thus gaining first-hand information about the Division as well as the general profile — ideas, and beliefs — of its soldiers.

In the article DID SICHOVI STRILTSI PARTICIPATE IN THE OPERATION "WINTER MARCH?", Mykhaylo Kurakh, former artillery lieutenant colonel of the **Sichovi Striltsi** Corps, one of the finest military formation of the Ukrainian National Army in the years 1917-1919, gives reasons why this formation as a fighting unit did not take part in the military operation known as **"Winter March"**. The operation took place in the fall and winter of 1919/20, behind the lines of the Bolshevik army, using guerilla tactics, since the regular front had to be abandoned because of heavy casualties and spread of epidemic disease. The author relates the deliberations in the field headquarters on whether the Corps should maintain regular front or abandon it. He proves that actually most of the **Sichovi Striltsi** did take part in the operation **Winter Maroh,** though as individuals in various other formations. The author comes out strongly in defense of the **Sichovi Striltsi** Corps, and against some Ukrainians polemicists who attacked the Corps for reasons of political prejudice without paying much attention to historical facts.

KHARKIV: Ivan R. Kostiuk, who was a war correspondent in Kharkiv during that city's occupation by the Germans in World War II, gives a colorful account, full of historical digressions and references of life in that large Ukrainian industrial center. Unlike the rest of Ukraine, which was under the **Reichkomissariat**, and the cruel Nazi **gauleiter** Erich Koch, the city of Kharkiv was under the jurisdiction of the German army throughout the World War II occupation. Thus, enjoying the more liberal military government, the Ukrainian inhabitants of the city were able to develop various facets of cultural life including school activities, publishing of newspapers, and motion picture industry.

With this account of Kharkiv, author Kostiuk is starting a series of articles based on the memoirs about the situation in Ukrainian cities under German occupation. The articles will appear in the future issues of this magazine.

BYZANTINIAN GREEK ABOUT THE MILITARY CUSTOMS OF THE SLAVS IN VI AND VII CENTURIES A.D. — This is a translation of a chapter in the ancient work STRATEGIKON which was written by a Greek military historian of the end of VI and the beginning of VII centuries, A.D. He writes about the characteristic features of inhabitants of the present-day Ukraine with whom Byzantium was in conflict. The article is an important source to the history of military activities in Ukraine.

Member of the RCAF (Auxiliary) for six years, Rostyslav L. Chomiak writes about some general aspects of Canada's air force, and in particular its auxiliary squadrons, in the article entitled ROYAL CANADIAN AIR FORCE.

Capt. V. Molodetsky, author of BATTLE TACTICS WITH TANKS, outlines the role played by the tanks in the two World Wars, and comes to the conclusion that in the future their importance will decrease. He predicts that they will be used largely for transportation purposes by the infantry, and that they will be more dependent on the infantry.

Ducuments of the Times: Text of the addresses delivered during the commemoration of Taras Shevchenko anniversary by the Ukrainian **Sichovi Striltsi** Corps somewhere in the Carpathian Mountains in 1915.

Brief news from the field of military tactics, descriptions of the current armies of the East and West, commentaries on the events in Cuba and Laos.

BOOK REVIEWS:

M. Hromenko: **U Velykomu Reydi** (In the Great Trek) — a description of the break-through by a company of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) from Ukraine to Germany which took place in 1947.

F. O. Mikshe: **Atomic Weapons and Armies.**

Asher Lee: **The Soviet Air and Rocket Forces.**

W. A. Belaewsky: **Pravda o Gen. Denikine** (The Truth About Gen. Denikin).

I. B. Berkchin: **Voennaya Reforma v SSSR** (Military Reform in the USSR).

Periodicals: **Manuel de Informaciones (Argentina).**

Herman Kahn: **On Thermonuclear War.**

Geoffrey Bailey: **The Conspirators.**

Gerald Reitlinger: **The House Built on Sand.**

The Chronicle

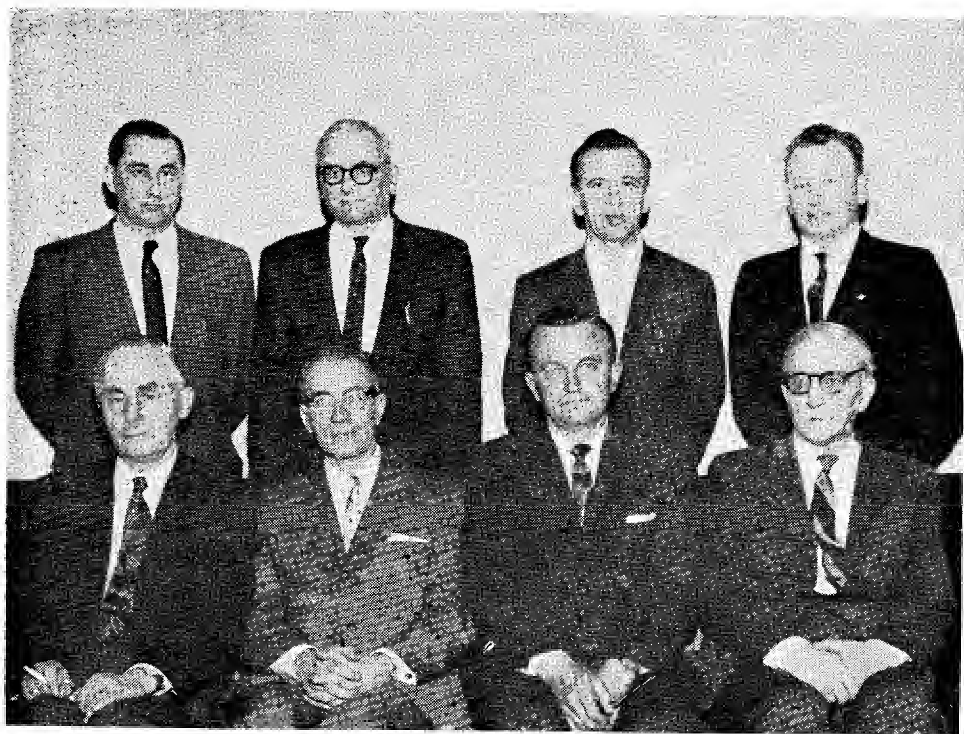
Text of the agreement between the executive boards of United Ukrainian War Veterans in America and the Brotherhood of the 1 Division, UNA, establishing a joint publication of the Ukrainian veterans.

News from the National Executive of the Brotherhood, and reports of branch activities in Detroit, Trenton, Utica, Newark, Philadelphia, and the Canadian branches in Winnipeg, Edmonton, Montreal, Toronto and St. Catherines.

News from the UWVA Executive, and the branches in Newark and Philadelphia.

M. Seleshko, secretary of the Ukrainian War Veterans' Association of Canada recounts the history of this assotiation which was formed in 1928, and which has ever since led in the organized Ukrainian life in Canada. It also played an important role in decreasing the influence of communists within the Ukrainian community in Canada.

PARTISANS, by Iker, is a satire on the Moyseyev ballet company's production of the dance number "Partisans." Ukrainian spectator viewing the performance recalls Soviet cruelties over the Ukrainian partisans-insurgents in 1945.

Учасники першої поширеної редакційної наради квартальннка „Вісті Комбатанта" сидять в. л.: ген. шт. полк. А. Валійський, ред. І. Кедрин-Рудницький, д-р Л. Ортинський, ред. Р. Купчинський; стоять, в. л.: інж. Б. Артимишин, сот. З. Стефанів, Є. Шипайло, інж. І. Скіра. (Неприсутні на нараді: інж. Ю. Тис-Крохмалюк, д-р С. Ріпецький).

